

SABOR u TOPUSKOM

Yolanda

SABOR U TOPUSKOM

TREĆE ZASJEDANJE
ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA
NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE

8.—9. SVIBNJA 1944.

1 9 4 5.

DRŽAVNO NAKLADNO PODUZEĆE HRVATSKE

Vladimir Nazor, predsjednik ZAVNOH-a

PREDGOVOR II. IZDANJU

Treće zasijedanje Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobodjenja Hrvatske održano je u noći između 8. i 9. svibnja godine 1944. u mjestu Topuskom. To je bio prvi pravi sabor Hrvatske, na kome su kao izaslanici naroda učestvovali najbolji sinovi i kćeri borbene Hrvatske, predsjedao je sjedi pjesnik-borac Vladimir Nazor. Na njemu su u potpunosti prihvaćene historijske odluke, donesene na Drugom zasijedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Jajcu — temeljne odluke, na osnovu kojih je, u skladu s historijskim težnjama naših naroda, stvorena Demokratska Federativna Jugoslavija i naša uža domovina Federalna Hrvatska.

Odmah poslije završenog Zasijedanja pristupilo se izdavanju knjige, koja je imala za cilj da obuhvati čitav povijesni tok toga Zasijedanja. U to vrijeme neprijatelj je započeo svoju VII. ofanzivu s neuspjelim zračnim desantom na Drvar, gdje se nalazio Vrhovni štab na čelu s maršalom Titom. Nebom su prolijetala jata njemačkih »Stuka« u pravcu juga upravo kada je završena posljednja redakcija knjige, već u pokretu, u nekom selu kraj Topuskog. Istoga dana uveče provalio je neprijatelj iz nekoliko pravaca i na oslobođeni teritorij Korduna. Međutim tu ofanzivu na Kordun skršile su nakon kratkog vremena slavne kordunaške i banovske jedinice. Rukopis je poslije toga odnesen u »Naprijedovu« štampariju u Petrovu goru. Prvo izdanje »Sabora u Topuskom« štampano je u 5.000 primjeraka.

Od tada je prošla nepuna godina dana. U tom vremen-
skom razmaku dogodile su se mnoge velike stvari. Prije
zvega, rat je pobjedonosno završen, čitava je zemlja oslobo-
đena od jarma okupatora i njegovih domaćih slugu ustaša i
četnika. A na izvanrednoj sjednici Predsjedništva Zemaljskog
antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, u
Splitu dne 14. travnja 1945., formirana je prva narodna vlada
Hrvatske s đrom Vladimirom Bakarićem na čelu. Veliki za-
daci, koji su postavljeni na povijesnom saboru u Topuskom,
provedeni su tako u djelo.

Knjiga »Sabor u Topuskom« jest jedan od dokumenata,
kako se je stvarala i kako je stvorena Federalna Hrvatska u
sklopu Demokratske Federativne Jugoslavije.

U Zagrebu, 20. svibnja 1945.

KAKO JE DOŠLO DO STVARANJA PRVOG NARODNOG SABORA SLOBODNE I UJEDINJENE HRVATSKE

Stvoren je prvi slobodni sabor Hrvatske. On je plod zajedničke borbe za slobodu Hrvata i Srba u Hrvatskoj i svih naroda Jugoslavije.

Kako je došlo do tog velikog čina?

Mjeseca studenog godine 1942. sastali su se u oslobođenom bosanskom gradu Bihaću na vijećanje predstavnici svih naroda Jugoslavije. Oružana borba naših naroda protiv fašističkih okupatora i njihovih pomagača, ustaša i četnika, već tada je zahvatila veliki dio naše zajedničke domovine. Od okupatora i njegovih slugu bila su očišćena velika područja Jugoslavije. Plamen oružanog ustanka zahvatio je i mnoge hrvatske krajeve uvlačeći u borbu protiv zajedničkih neprijatelja sve šire redove hrvatskog naroda. U jesen godine 1942. stvorena je odlukom Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije, koja je nastala iz brojnih partizanskih jedinica. Na velikom oslobođenom području mjesto organa stare vlasti, koji su prešli u službu okupatora, narod je stvorio Narodno-oslobodilačke odbore, koji su se razvili u organe istinske narodne demokratske vlasti. U teškoj i krvavoj borbi za ideale nacionalne slobode, nezavisnosti i demokracije izgrađivalo se i proširivalo bratstvo i jedinstvo svih naroda Jugoslavije, a naročito bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda. Već mnogo prije pred našim je narodima bila otkrivena sramna i izdajnička uloga izbjegličke jugoslavenske vlade i njenog ministra Draže Mihailovića, vođe četnika.

Naši su narodi sa svojom junačkom Narodno-oslobodilačkom vojskom, na čelu s proslavljenim vođom Titom, uzeli

svoju sudbinu u vlastite ruke. Njihov je cilj od prvog dana oružanog ustanka bio jasan: *osloboditi zemlju od tuđinskog tlačitelja i njegovih pomagača i urediti slobodnu domovinu tako, da nikad više njome ne ovlađaju protunarodni i tlačiteljski režimi.*

ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE

Na vijećanju u Bihaću utemeljeno je Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), najviše političko predstavništvo naroda Jugoslavije oko kojega su se okupljali svi demokrati i rodoljubi bez obzira na nacionalnu, vjersku ili stranačku pripadnost. Tko je tim ljudima dao mandat ili ovlaštenje da stvaraju političko predstavništvo naroda Jugoslavije? Tko ih je birao? Oni nisu bili izabrani na redovnim izborima, a najmanje na takvim, gdje se krivotvori volja naroda, kao što je bilo u staroj Jugoslaviji. Njih je Narodno-oslobodilačka borba iznijela i postavila na političko vodstvo naših naroda. Oni su birani u borbama po našim planinama i šumama, u dimu i vatri oslobodilačkih bitaka po svim našim krajevima. Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda na čelu s Titom i AVNOJ, kao najviše političko predstavništvo bili su jedini, koje su svi narodi Jugoslavije još u godini 1942. priznavali kao svoje političko i vojničko vodstvo. AVNOJ, odnosno njegov Izvršni odbor, nije bio nova vlada Jugoslavije, ali samo njegovo postojanje isključivalo je svako postojanje druge vlasti ili vlade u Jugoslaviji. AVNOJ je proklamirao (proglasio) temeljna načela Narodno-oslobodilačkog pokreta: oslobođenje zemlje od okupatora i njegovih slugu, izvojevanje demokratskih prava svim narodima Jugoslavije, nepovredivost privatnog vlasništva, slobodu vjeroispovijesti i savjesti. Potvrđeno je pravo Hrvata, Slovenaca, Srba, Makedonaca i Crnogoraca na samoodređenje. Stvaranje AVNOJ-a bilo je posljedica izgradnje razgranate mreže Narodno-oslobodilačkih odbora na čitavom oslobođenom području, gdje se rađala istinska narodna vlast, koja je potpuno i zauvijek raskinula svaku vezu s izdajničkom jugoslavenskom vladom u Londonu.

»Dok su ispočetka Narodno-oslobodilački odbori bili stvarani više kao pomoćni organi partizanskih odreda u vođenju oslobodilačkog rata, u vrijeme stvaranja Narodno-oslobodilačke vojske ti se Odbori pretvaraju u jedinu i pravu narodnu vlast. Pred njih su se sada postavljali i mnogi drugi zadaci osim pomaganja partizanskim jedinicama i Narodno-oslobodilačkoj vojsci. — Nastaje treća etapa, koja je nužno nametnula stvaranje jednog jedinstvenog općepartijskog narodnog tijela, koje će biti centralni organ i koje će ujediniti sve te i stvoriti nove Narodno-oslobodilačke odbore.« (Tito.)

Tako je došlo do stvaranja AVNOJ-a, koji je postao centralni politički organ, i koji je u ime svih naroda Jugoslavije osudio izdajnički rad izbjegličke vlade.

JAČANJE NARODNO-OSLOBODILAČKOG POKRETA U HRVATSKOJ

Prolazili su mjeseci teške i krvave borbe za slobodu. Prošle su dvije velike ofenzive okupatora i njegovih plaćenika — četvrta i peta njemačko-talijansko-ustaško-četnička ofenziva. Narodno-oslobodilački pokret sa svojom junačkom vojskom izlazio je iz svake neprijateljske ofenzive jači i čeličniji.

Ogromna se većina Hrvata nikada nije pomirila sa stanjem, što su ga u Hrvatskoj uveli švapsko-ustaški zločinci. Poštteni hrvatski sinovi dizali su se u borbu za slobodnu i ujedinjenu Hrvatsku, usprkos podmuklog rovarjenja i izdajstva one natražnjačke gospode, koja su propovijedala mir, čekanje i pokornost. Rame uz rame s braćom Srbima, Hrvati su odlučno krenuli u boj za nacionalno oslobođenje. Oni su uvidjeli, da Narodno-oslobodilački pokret pobjedonosno stupa svom cilju, da on ima moćne saveznike, Englesku, Sovjetski Savez i Ameriku, i da jedino on može i hrvatskom narodu izvojevati i osigurati nacionalnu slobodu i samostalnost.

I u Hrvatskoj, čiji su veliki dijelovi bili oslobođeni već krajem 1942., a pogotovo polovicom godine 1943., razvijali su se Narodno-oslobodilački odbori kao organi prave narodne vlasti. Učvršćivala se organizacija narodnog života oslobođenog područja. Na temelju prava samoodređenja, narodi Hrvatske, Hrvati i Srbi odlučili su da stvore svoje političko na-

rodno predstavništvo, koje će — kao AVNOJ za čitavu Jugoslaviju — predstavljati volju naroda Hrvatske i koje će biti politički rukovodilac oslobodilačkog pokreta naše domovine.

ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE

Tako je na vijećanju pravih predstavnika Hrvatske u malom ličkom seocu Ponoru, početkom mjeseca ožujka 1943., najprije osnovan Inicijativni odbor Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja, a potom, na vijećanju u Plitvicama 13. i 14. lipnja 1943., Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, skraćeno ZAVNOH.

»Stvaranjem Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, a još prije toga stvaranjem Slovenske osvobodilne fronte i njenog izvršnog organa, počeli su se sprovoditi u praksi principi o ravnopravnosti naroda Jugoslavije, počele su se ostvarivati cjekovne težnje pojedinih naroda Jugoslavije da sami sobom upravljaju.« (Tito.)

Iz dana u dan rasla je snaga Narodno-oslobodilačkog pokreta u svim zemljama Jugoslavije. Pobjede naše junačke vojske zadivile su čitav slobodoljubivi svijet. Ugled je Narodno-oslobodilačkog pokreta u savezničkim zemljama danonice rastao. O našoj vojsci, o proslavljenom junaku i vodi naroda Jugoslavije, Titu, o herojstvu naših naroda pronosi se slava čitavom kuglom zemaljskom. Istina o borbi naših naroda prodrila je do službenih krugova naših Saveznika i u svjetsku demokratsku javnost, koja je preko javnih govorničkih tribina sve otvorenije i izdašnije pružala pomoć i ohrabrenje oslobodilačkoj borbi naših naroda. Istodobno padala je sve brže maska s izdajničke jugoslavenske vlade, koja je sarađivala s okupatorom preko svog ministra Draže Mihailovića. Poslije kapitulacije Italije oružani ustanak proširio se silnom snagom u svim hrvatskim krajevima. Na oružje se digla skoro čitava Dalmacija i Istra, veliki dio Hrvatskog Primorja, Gorskog Kotara, ustanak se širio Slavonijom, Hrvatskim Zagorjem i drugim našim krajevima. Oslobođena Istra i otoci vraćeni su odlukom ZAVNOH-a, koju je potvrdio AVNOJ u krilo ujedinjene Hrvatske.

ODLUKE DRUGOG ZASJEDANJA AVNOJ-a

Istina o Narodno-oslobodilačkom pokretu još je snažnije odjeknula i prodrla u sve savezničke i slobodoljubive zemlje, kada je AVNOJ, na svom Drugom zasjedanju u Jajcu 29. i 30. studenoga 1943., proglasio historijske odluke o federativnom uređenju Jugoslavije i kad je postao vrhovno zakonodavno tijelo (parlamenat) naroda i države Demokratske Federativne Jugoslavije. Ne samo da je na tom povijesnom zasjedanju istinskih predstavnika Srba, Hrvata, Slovenaca, Crnogoraca i Makedonaca oduzeta svaka zakonitost izdajničkoj jugoslaven-skoj vladi u Londonu (Kairu), nego je stvoren Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije kao jedina narodna vlada nove državne zajednice. AVNOJ nije više samo političko narodno predstavništvo, nego vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo, vrhovni organ državne vlasti i predstavnik suvereniteta naroda i države Jugoslavije.

I tako vidimo, da su se s razvojem i jačanjem Narodno-oslobodilačkog pokreta, uporedo sa sve većim njegovim vojničkim i političkim uspjesima, razvijali i oblici prave narodne vlasti u našoj domovini. Od prvobitnih malih partizanskih grupa i odreda razvila se moćna Narodno-oslobodilačka vojska. Od prvih Narodno-oslobodilačkih odbora, kao organa borbe i pomoćnih organa naše vojske, razvili su se organi demokratske vlasti.

Na Drugom zasjedanju AVNOJ-a položeni su, na osnovu prava samoodređenja i ravnopravnosti naroda, temelji novoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Na tim temeljima počelo je unutarne izgrađivanje pojedinih saveznih zemalja (federalnih država) iz kojih se sastoji nova zajednička država.

Koje zemlje sačinjavaju Demokratsku Federativnu Jugoslaviju?

To su ove zemlje: Hrvatska, Srbija, Slovenija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Makedonija.

ZAŠTO SE NOVA JUGOSLAVIJA IZGRAĐUJE NA NAČELU FEDERACIJE?

U Jugoslaviji živi više naroda. Centralističko se uređenje stare Jugoslavije temeljilo na nacionalnom ugnjetavanju Hrvata, Slovenaca, Makedonaca, Crnogoraca i t. d. Veliko-

srpska reakcionarna klika tlačila je i pljačkala sve narode Jugoslavije.

Narodi su Jugoslavije povezani zajedničkim zemljištem, privredno, politički, kulturno, slavenskom uzajamnošću, oni su sudbinski srasli i njihov je spas u jedinstvu i bratskoj slozi. Oni su svijesni, da samo povezani u moćnoj državnoj zajednici mogu osigurati svoj opstanak i slobodu. Oni hoće da žive u takvoj zajedničkoj državi, koja svakom pojedinom narodu osigurava nacionalnu slobodu i ravnopravnost. Takva će država biti Demokratska Federativna Jugoslavija.

Za razliku od centralističkog uređenja stare Jugoslavije, federativno uređenje nove Jugoslavije ima ova bitna obilježja:

1. Federativno uređenje zajamčuje pojedinim narodima u demokratskoj Jugoslaviji slobodan politički, gospodarski i kulturni razvoj i isključuje svako nacionalno potlačivanje unutar države. Ono jamči ravnopravnost svim narodima naše državne zajednice.

2. Federativno uređenje Jugoslavije potvrđuje pravo svakog naroda na samoodređenje, pravo svakog naroda da odlučuje o svom narodnom i državnom životu. Demokratsko federativno uređenje ostvaruje pravo svakog naroda na njegovu državnost. Takvo je uređenje u interesu svakog naroda napose i čitave državne zajednice kao cjeline, jer moćna državna zajednica štiti i osigurava svakom narodu njegova prava i slobodu. Ona može bolje razvijati i zaštićivati državnu cjelinu, kad narodi žive u slozi i kad nema povlaštenog i potlačenih naroda.

3. Pravo na samoodređenje naroda znači, da se svaki narod može otcijepiti ili se s drugim narodima ujediniti u jednu državnu zajednicu — kao što to čine sada narodi Jugoslavije, ujedinjavajući se u zajedničkoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.

4. Za vršenje državnih poslova, koji su zajednički svim združenim ili ujedinjenim narodima, postoje u federativnoj Jugoslaviji zajednički državni organi. Za rukovodstvo čitavim državnim životom nove Jugoslavije, za usklađivanje ravnopravnog razvitka svih naroda u državnoj zajednici, postoji zajednička vlada, zajednički parlament (narodna skupština) u kojem su zastupani svi narodi Jugoslavije.

5. Demokratska Federativna Jugoslavija, to je savezna država, sastavljena od više saveznih zemalja, federalnih država, od kojih svaka pojedina, po pravu samoodređenja naroda, ulazi dobrovoljno u Demokratsku Federativnu Jugoslaviju i suvereno izgrađuje svoj nacionalni i državni život u bratstvu i slozi s ostalim združenim narodima. Zemlje koje su se udružile (Hrvatska, Srbija, Slovenija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Makedonija), imat će svoje državno vodstvo, svoj parlamenat (ili sabor) i svoju narodnu vladu. U okviru zakona, koji vrijedi za čitavu federativnu državnu zajednicu, savezne zemlje donose i izvršuju svoje zakone, kojima se unapređuje nacionalni život zemlje i ujedno učvršćuje državna zajednica.

U OSLOBODILAČKOJ BORBI OSTVARUJU SE VJEKOVNE TEŽNJE NAŠIH NARODA

Što je protunarodno, centralističko uređenje stare Jugoslavije donijelo narodima Jugoslavije — to je svima dobro poznato. Centralistički velikosrpski režimi, kojima su kumovali reakcionarni političari iz Hrvatske, Slovenije i drugih zemalja Jugoslavije, vodili su politiku nacionalnog ugnjetavanja i izrabljivanja, politiku raspirivanja nacionalne mržnje, politiku pljačke i izrabljivanja najširih narodnih redova. Jugoslavija je bila poprište borbe hrvatskog, slovenskog, crnogorskog i makedonskog naroda za njihova nacionalna prava, za njihovo pravo na samoodređenje. To centralističko uređenje, kao izrazito nedemokratsko, razjedinjavalo je narode Jugoslavije, potkopavalo je temelje državne zgrade i pomagalo fašizmu da porobi našu domovinu. Hrvatski narod, kao najveći potlačeni narod u Jugoslaviji, vodio je ogorčenu borbu za nacionalnu slobodu. Hrvatsko je pitanje u toku te borbe postalo središnje političko pitanje. Najbolji sinovi hrvatskog naroda i drugih naroda Jugoslavije vodili su borbu za demokratsko i federativno uređenje Jugoslavije. Svi dobro znamo da ni zloglasna Cvetković-Mačekova banovina Hrvatska nije riješila pitanje nacionalne slobode Hrvata, nije riješila hrvatsko pitanje. Centralističko i nedemokratsko, polufašističko uređenje ostalo je i za vrijeme te banovine temeljem stare Jugoslavije, koja je naglo srljala u propast.

Demokratsko i federativno uređenje Jugoslavije, za koje su se i u prošlosti zalagali najbolji sinovi hrvatskog, srpskog i drugih naroda Jugoslavije (Frano Supilo, Stjepan Radić, Stojan Protić, Ante Trumbić i drugi), sada se ostvaruje u jeku narodno-oslobodilačke borbe.

Još na II. zasjedanju ZAVNOH-a (Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske) u Plaškom, 14.-16. listopada 1943., predstavnici Hrvatske izrazili su jednodušno nepokolebivu volju Hrvata, Srba i nacionalnih manjina u Hrvatskoj, da se nova Jugoslavija izgradi na načelu federacije i da Hrvatska uđe u nju kao *ravnopravna savezna zemlja*. Prema tome su odluke II. zasjedanja AVNOJ-a, koje su prije spomenute, u potpunosti suglasnosti sa željama i ranijim odlukama predstavnika naroda Hrvatske.

POBJEDONOSNI RAZVOJ BORBE U HRVATSKOJ

Prošlo je od drugog zasjedanja AVNOJ-a daljnjih šest mjeseci. Nesmanjenom žestinom vodila se za čitavo to vrijeme krvava borba za slobodu naših naroda. Naši su borci pobjedonosno razbili i *šestu neprijateljsku ofenzivu*. Narodno-oslobodilački je pokret jačao i postizavao vojničke i političke uspjehe usprkos djelovanju ujedinjenih naših neprijatelja: okupatora, ustaša, četnika i svih natražnjaka, koji ih pomažu.

U Hrvatskoj su se razbijači jedinstva hrvatskog naroda i svi oni, koji su propovijedali čekanje i neaktivnost, koji su sabotirali Narodno-oslobodilačku borbu, povezivali s ustašama, Nijemcima, pa čak i s četnicima. Njihova je natražnjačka i protunarodna politika sve bržim koracima išla u susret slomu.

U proglasu Izvršnog odbora Narodno-oslobodilačke fronte Hrvatske od 20. svibnja 1944. kaže se: »Politika čekanja, lažne neutralnosti i prikrivenog izdajstva doživjela je slom u hrvatskom narodu. Hiljade pristaša Hrvatske seljačke stranke i stotine njenih funkcionera morali su se vlastitom sviješću otimati ispod kobnog utjecaja reakcionarne klike, da bi protiv njene volje pristupili Narodno-oslobodilačkoj fronti. Oni su to učinili, jer ih je vlastito iskustvo naučilo, da se samo borbom kroz Narodno-oslobodilački pokret može izvojevati slobodna i ujedinjena Hrvatska i ostvariti oni demokratski,

čovječanski i slavenski ideali, koje su propovijedali braća Radić...» Jedinstvena Narodno-oslobodilačka fronta Hrvatske postala je čvrsta i svenarodna organizacija, koja ujedinjuje sve demokratske stranke i grupe, sve narodne organizacije i sve poštene rodoljube Hrvate i Srbe izvan stranaka.

Istodobno se izgrađivala i učvišćivala, naročito poslije II. zasjedanja AVNOJ-a, organizacija demokratske narodne vlasti, organizacija narodnog života u oslobođenoj Hrvatskoj, Narodno-oslobodilački odbori razvijali su se u temeljne organe narodne vlasti pod rukovodstvom ZAVNOH-a, koji je preko svog Izvršnog odbora i preko svojih razgranatih odjela stvarno rukovodio izgradnjom slobodne i ujedinjene Hrvatske.

III. ZASJEDANJE ZAVNOH-a

Hrvatski je narod zajedno sa srpskim narodom u Hrvatskoj svojom borbom stekao pravo na samoodređenje, pravo da sam upravlja sobom, da ima svoj sabor ili parlamenat i svoju narodnu vladu. Zato je Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) na svom trećem zasjedanju u Topuskom 8. i 9. svibnja 1944., u skladu s odlukama II. zasjedanja AVNOJ-a, zaključilo, da se konstituiira (pretvori) u državni sabor Hrvatske, koji postaje najviša zakonodavna i izvršna vlast, najviši organ državne vlasti federalne Hrvatske. Prvi slobodni Sabor Hrvatske postaje nosilac suvereniteta (vrhovništva) naroda i države Hrvatske kao ravnopravne savezne zemlje Demokratske Federativne Jugoslavije.

Hrvatski narod na temelju svog prava na samoodređenje, u bratskoj slozi sa srpskim narodom, oživotvoruje načelo svoje najpotpunije suverenosti i dobrovoljno ulazi, kao ravnopravan sa svim ostalim narodima Jugoslavije, u bratsku državnu zajednicu — Demokratsku Federativnu Jugoslaviju. Najvećim rodoljubljem i smjelošću narodi su Hrvatske pristupili izgradnji svoje Federalne Države Hrvatske. Ostvaruju se vjekovne težnje najboljih sinova hrvatskog i srpskog naroda iz prošlosti, a djelo oslobodilačke borbe naših napaćenih naroda okrunjeno je novom velikom pobjedom. Prvi put u povijesti Hrvatske pravi predstavnici hrvatskog i srpskog naroda na zajedničkom saborovanju donose odluke o svom nacionalnom

i državnom životu neovisno od bilo kakvih stranih, protunarodnih ili neprijateljskih utjecaja. Iz krvi i žrtava najboljih sinova naših naroda rađa se nova slobodna i ujedinjena Hrvatska. Ona je plod zajedničkih napora hrvatskog, srpskog, slovenskog, crnogorskog i makedonskog naroda, ona je djelo borbenog bratstva i jedinstva svih naroda Jugoslavije.

Odluke donešene na III. zasjedanju ZAVNOH-a dne 8. i 9. svibnja 1944. ući će u povijest naših naroda kao najsjajniji dokaz rodoljublja, političke zrelosti i odlučnosti naših naroda, da u toku oslobodilačkog rata ostvare svoje vjekovne težnje i da u život provedu svoje pravo na samoodređenje.

Mjeseca lipnja 1944.

Dr. Mladen Iveković

UOČI III. ZASJEDANJA ZAVNOH-a

Povijest bilježi, da je među slavenskim narodima u davnini vrijedio nepisani zakon: da o ratu i miru, o biranju državnog poglavara i o drugim važnim pitanjima odlučuje sam narod na skupštinama ili saborima preko plemenskih izaslanika ili biranih starješina.

Na saboru na Duvanjskom polju izabraše Hrvati svoga prvog kralja. Slovenski knezovi birani su na saborima na Gosposvetskom polju. A u srpskom narodu uvijek je bila živa potreba, da se dogovorno donesu odluke, mjerodavne za čitav narod.

Narod je o svojoj dobroj ili zloj sudbini odlučivao sam. I o njegovim odlukama stvoriše poslovice: »Riječ narodna — riječ božja«.

Vjekovi su prolazili. Pod žrvanj strahovitih muka i iskušenja baciše ponosne narode naše zemlje, koji su u slobodi živjeli i u slobodi odlučivali. Tatarske horde prohujale su sve do Jadrana. Mađari i Mlečani otkidahu komad po komad zemlje Hrvatske. Iza samanijskog kopita trava nije više rasla. Švapska čizma bahato je gazila našim pitomim poljima, što žitom rode.

Ali nikad se narod ove zemlje nije odrekao prava — naslijeđenog iz davnine, kada su još slavenska plemena živjela zajedno kao jedna porodica — da o sebi i o svom životu odlučuje, ili bar pokuša odlučivati sam. To je onaj osjećaj demokratizma, koji je nerazdvojno vezan s istinskom dušom naših naroda.

Pokušali su zakleti neprijatelji da među nas unesu tuđe i nezdrave oblike života: tiraniju i neodgovornu samovolju pojedinaca. Ali ako su zato i pridobili nekoliko domaćih izroda, narod je u cjelini uvijek ostao stran svim podmuklim

namjerama tudinca, koje su imale za cilj samo ropsko ugnjetavanje našeg življa i iskorištavanje njegovih dobara. U najcrnijim svojim časovima narod se ipak tajno skupljao na zborovima i skupštinama, na kojima je dogovorom nastojao riješiti teškoće u koje je zapao tuđom krivnjom.

Tako pod stubičkom lipom održaše zagorski puntari skupštinu na kojoj bi izabran Matija Cubec vođom u oružanoj borbi hrvatskog kmeta protiv nenarodne vlastele. A na saboru u Orašcu srpski seljaci odlučiše, da podignu ustanak protiv silnog otomanskog carstva.

Doduše i rani protunarodni elementi u prošlosti i sadašnjosti, razni plemići, pokvarena gospoda i krvavi ustaški izrodi, pokušavali su obmanuti narod, dajući mu nekakove — sabore. Ali narod takove sabore nije nikada priznao svojim, budući da on na njima nije imao odlučne riječi.

Međutim, težnje za saborovanjem, za odlučivanjem o sebi i o svojoj sudbini nije se nikada odrekao naš narod.

U naše dane, suočen s najtežim iskušenjem koje povijest pamti, osobito je to došlo do izražaja. Na tisućama i tisućama sastanaka, skupština i zborova po svim krajevima Hrvatske, narod je stalno izražavao svoju nepokolebljivu volju za borbom i otporom, volju da sam riješi svoju sudbinu. Ali u isto vrijeme, dok se ljuti bojevi nastavljaju nemilosrdnom žestinom dalje i dok se neumoljivom dosljednošću približava čas konačnog oslobođenja naše domovine, narodi južno slavenskih zemalja digoše svoj moćni glas i za drugim zahtjevima.

Oni hoće svoju slobedu, za koju su prolili toliko skupocjene krvi! Ali oni hoće i novu državu — takovu zajednicu naroda, u kojoj će biti sretni svi narodi — suprotnu staroj Jugoslaviji, koja je bila tamnica naroda.

Na saborovanju u Jajcu odlučiše to najbolji predstavnici naroda Jugoslavije, najbolji naši sinovi, koji su u trogodišnjoj, strašnoj i krvavoj epopeji izbili u prve redove.

* * *

Proljeće 1944. Mjesec svibanj sav je u cvatu i zelenilu. Veselo i vedro buja novi život, začamio u studeni zime. I ljudi su radosniji: pogled im svijetao, pjesma snažna, smijeh jedar i zvučan.

Kao kosturi strše razrušene kuće i zdanja bez krova, crne se tužna garišta, koja nalikuju ranama na slikovitom krajobrazu, ranama, što ostadoše iza teških bitaka, iza zvjerskog mahnitavanja švapskih i talijanskih osvajača i njihovih slugu ustaša i četnika. Ali govori mlada kopačica, pokazujući na pregorjelom licu red blistavih zuba i otirući rukom znoj sa čela:

— Ništa zato! Izgradit ćemo mi ljepše selo nego što je bilo ono staro; svijetle domove pune sunca i zraka! Izgradit ćemo ponovno čitav Kordun, čitavu zemlju!

I nastavi kopati brazdu tvrde zemlje, koja će hljbom roditi.

Topusko, sakriveno u sjenovitim parkovima i drvoredima, nosi također tragove borbe. U korov zaraštavaju talijanski bunker i utvrđenja. A razvaline pravoslavne kapelice jezo-vito su svjedočanstvo krvoprolića iz prvih dana NDH, koga počinije zločinačke ustaše nad mirnim srpskim stanovništvom okolice.

Topusko u zelenilu i mirisu dočekuje vijećnike ZAVNOH-a sa sve četiri strane naše domovine, koja plamti u ognju svetog oslobodilačkog rata.

Dolaze oni, najvjerniji sinovi naše zemlje. Daljine su svladali, zapreke prebrodili, opasnosti mimoišli, da želju naroda sliju u jedan glas, koji će odjeknuti čitavim svijetom. Dolaze, kao što su u staro dobro i pravedno vrijeme dolazili izabrani staroste slavenskih plemena na sabore, da odlučuju dogovorom i mudrošću o važnim pitanjima države i naroda.

Među prvima su predstavnici Istre — u njih je želja za slobodom isto tako jaka kao i potreba za životom. Ustao je opet Veli Jože, silan i veličanstven u svom pravednom gnjevu prema zatiračima svoje slobode.

Sinovi Like prijeđoše planine bez zastoja. Kažu, da je ime Lika nastalo prema grčkoj riječi, koja znači — vuk. I jest Lika zemlja vukova: slobodarska i hrabra, koju nikakva sila ne može sputati u okove.

— Sedam smo voda prešli, — govori sijedi starac iz Moslavine, — ali Korana je najljepša: zelena i hladna kao sjenoviti proplanak u Gariću. Nije je mogla zamutiti ni pogana krv ustaša!

Žustri stanovnici Slavonije sretoše se s gorštacima iz Dalmatinske Zagore i Kninske Krajine, s potomcima uskoka iz Primorja. Oprezni i šutljivi Podravci s pozornošću slušaju strastveni govor Dalmatinaca i otočana.

— Da li je put bio težak? — pitaju stanovnika Gubčevog i Titovog Zagorja.

— Preko 250 kilometara prevalili smo pješice. Provlačili smo se mimo bunkera i preko pruge, šumom smo krčili put, vodu gazili i uz brda se verali. Ali ipak nije bilo teško! Naprijed i samo naprijed gonila nas je neodoljiva volja da služimo svome narodu, koji nas je ovlastio da govorimo u njegovo ime.

Sav poštenu narod Hrvatske zastupan je ovdje: Hrvati i Srbi, muževi, žene i omladina, radnici, seljaci i poštena inteligencija, vojnici, politički komesari i oficiri.

Još su svježije brazgotine rana na tijelu junaka, koje časno zadobiše u borbi protiv neprijatelja!

Još je nepreboljena bol matera za svojim sinovima, koji položise život za slobodu naroda!

Još nije ugasla strahovita mržnja protiv ubojica, palikuća i zlotvora!

* * *

Dvorana, u kojoj se sabor održava, daje utisak dostojanstva i slikovitosti. Zidovi su ukrašeni slikama Staljina, Churchilla i Roosevelta, zastavama savezničkim i narodnim. Na pozornici, na isprepletenim hrvatskim i srpskim trobojnicama s peterokrakim zvijezdama stoje portreti maršala Tita, Ribara i Nazora.

Parole govore sa zidova: »Živjela Demokratska Federativna Jugoslavija«, »Živjela slobodna i ujedinjena Hrvatska u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji«, »Živio maršal Tito, vođa naroda Jugoslavije«, »Živio Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije«, »Živio AVNOJ — vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo naroda Jugoslavije«, »Živjelo nerazdruživo bratstvo hrvatskog i srpskog naroda«, »Živjelo bratstvo i jedinstvo svih naroda Jugoslavije«, »Živio moćni savez Engleske, Sovjetskog Saveza i Amerike«, »Živio izvršni odbor, HSS-a«, »Živio srpski klub vijećnika ZAVNOH-a«, »Živjela

Komunistička partija, organizator Narodno-oslobodilačke borbe», »Živio prvi narodni sabor slobodne Hrvatske« itd.

Prisutan je predsjednik AVNOJ-a dr. IVAN RIBAR, potpredsjednici MOŠA PIJADE, MARKO VUJAČIĆ i Slovenac JOŽE RUS. Od Nacionalnog komiteta: FRANE FROL, dr. RADE PRIBIČEVIĆ, dr. ZLATAN SREMEC i IVAN MILUTINČVIĆ. Zastupane su vojne misije naših saveznika: pukovnici Crvene armije VLADIMIR GOROŠČENKO i MIHAIL BODROV, engleski major OWEN REED i američki kapetan GEORGE SELVIG. U ime naše vojske prisustvovao je komandant Glavnog štaba Hrvatske general-lajtnant IVAN GOŠNJAK, komesar Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske RADE ŽIGIĆ, komesar IV. korpusa VECO HOLJEVAC, general-major IVO RUKAVINA i pukovnik BOGDAN OREŠČANIN.

U dvorani vlada žamor i vreva. Tu stoji starac pored mladića, vojnik pored žene, radnik kraj seljaka, Hrvat kraj Srbina, predstavnici Komunističke partije, Hrvatske seljačke stranke, Srpskog kluba, ugledni vanstranački rodoljubi, predstavnici Antifašističke fronte žena, Ujedinjenog saveza omladine Jugoslavije — ukratko: pravi predstavnici cjelokupnog naroda Hrvatske. Njihovo je vladanje prirodno ali dostojanstveno, kao što dolikuje istaknutim borcima i predstavnicima naroda.

Sijedi pjesnik-borac Vladimir Nazor živahno razgovara s predstavnicima sovjetske i anglo-američke misije. U dužem razgovoru zadržava se s njima također i predsjednik AVNOJ-a, dr. Ivan Ribar.

Fotoreporteri svaki čas kvrcavaju svojim aparatima. Slikari crtaju skice u svoje blokove. Stenografi su već zauzeli mjesta za svojim stolcima.

U dvorani je zavladao svečano raspoloženje, kada je čvrstim korakom ušao vod vojnika sa zastavom. Vijećnici i publika odaju počast zastavi. Glazba intonira »Lijepu našu«.

Oči sviju uprte su u hrvatsku i srpsku trobojnicu žarkih boja s peterokrakom zvijezdom u sredini. Neodoljivo se nameću misli o tome, što znače ove zastave za nas. One predstavljaju simbol junaštva i časti naših naroda u borbi za nacionalno održanje. One predstavljaju simbol naše veličanstvene

borbe za slobodu. Nosili smo ih čiste i neokaljane kroz vihore svih bitaka, pa ćemo ih donijeti ponosno i do glavnog našeg cilja — do pobjede, koja više nije daleko.

Lagano nestaju i gube se zvuci narodne himne...

U slobodnom mjestu Topuskom, 8. svibnja godine 1944. u 9 sati u veče počelo je povjesno zasjedanje prvog narodnog sabora Hrvatske.

I. D.

TOK ZASJEDANJA

PREDSJEDNIK ZAVNOH-a VLADIMIR NAZOR OTVARA ZASJEDANJE

Naš proslavljeni pjesnik-borac *Vladimir Nazor* diže se sa svog sjedišta. Polako dolazi na govorničku tribinu. Čio i vedar, dobrog i svježeg izgleda. I pored svojih sjedina i poodmaklih godina taj utisak ostaje. Vijećnici ga pozdravljaju talasom oduševljenja:

— Živio Vladimir Nazor!

Nazor pozdravlja predsjednika AVNOJ-a dra Ribara i članove sovjetske, engleske i američke vojne misije. U dvorani se čuju sa svih strana burni poklici narodnoj vladi i maršalu Titu, AVNOJ-u i njegovom predstavniku, kao i predstavnicima naših Saveznika.

Predsjednik zatim spominje imena umrlih i poginulih vijećnika: dra MILIVOJA JAMBRIŠAKA člana Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, dra FRANKA WINTERA, koji je pao od neprijateljskog metka putujući na ovo zasjedanje, GIUSEPPE BUDICCIN-a, koji je poginuo u Istri i PETRA MORĐINA iz Dalmacije.

— Čast im i slava! — kliče predsjednik.

— Slava im! — odgovaraju prisutni.

U znak poštovanja svi ustaju i odaju počast mrtvima šutnjom od tri minute.

U potpunoj tišini, koja odaje napregnutu pažnju vijećnika, Nazor počinje svoj govor. Među ostalim on reče:

»...Treći je to put što Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske drži svoje zasjedanje, a drugi put što je mene zapao časní zadatak pozvati vas na takav sastanak.

Krupni događaji — prestanak V. neprijateljske ofenzive, kapitulacija Mussolinijeve Italije, spontano priključenje čitave Istre i do tada okupiranog hrvatskog i dalmatinskog Primorja i otočja našem narodnom ustanku, pa također i nove ekonomske prilike — bijahu glavni poticaji da se ZAVNOH, polovicom prošlog listopada, skupi na novo II. zasjedanje. Reorganizirali smo se onda u Plaškome, i raširili krug našeg djelovanja. Kako to uradismo vi već znate; koliko smo pak zatim — tokom šest jesenskih, zimskih i predproljetnih mjeseci, — uspjeli ili neuspjeli u ovome radu, čuti ćete danas. Ali mnogo od onoga, što smo onda utanačili i odredili, nije moglo biti no uvjetno, provizorno. Mi kročimo neprestano naprijed. U našem hodu ubrzo nastaju za nas — gotovo pri svakom koraku — nove prilike, nove mogućnosti; pojavljuju se nove potrebe; otvaraju se novi, sve širi vidici. Radili smo, kako smo mogli, u očekivanju II. zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, AVNOJ-a. I taj dan dođe. Svanuo nam je 29. studenoga u gradu Jajcu. Zimsko je sunce prolazilo po naoblačenom bosanskom nebu, ali je baš tada — kao voćka na ljetnoj grani — dozrelo ono, što je naš vođa, maršal Tito, nosio već dugo za nas u svome mozgu i u svome srcu; na zasjedanju AVNOJ-a bjehu udareni stalni, čvrsti temelji novoj demokratskoj i federativnoj državi Jugoslaviji, koja se mora graditi na načelima bratstva i jednakosti svih njezinih naroda. Kakve su dalekosežne odluke bile toga historijskog dana donešene u Jajcu i kako je taj novembarski AVNOJ-ev rad odjeknuo tada ne samo kod nas, nego i kod naših velikih saveznika — kod Sovjeta, kod Engleza i kod Američana — vi se, drugovi, i sada sigurno veoma dobro sjećate; maršal Tito, nakon tolikih ratnih uspjeha na čelu svoje junačke momčadi i vrijednih mu generala, izvojštio nam je veliku političku pobjedu, a predsjednik AVNOJ-a, dr. Ivan Ribar, uza sve nesreće, koje ucivilise baš tada njegovo očinsko srce, dočekao je, utješén, lijep trenutak kao političar.

Ali u Jajcu provedeno, vama znano stvaranje organa državne vlasti nove Jugoslavije ne može ostati bez učinka na Zemaljsko vijeće Hrvatske. Nova životna krv, što izvire iz središta, iz srca, mora da poteče kroz sve udove; zajednička misao da sve obuhvati. U skladu s državnom cjelinom naš

ZAVNOH ima da se ustroji u najviše zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo Federalne Države Hrvatske, da bude naš predstavnik i nosilac suverenosti naroda Hrvatske. Pravi Hrvatski sabor nastaje noćas ovdje. (Dugotrajni pljesak).

Vijećnici i vijećnice, od potrebe je zato da se izrazite u ovom našem zasjedanju, da li u cijelosti odobravate rad izaslanika ZAVNOH-a u Jajcu i da li usvajate odluke II. zasjedanja AVNOJ-a održanog 29. studenoga u tome bosanskom mjestu. Stvorit ćete odluku glede obveza što proizlaze iz pripadnosti Hrvatske Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji na čelu s AVNOJ-em i Nacionalnim komitetom oslobođenja Jugoslavije. Izrazit ćete se, tko će biti ovlašten zastupati narode Hrvatske pred inozemstvom.

Otvorit ćemo diskusiju glede prava i dužnosti građana Federalne Države Hrvatske: jednakost i ravnopravnost bez obzira na narodnost, rasu i vjeroispovijest; pravo žena; jamstvo lične i imovinske sigurnosti; briga države za razvitak privrednog života i za osiguranje zaposlenja radnika kao i za njihovu socijalnu zaštitu; sloboda vjeroispovijesti i sloboda savjesti; sloboda govora, štampe, zbora, dogovora i udruživanja; dužnost obrane države; pravo žalbe na rješenje organa vlasti; uklanjanje nepismenosti; osiguranje besplatne prosvjete; obaveznost osnovne nastave; fakultativnost vjerske obuke u školama; pravo nacionalnih manjina na nacionalno školstvo itd.

.....

U ove sudbonosne, historijske dane, kad sami sebi kujemo zajedničku budućnost, dignimo se visoko iznad svih ličnih težnja, iznad svih ličnih sklonosti i odvratnosti, simpatija i antipatija, iznad svake plašljive sustezljivosti ili nametljive ambicije, i dajmo svu tjelesnu i umnu snagu za svoj narod, — za čitavo čovječanstvo uopće. Dignimo uvijek na više ugled toga našeg Hrvatskog sabora.

Nismo mnogobrojan narod, sreće do sada nismo nikad imali, al, eto, stignu napokon i za nas sretan čas, da — poslije tolike borbe i stradanja — zapremimo vidljivo časno mjesto u povijesti ljudskoj.»

Predsjednik Vladimir Nazor govorio je sabrano i bez žurbe, jasnim, čvrstim i odlučnim glasom. Slušali smo našeg velikog književnika, prekaljenog učešćem u ovom našem svetom oslobodilačkom ratu, kako se poletnim pjesničkim jezikom izražava o stvarnim i tvrdim činjenicama politike i borbe za slobodu.

Cio njegov govor bio je mnogo puta prekidan burnim odobravanjem i poklicima svih prisutnih. Kada je Nazor, iznoseći podatke o II. zasjedanju AVNOJ-a, spomenuo ime nama najdražeg čovjeka, prvog sina naše zajedničke domovine Jugoslavije, maršala Tita, dvoranom je ovladala silna živost. Zaori se dugotrajan pljesak i poklici:

— Živio maršal Jugoslavije drug Tito!

A zatim su se svi ti poklici stopili u jedno jedino ime:

— Tito, Tito, Tito...

Državni sabor Hrvatske nastavlja rad. Bira se verifikacioni odbor, koji će pregledati punomoći vijećnika i vijećnica, i ovjeriti ih. U odbor su izabrani: major Andrija Bubanj, Ante Vrkljan i Vujo Kosovac. Izabrani su vijećnici, koji će voditi zapisnik i to: potpukovnik Šime Balen i Bogoljub Rapajić.

Poslije odmora izjavitelj verifikacionog odbora major Bubanj čita svoj izvještaj, u kome se utvrđuje, da je prisutno 105 vijećnika i da je to dovoljan broj da vijeće može donositi punovažne odluke.

Tada Vladimir Nazor daje riječ predsjedniku Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije dru Ivanu Ribaru.

GOVOR PREDSJEDNIKA AVNOJ-a Dra IVANA RIBARA

Predsjednik AVNOJ-a *dr. Ivan Ribar* održao je topli govor u kojem je pozdravio prvi slobodni sabor Hrvatske i zahvalio mu uspješan rad. On je između ostalog rekao:

»Težnja i zahtjevi naših naroda, usmjereni u pravcu organiziranja Demokratske Federativne Jugoslavije, unutar koje oni suvereno, ravnopravno i sporazumno izgrađuju svoje nacionalne federalne države, našli su punu potvrdu u odlukama II. zasjedanja AVNOJ-a, održanog u Jajcu.

Pri donošenju i stvaranju ovih odluka sudjelovali su, uz ostale narodne predstavnike, i predstavnici Hrvatske, koji su

ih jednodušno primili u punom uvjerenju, da su ove odluke posljedica našeg jedinstvenog Narodno-oslobodilačkog pokreta i borbe, a posebno pokreta i borbe hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj. No ne samo to! Odluke II. zasjedanja AVNOJ-a pozdravili su široki redovi hrvatskog i srpskog naroda Hrvatske na mnogim svojim konferencijama i sastancima, upućujući s njih oduševljene pozdrave predsjedniku narodne vlade maršalu drugu Titu i predsjedništvu AVNOJ-a. K ovim se manifestacijama pridružuje i rezolucija Izvršnog odbora Hrvatske seljačke stranke, u kojoj je naročito podvučeno, da su njezini prvaci sudjelovali u donošenju povijesnih odluka u Jajcu i da ove odluke u cijelosti odobravaju, jer su njima položeni temelji Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji, zajednici ravnopravnih naroda...

Mi sa svoje strane postavljamo sebi zadatak: prehraniti vojsku i siromašno pučanstvo. Ako ispunimo ovu zadaću, riješit ćemo jedno od gorućih pitanja od kojeg zavisi uspjeh naše daljnje borbe. Riješimo li pak ovo pitanje u pravo vrijeme, a u to čvrsto vjerujemo poznavajući genij našeg naroda, mi ćemo uz pomoć naših saveznika riješiti i drugi zadatak: očistit ćemo našu zemlju od fašizma, dotući ćemo izdajnike i osloboditi sve naše narode na cijelom neprekidnom etnografskom području. Narodi Jugoslavije će na osnovu stečenog prava samoodređenja izgrađivati slobodnu i ujedinjenu Hrvatsku, Sloveniju, Srbiju, Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.»

Govor predsjednika AVNOJ-a dra Ribara bio je prekidan burnim odobravanjem. Kada je govornik spomenuo imena Staljina, Churchilla i Roosevelta, odjekivali su burni povici:

— Živio veliki vođa sovjetskih naroda, maršal Sovjetskog Saveza, Staljin!

— Živio predsjednik Sjedinjenih Država Amerike, Roosevelt!

— Živio predsjednik vlade Velike Britanije, Churchill!

Odlučne manifestacije izbile su, kada je dr. Ribar tražio da Saveznici priznaju Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije. Kada je pak spomenuo Tita i Narodno-oslobodilačku vojsku, oduševljeni pozdravi Titu i našoj junačkoj vojsci ponovno su uzbudili srca svih prisutnih.

PRIMANJE POSLOVNIKA, IZBOR RADNOG PREDSEDNIŠTVA I IZVJEŠTAJ STANKA ŠKARE

Poslije govora dra Ribara, tajnik ZAVNOH-a dr. Pavle Gregorić pročitao je prijedlog Poslovnika o radu ZAVNOH-a, koji je primljen bez diskusije. (Vidi poglavlje: *Tekst deklaracije i odluka državnog Sabora*).

Izvršen je zatim jednoglasno izbor radnog predsjedništva u koje su izabrani: Vladimir Nazor, monsignor dr. Svetozar Rittig, dr. Ante Mandić, Andrija Hebrang, Franjo Gaži, dr. Rade Pribićević, general-lajtnant Ivan Gošnjak, Simo Erer, Filip Lakuš i Stjepan Prvčić.

Radno predsjedništvo zauzima svoja mjesta. Predsjednik predlaže dnevni red za ovo zasjedanje koje se usvaja. Riječ se podjeljuje vijećniku drugu *Stanku Škare*, koji podnosi izvještaj o radu predstavnika Hrvatske na II. zasjedanju AVNOJ-a. Škare je među ostalim rekao:

»Na II. zasjedanju ZAVNOH-a u Plaškom donesene su velike i dalekosežne odluke. Na tom je zasjedanju jednodušno usvojeno načelo o federativnom uređenju nove Jugoslavije, jer takvo uređenje isključuje svaku hegemoniju i zajamčuje nacionalnu slobodu i ravnopravnost svim njenim narodima. Ujedno je zaključeno, da slobodna i ujedinjena Hrvatska, u kojoj će Srbi u Hrvatskoj uživati ista prava kao i Hrvati, uđe u novu Federativnu Jugoslaviju kao ravnopravna savezna zemlja. Na temelju gornjih zaključaka vijećnici ZAVNOH-a i vijećnici AVNOJ-a iz Hrvatske, kao predstavnici Hrvatske, pošli su na put u Bosnu. S njima su krenuli i članovi Oslobođilne fronte Slovenije...

Na II. zasjedanju AVNOJ-a primljene su jednodušno uz burno odobravanje donesene odluke...

Na Zasjedanju je izražena volja svih naroda Jugoslavije o potrebi izgradnje Jugoslavije na federativnom temelju. Na pose je na ovom Zasjedanju došla do izražaja težnja hrvatskog naroda time, što se u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji ostvaruje zahtjev hrvatskog naroda, da se ujedini sa svojom braćom na slavenskom jugu u zajedničku državu ravnopravnih naroda...

Nakon povijesnog Zasjedanja primio je dne 30. studenoga maršal Tito predstavnike Hrvatske na razgovor, pa je održao veoma topli govor i naglasio, da je ponosan što je i on sin hrvatskog naroda. Pozvao je na slogu i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj, te međusobni sklad i snošljivost među svim strankama...»

Na kraju svog izvještaja drug Škare moli vijeće, da potvrdi i odobri rad predstavnika Hrvatske na Drugom zasjedanju AVNOJ-a.

Izvještaj vijećnika Stanka Škare saslušan je veoma pažljivo, upravo onako, kako zaslužuje predmet, što ga obuhvaća.

GOVOR ANDRIJE HEBRANGA O POLITIČKOJ SITUACIJI

Potpredsjednik *Andrija Hebrang*, burno pozdravljen, stupa na govorničku tribinu i daje referat o političkoj situaciji. Između ostalog on je rekao:

»Međunarodna situacija u ovom času nalazi se u znaku neviđenih slavnih pobjeda Crvene armije nad fašističkim hordama. Crvena je armija za tih šest mjeseci, u neprekidnim ofenzivnim bojevima izvojevala historijsku bitku za Dnjepar i Ukrajinu, razbila je njemačka utvrđenja pod Lenjingradom i na Krimu, svladavala njemačku obranu na južnom Bugu, Dnjestru, Prutu i Serehu, stigla je na obronke Karpata, upala u Rumuniju i izbila na nekoliko mjesta na državnu granicu. Crvena je armija, uz pomoć cijelog sovjetskog naroda, očistila dvije trećine privremeno okupirane sovjetske zemlje. Ona je oslobodila mnogo milijuna sovjetskih ljudi ispod fašističkog ropstva. Velika prirodna bogatstva, koja su pljačkali Nijemci, vraćena su sovjetskim narodima. Toj pobjedi dali su prilog i naši zapadni saveznici. Neviđena bombardiranja englesko-američke avijacije uništavaju industriju i saobraćajna središta Njemačke, satelitskih i okupiranih zemalja, čime potkapaju vojnu snagu hitlerovske Njemačke i izazivaju strah i paniku u zemljama fašističkog bloka. Naši Saveznici drže frontu u Italiji i vežu na sebe izvjesne snage. Oni pomažu našu Narodno-oslobodilačku vojsku...

Ogromne pobjede Crvene armije i uspjesi naših Saveznika djeluju povoljno na razvitak narodno-oslobodilačkih pokreta u okupiranim zemljama. Kao najbolji primjer za to služi narodno-oslobodilački pokret u Jugoslaviji. Razvija se i jača narodno-oslobodilački pokret Grčke, Albanije, Francuske i ostalih okupiranih zemalja. U Italiji se ujedinjuju i jačaju

antifašističke i slobodarske snage. Pod moćnim udarcima Crvene armije, pod udarcima savezničke avijacije i udarcima narodno-oslobodilačkih pokreta lomi se blok fašističkih država. Hitler trpi poraz za porazom, gubi bitku za bitkom na svima frontama, a naročito na istočnoj fronti. Hitlerova Njemačka i njeni sateliti idu u susret teškim danima poraza i crnoj sutrašnjici. Pavelić i Nedić, Draža Mihailović i Rupnik igraju posljednji čin svoje izdajničke službe Hitleru. I njih čeka sudbina njihovog gospodara...

KAKAV POLOŽAJ ZAUZIMA JUGOSLAVIJA U SVIJETU?

Nikada, drugovi, Jugoslavija u svojoj povijesti nije uživala tako veliki ugled kao što ga uživa danas. Nikada njen položaj nije bio tako čvrst kao što je danas. O Narodno-oslobodilačkom pokretu Jugoslavije i našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci dali su najviše i laskave ocjene najveći državnici naših Saveznika. U svom poznatom govoru u mjesecu veljači o. g. gospodin Churchill, predsjednik britanske vlade, dao je visoku ocjenu našoj vojsci i Narodno-oslobodilačkom pokretu Jugoslavije. Sovjetski je Savez to učinio mnogo puta. Nedavno je tu visoku ocjenu dao i drug Staljin u svojoj prvomajskoj zapovijedi. Strana štampa, radio stanice, široke demokratske slobodarske mase u Engleskoj, Americi i ostalim zemljama imaju samo riječi divljenja za borbu naših naroda, za našu Narodno-oslobodilačku vojsku. Mi se nadamo, da naši Saveznici ne će ostati samo kod laskavih ocjena i kod lijepih riječi. *Mi očekujemo i mi to zaslužujemo, da naši Saveznici raskinu veze s izdajničkom izbjegličkom vladom i da našu narodnu vladu, na čelu s maršalom Titom, priznaju kao jedino zakonitu vladu naroda Jugoslavije.* (Burno odobravanje).

Međunarodni položaj Jugoslavije učvrstio se osobito od tada od kada se vojne misije naših Saveznika — bratske Rusije, Engleske i Amerike — nalaze u našoj zemlji. Naše vojne misije u Londonu i Moskvi također doprinose mnogo — što smo vidjeli baš ovih dana — podizanju ugleda naše junačke zemlje. Zapitat ćete se, drugovi vijećnici, kako je došlo do toga, da je ta mala zemlja, u kojoj su nekada haračili reakcioneri svih boja i dlaka, dobila tako veliki ugled u svijetu, da

je ona dobila priznanje vodećih državnika, vojskovođa, novinara, javnih radnika, pa i cjelokupnog slobodoljubivog svijeta? Zašto se Jugoslavija stavlja kao uzor svim porobljenim narodima Evrope? Jugoslavija je bila prva zemlja koja je zapalila plamen oslobodilačkog rata u Hitlerovoj tamnici naroda »novoju Evropi«. Veliki utjecaj vrši oslobodilački pokret Jugoslavije na borbu svih porobljenih naroda Evrope, a naročito na susjedne zemlje. Jugoslavija je dala i još uvijek daje ogromni prilog u krvi, žrtvama i patnjama zajedničkim naporima Saveznika u borbi protiv Hitlera i njegovih satelita. Narodi su Jugoslavije u neprekidnim bojevima ostvarili svoje nerazorivo jedinstvo i izgradili svoju junačku Narodno-oslobodilačku vojsku, koja već tri godine prkosi nadmoćnijoj sili, zadajući joj teške udarce. Narodno-oslobodilačka vojska, na čelu s maršalom Titom, oslobodila je veliki dio naše domovine. Zajedničkom borbom i zajedničkim naporima svih naroda Jugoslavije položeni su temelji Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Nova se Jugoslavija izgrađuje na demokratskim načelima samoodređenja, nacionalne slobode i ravnopravnosti svih njenih naroda...

Kome pripada zasluga da Jugoslavija svijetli kao baklja u Hitlerovoj tamnici?

Ta zasluga pripada jedino i isključivo Narodno-oslobodilačkom pokretu, ona pripada Komunističkoj partiji, koja je digla i organizirala narodni ustanak... Jadan bi bio položaj naroda Jugoslavije, jadan bi bio položaj Hrvata, kad bi on ovisio o izbjegličkoj vladi, o Draži Mihailoviću, o Paveliću, Rupniku i Nediću i o onoj natražnjačkoj gospodi iz Zagreba, čija se sva pamet sastoji u tome, da sabotiraju oslobodilačku borbu i viču: »Pokoravajte se fašističkoj okupatorskoj vlasti, budite mirni i čekajte!« — *Da je ovisilo o svima njima, Jugoslavija — a to znači i Hrvatska — bile bi Hitlerovi vazali. Narodi Jugoslavije išli bi u susret crnim i teškim danima poraza. Da je o njima ovisilo ne bi danas Hrvatska i ostale zemlje Jugoslavije išle u susret pobjedi, slobodi i ljepšoj budućnosti, ne bi se Jugoslavija danas ubraćala u savezničke zemlje, u pobjednički blok Sovjetskog Saveza, Engleske i Amerike.*

Nakon što je prikazao stanje i razvoj Demokratske Federativne Jugoslavije, koja se gradi na temeljima odluka II.

zasjedanja AVNOJ-a, on slijedećim riječima izlaže stanje u Hrvatskoj i zadatke Narodno-oslobodilačkog pokreta u času donošenja povijesnih odluka.

HRVATSKA U NARODNO-OSLOBODILAČKOJ BORBI

Slobodarska se Hrvatska ni jednog dana, ni jednog časa nije pomirila s fašističkom okupacijom. Hrvatski narod u postojanju »Nezavisne države Hrvatske« nije nikada gledao ostvarenje svoje nacionalne slobode i svoju narodnu državu. Slobodarska je Hrvatska primila NDH kao nasilnu fašističku tvorevinu i tamnicu naroda...

Hrvatska je dala svoj veliki doprinos Narodno-oslobodilačkoj borbi svih naroda Jugoslavije. Osobito su mnogo doprinijeli Srbi u Hrvatskoj, koji su dugo vremena snosili glavni teret borbe. *Hrvatska je svojom borbom stekla pravo na samoodređenje, pravo da sama upravlja sobom, da ima svoj sabor kao vrhovni zakonodavni organ i nosilac suvereniteta, i da ima svoju narodnu vladu.* Na osnovu prava samoodređenja, u skladu s odlukama donesenima u Jajcu, vi ćete, drugovi vijećnici, danas proglasiti ZAVNOH hrvatskim saborom. Iz tog će sabora proizaći predsjedništvo, koje će za sada, dok se ne osnuje narodna vlada Hrvatske, vršiti i funkciju vlade. Držim da nema nikoga pametnog u Hrvatskoj, nikoga koji rodoljubivo misli i csjeća, koji bi mogao ustati protiv velikog djela, što ga mi danas ovdje stvaramo.

DRŽAVNA ZAJEDNICA JUŽNIH SLAVENA

Mi, drugovi vijećnici, ne ostvarujemo danas samo težnje pokoljenja sadašnjice, mi ostvarujemo težnje najboljih hrvatskih sinova i najboljih umova hrvatske prošlosti. Podsjećam vas, da ideja o zajedničkoj državi Južnih Slavena, ideja o jugoslovenstvu, nije nikad nigdje drugdje, nego u Hrvatskoj. Ona se rodila u glavama hrvatskih preporoditelja prije 1848. g. Iliri, preporoditelji, oni su bili ti koji su rodili ideju jugoslovenstva, ideju zajedničke države Južnih Slavena. Od tada pa na ovamo tu su ideju propovijedali, za njeno se ostvarenje borili najbolji sinovi i najveći umovi našeg naroda. Dovoljno je da vam spomenem velikog Štrosmajera i Račkog, demokratu i borca Supila i republikanca i federalistu Radića. Svi

su oni u svom srcu nosili ono, što mi danas ovdje ostvarujemo. Kako se rodila ideja, da se svi Južni Slaveni povežu u jednu državnu zajednicu? Ona je bila plod dugogodišnjeg iskustva. Iskustvo je pokazalo, da pojedini mali narodi na slavenskom jugu ne mogu postići i sačuvati svoju nacionalnu slobodu, da ne mogu imati svoju slobodnu i nacionalnu državu, ako se ne ujedine. Mi smo ukliješteni između tri imperijalizma. Robovali smo Švabama, Talijanima i Mađarima. Protiv njih smo vodili teške borbe u prošlosti i sadašnjosti da bi se održali. I baš težnja da se oslobodimo robovanja tuđinu, da osiguramo svoju nacionalnu slobodu i svoju državnost rodila je misao o bratskoj zajednici Južnih Slavena.

Drug je Tito nedavno napisao, da se ideja federacije, pojam federacije ne može objasniti samo propagandom, nego da treba praktično izgrađivati Demokratsku Federativnu Jugoslaviju, i tako na djelu pokazati najširim narodnim masama i svim narodima Jugoslavije, što je to federacija. *I mi, drugovi, udaramo sada temelje i počinjemo izgrađivati slobodnu Demokratsku Federalnu Državu Hrvatsku, kao ravnopravnu članicu Demokratske Federativne Jugoslavije.* Stvaranjem vrhovnog zakonodavnog tijela Jugoslavije i narodne vlade Jugoslavije na čelu s maršalom Titom, i stvaranjem zakonodavnih tijela i izvršnih organa u pojedinim zemljama Jugoslavije, narodi se Jugoslavije spremaju, da ih nikakvi događaji ne iznenade i zateknu nespремne. Oni sigurnim koracima idu u susret pobjedi i svjetlijoj i sretnijoj budućnosti. *Ono, drugovi, što je stvoreno u Jajcu, i ovo što mi danas ovdje stvaramo, to štiti naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska na svima frontama i u svim zemljama Jugoslavije. Ona budno prati i čuva tekovine, koje su naši narodi u trogodišnjoj borbi izvojevali. Hrvatska nije osamljena. Boj za njeno oslobođenje ne bježe samo u Hrvatskoj. On se bježe u slobodarskoj Srbiji, u buntovnoj Makedoniji, u Sloveniji, u ponosnoj Crnoj Gori, u Bosni i Hercegovini. On se bježe tamo isto tako kao što se u Hrvatskoj bježe boj za oslobođenje i svih ostalih naroda i zemalja Jugoslavije.*

Oslobođenje Hrvatske, oslobođenje svih zemalja Jugoslavije pomažu svi slobodoljubivi ljudi svijeta, pomažu demokratske snage u Engleskoj i Americi i naši veliki Saveznici.

O NARODNOJ VLASTI

Kakva je, drugovi vijećnici, nova vlast u našoj zemlji? *Nova vlast, nastala u toku oslobodilačkog rata, jest narodna vlast.* Ona je narodna, jer je nikla iz naroda i ostvaruje težnje naroda; ona je narodna, jer se zajedno s narodom bori za nacionalno oslobođenje i štiti narodna demokratska prava i slobode; ona je narodna, jer u njoj učestvuju i nju izgrađuju široke narodne mase. Nova je vlast narodna vlast, jer između nje i naroda nema niti može biti ikakvih suprotnosti. *Ali nova je vlast i demokratska.* Ona je demokratska po tome, što počiva na slobodnoj volji naših naroda, što je narod bira i smjenjuje. Ona je demokratska i po tome, što je dužna, da narodu podnosi račun o svom radu. Narodna vlast u Hrvatskoj, koju mi izgrađujemo, mora svim građanima, bez obzira na narodnost, vjeroispovijest i rasu, osigurati demokratska prava i slobodu. *U prvom redu ona mora Srbima u Hrvatskoj osigurati ista prava kao i Hrvatima.* Tko može biti protiv takve Federalne Države Hrvatske, protiv takve narodne vlasti? Protiv nje mogu biti samo izdajnici i narodni neprijatelji. Protiv nje su u prvom redu ustaše. *Ali ustaška će vlast u NDH postojati samo dotle, dok postoji hitlerovska Njemačka.* NDH će biti pokopana ruševinama trećeg Rajha...

BORBA JOŠ NIJE ZAVRŠENA, ALI JE POBJEDA VEĆ OSIGURANA

Drugovi vijećnici! Mi moramo biti svijesni, da se država ne stvara odlukama i rezolucijama i da se sloboda ne dobiva na tanjuru. Pred nama su još teške i velike borbe. Trebat će uložiti velikog truda i mnogo napora da se postavi krov zgradi, čije temelje danas polažemo. Kad se razidete u sve krajeve Hrvatske, govorite narodu što se danas dogodilo i odlučilo u hrvatskom saboru. Objašnjavajte da su udareni temelji slobodnoj i ujedinjenoj Federalnoj Hrvatskoj, ravnopravnoj članici Demokratske Federativne Jugoslavije. Natječite se međusobno, tko će se bolje boriti i tko će više raditi za oslobođenje i izgradnju naše domovine. Natječite se međusobno tko će mobilizirati više ljudskih i materijalnih snaga, koje su nam potrebne za konačnu pobjedu. Natječite se me-

đusobno u izgradnji i usavršavanju naših organa vlasti — Narodno-oslobodilačkih odbora. Jačajte i pomažite našu vojsku, našu osloboditeljicu. Natječite se u učvršćenju jedinstva Hrvata i Srba, u jačanju i širenju Narodno-oslobodilačke fronte, u širenju plamena ustanka i na one krajeve, koje on još nije dovoljno zahvatio. Natječite se u uvlačenju najširih narodnih redova u borbu i izgradnju ujedinjenja Federalne Hrvatske i Demokratske Federativne Jugoslavije.

Mi smo, drugovi, svijesni, da ne ide sve onako savršeno, kako bi trebalo i da na nekim mjestima ponešto škripi... Ako hoćemo pokrenuti u boj one, koji su još danas *pasivni* ili se *kolebaju*, a koji se moraju složiti s onim što mi danas stvaramo, onda moramo iskorijeniti svaku sitničavost, strančarenje i sektaštvo. To zlo sprječava širenje i bujanje Narodno-oslobodilačkog pokreta. Isto ćemo se tako morati boriti i protiv onih pojedinaca, koje demokraciju smatraju frazom, iza koje skrivaju svoje samovoljne postupke.

Drugovi vijećnici! *Vi trebate raditi tako da se pokrenu u borbu svi neaktivni i da se ohrabre svi kolebljivi. Poučavajte i druge da tako rade.* Ovdje se danas polažu temelji slobodne demokratske federalne Hrvatske, koja odgovara težnjama i životnim interesima i Hrvata i Srba u Hrvatskoj. Nitko nema prava da stoji po strani skrštenih ruku. Nitko nema prava da *špekulira i očekuje, da će i bez učešća u borbi uživati plodove Narodno-oslobodilačkog rata...*

O NATRAŽNJAČKOJ ZAGREBAČKOJ GOSPODI

Ja bih se prije završetka osvrnuo s nekoliko riječi na onu natražnjačku gospodu u Zagrebu. Veliko su oni zlo svojim radom i svojom politikom nanijeli Narodno-oslobodilačkom pokretu i svima narodima Jugoslavije, a u prvom redu hrvatskom narodu. Njihova politika pokoravanja ustašama i okupatorima, njihovo propovijedanje mira i čekanja spriječilo je u nekim krajevima mnoge Hrvate da odmah u početku ustanka aktivno učestvuju u Narodno-oslobodilačkom ratu. Oni su pozivali na pokoravanje okupatorima i ustaškom režimu, koji su mobilizirali hrvatske sinove za borbu protiv naših saveznika i Narodno-oslobodilačkog pokreta. Ti su hrvatski sinovi, krivnjom te gospode, za tuđinske interese

ginuli na svim frontama naše zemlje i ostavljali svoje kosti na istočnoj fronti i u Africi. A ta su gospoda propovijedala potrebu »biološkog čuvanja hrvatskog naroda«. Fašistički su okupatori i ustaše počeli paliti i hrvatska sela i klati i hrvatsko stanovništvo, četnici su klali Hrvate, palili njihove domove i pljačkali njihovu imovinu, a ta su se gospoda pozivala sa svim narodnim neprijateljima i dalje propovijedala »čekanje«... Fašistički su okupatori i njihove ustaške sluge punili zatvore i koncentracione logore, u kojima je našlo smrt stotine hiljada Hrvata, tjerali su na desetke i desetke hiljada Hrvata na robijaške radove u Njemačku, gdje su ostavili svoje kosti, a ta su gospoda iz svojih salona i dalje propovijedala svoju protunarodnu politiku, koja je koristila jedino okupatorima. Velike su nade polagali ti pametnjakovići na suprotnosti i sukobe između naših saveznika, na sukobe između Engleske, Sovjetskog Saveza i Amerike. Na tu su špekulaciju polagali mnogo. Pričali su neupućenima — kao i četnici — da očekuju i da će dobiti pomoć od naših saveznika Engleza za borbu protiv partizana. Mjesto toga dolaze im preko londonskog radija službeni i neslužbeni pozivi da se priključe Narodno-oslobodilačkom pokretu koga vodi maršal Jugoslavije Tito. Klevetali su Narodno-oslobodilački pokret po Göbbelsovom receptu, da vodi borbu za komunizam, kako bi strašili hrvatske seljake i zadržali ih od borbe za nacionalno oslobođenje.

Mi smo danas pred cijelim svijetom ponovno zadali smrtni udarac tim klevetama i lišili sve natražnjake i narodne neprijatelje njihovog omiljenog gebelsovskog oružja. Ponovno smo djelima dokazali, da Narodno-oslobodilački pokret nije vodio i ne vodi borbu za komunizam, već da je vodi za općenarodne ciljeve, za nacionalno oslobođenje i demokraciju. Odluke AVNOJ-a o izgradnji Demokratske Federativne Jugoslavije, i odluke našeg Sabora o uređenju ujedinjene Federalne Hrvatske, koje danas donosimo, predstavljaju uzor slobodarstva, narodne demokracije i nacionalne ravnopravnosti.

Unutarnji i vanjsko-politički razlozi sile tu gospodu, da barem na izgled mijenjaju svoje stanovište i da traže izlaz iz gliba u koji su zapali svojom vlastitom krivnjom. Ako svi znaci ne varaju, u posljednje vrijeme i u svijest tih ogra-

ničenih ljudi prodiere spoznaja da su propale njihove špekulacije i da su bili jalovi njihovi mračni planovi. Možda će i oni nekada — makar i prekasno — uvidjeti, da se slobođna i ujedinjena Hrvatska i Demokratska Federativna Jugoslavija ne stvara u zagrebačkim salonima mešetarenjem špekulacijama, nego na bojnim poljima širom Jugoslavije...

Govor potpredsjednika ZAVNOH-a, Andrije Hebranga ostavio je snažan i dubok utisak na sve prisutne. Njegove rečenice su stvarne i kao isklesane, povezane čvrsto u jednu skladnu cjelinu.

Za vrijeme toga govora prisutni vijećnici i vijećnice dali su više puta oduška svom raspoloženju i saglasnosti s izlaganjima Andrije Hebranga. Kad je on govorio o priznanju Nacionalnog komiteta, te manifestacije su postajale još odlučnije i glasnije, a kad je iznosio učešće Komunističke partije u oslobodilačkoj borbi, gromki usklici priznanja junačkoj Partiji i njenim rukovodiocima prolamali su se snažno dvoranom.

DISKUSIJA O IZVJEŠTAJIMA I O POLITIČKOJ SITUACIJI

Prvi se za riječ javio član Izvršnog odbora Hrvatske seljačke stranke *Stjepan Prvčić* iz Podravine.

»Danās je baš 37 mjeseci, rekao je Prvčić, kako su u našu zemlju došle talijanske i njemačke horde, a na konjskom repu dovele nekakvog čovjeka — Pavelića. Vajni »vođa«, nasljednik našeg velikog učitelja Stjepana Radića pozvao je hrvatski narod, da se pokori Paveliću i da pomaže ustašama. Prijatelji i drugovi, hrvatski je seljak s bolom u duši i ogorčen pratio »rad« strahovlade Pavelića. Ispod rukava dra Mačka pljačkaju narod hitlerovci i Talijani. Cvilili su djeca, majke su plakale, ubijani su starci, muževi su bačeni u Jasenovac, Gradišku, odvođeni u Maksimir i kojekuda. I mi smo se pitali: tko će dići svoj glas protiv zločinaca protiv okupatora. Nije bilo nikoga od vodstva Hrvatske seljačke stranke. Ali poručivali su nam: »Budite mirni čekajte dok dođe vrijeme«.

Drugovi, mi smo, eto, živi svjedoci: digao se narod u borbu pod vodstvom junačke Komunističke partije. Iz malih partizanskih odreda postala je narodna vojska, u borbi iz

rastao je naš narodni parlamenat, naša narodna vlada na čelu s maršalom Titom. Zalog te naše tvorevine su naši Saveznici, Amerika i Engleska. Zalog i garancija te naše tvorevine je naš veliki brat, naš bogati ujak, naš mudri i poštteni stric, ruski stric, — ruski narod! Garancija te naše tvorevine je naša vojska na čelu s našim maršalom Titom i velika sestra Crvena armija na čelu s maršalom Staljinom...»

Za vrijeme govora Stjepana Prvčića ponovile su se manifestacije i pozdravi maršalu Titu, bratskom ruskom narodu, narodima Engleske i Amerike, našoj vojsci, Crvenoj armiji i maršalu Staljinu.

Na govorničku se tribinu uspinje član Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije dr. Rade Pribićević, predsjednik Srpskog kluba vijećnika ZAVNOH-a:

»Mi ne smijemo da gubimo iz vida, rekao je Rade Pribićević, da je srce Jugoslavije, da je njezina kičma, da je njena sudbina vezana na tome, kakav će odnos biti između Srba i Hrvata ovdje kod nas u Hrvatskoj. Da naša borba ne ostvari ništa drugo, nego da učvrsti krvlju zapečaćeno bratstvo srpskog i hrvatskog naroda u Hrvatskoj, ona je učinila najviše za oslobođenje Hrvata i svih naroda u Hrvatskoj, ona je učinila najviše za oslobođenje Hrvata i svih naroda Jugoslavije...»

Kada je dr. Pribićević spomenuo zasluge Komunističke partije za ustanak naših naroda, svi prisutni su ponovno klicali komunističkim borcima, koji se junački bore u našem domovinskom ratu.

Drugi predstavnik Srpskog kluba ZAVNOH-a Vujo Kosorac, član Okružnog narodno-oslobodilačkog odbora za Liku, naglasio je, da je jedinstvo Srba i Hrvata krvlju skovano u trogodišnjoj ljutoj borbi i nitko ga nikada više pokolebati ne može. »Srpski narod je svijestan, da nema slobode Srbima bez slobode hrvatskog naroda, kao i obratno».

Naročito je toplo pozdravljen Pavao Krce, član Izvršnog odbora Hrvatske seljačke stranke, vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOH-a, stari borac koji je održao svoj govor jezikom svoga kraja, junačke Sinjske Krajine.

Krce je opisao prilike u Dalmaciji za vrijeme prve navale okupatora i ustaša pa je rekao: »Gledali smo u vodstvo boće li tko javiti šta da radimo. Nema odnikle nikoga... Po-

čeli su hapsiti, odvoditi u internaciju, gnjaviti narod, počeli su ustaše proganjati narod, počelo je klanje srpskog i hrvatskog življa. Ne zna narod ni kuda će, ni kamo će. A eto ti se uzdigne ova nepokorena Komunistička partija, koja je povelu u Dalmaciji, kao i u svim drugim krajevima, narod u borbu. Narod se sa svih strana dizao... Nije nas smetalo što se ne javlja bivši predsjednik Hrvatske seljačke stranke... Stvorili su se od grupa bataljoni, brigade, divizije, korpusi... Digla se cila Dalmacija... Narod je osjetio narodnu vlast, oćutio je za velikog vođu našeg maršala Tita... Narod je baš odlučio: ni kralja, ni vlade, već ono za što se bori, za što je krv lija, za što je majke ucivilio, zašto je kuće ostavio. Narod je uvidio tko stoji na njegovoj strani... Mi se borimo za slobodu u demokratskoj federativnoj državi Jugoslaviji...»

Poslije Pavla Krce uzeo je riječ vijećnik iz Istre *Antun Cеровac*, koji je govorio o junačkoj borbi naroda u Istri:

»Dolaskom fašista na vlast, patnje Istre postajale su sve veće i jače. Fašisti su stvorili plan potpunog istrebljenja hrvatskog naroda u Istri... U Istri, preko noći, trebao je Hrvat da se nazove Talijanom... Istra je izdržala u toj borbi dvadeset i pet godina ne pokorivši se, znajući dobro da će doći dan njenog oslobođenja. S oduševljenjem i iskrenim simpatijama dočekao je narod Istre početak Narodno-oslobodilačke borbe... Strijeljanja, palenja, klanja, pljačka i ostala zločinačka djela nisu umanjila borbenost hrvatskog naroda u Istri, već je naprotiv poslije ofenzive narod izašao jači, čvršći i borbeniji. U čete, brigade, svrstao se čitav narod i on vodi borbu protiv neprijatelja... Uviđajući pravednost naše Narodno-oslobodilačke borbe, u redove Narodno-oslobodilačkog pokreta ulazi i talijanski narod u Istri. On ima i svoj bataljon, nazvan po čuvenom istarskom borcu Giuseppe Budiccin, koga su fašisti ubili.«

Na govorničku tribinu stupio je zatim *Franjo Gaži*, seljak iz Podravine i zamjenik narodnog zastupnika, a sada predsjednik Izvršnog odbora Hrvatske seljačke stranke. On je jednostavnim riječima iznio svoje utiske s putovanja na ovo zasjedanje i stav Hrvatske seljačke stranke:

»Dolazeći iz Podravine s prilično velikim brojem drugova vijećnika, vidio sam mnoge zapreke na tom putu. Mi

nismo putovali, kao što su prije putovali, salonskim vagonima i automobilima. Mi smo prelazili preko pruga, gdje su na nas upravljani mitraljezi, preko Save, čijim obalama krstare banditi. Trebalo se provlačiti između bunkera... Ovdje nema mnogih onih koje smo prije znali, kojima smo davali i povjerenje... Nema »vođa« Hrvatske seljačke stranke, nema Mačeka, Krnjevića, Košutića i tolikog broja njihovih zastupnika. Ovdje su došli borci, u koje narod ima povjerenje i koji su svojim radom dokazali da imaju prava nazvati se narodnim zastupnicima. Kada treba braniti čast i slobodu, onda se tek vidi tko je sposoban da bude vođa. Da je kojom srećom živ naš veliki učitelj *Stjepan Radić*, tko bi njega spriječio da ne reče riječ, da ne bude ovdje na otvorenju pravog državnog sabora u kojem su zastupani prvi put svi hrvatski krajevi, pa čak i Istra, kao nikada prije. *On bi bio sigurno ovdje! On bi bio najbolji i najvjerniji prijatelj i suradnik našeg velikog vođe maršala Tita...*

Svoje misli mi smo izrazili jasno u rezoluciji, koju smo sastavili 29. travnja o. g. Ja obećajem da ćemo narodu tako dugo objašnjavati, dok god cijeli narod ne bude jedna vojska, jedna borba, jedna zajednica do konačne pobjede. A ta je blizu. Što nam jamči za to? *Jamči nam sloga Hrvata i Srba u našoj hrvatskoj domovini.* To je prva garancija naše pobjede. Jamče nam naši veliki saveznici, Engleska i Amerika, naša bratska Rusija, a iznad svega imamo još jednu garanciju, a to je naša Narodno-oslobodilačka vojska i njeno mudro i nepokolebivo rukovodstvo... Odluke II. zasjedanja ZAVNOH-a i Drugog zasjedanja AVNOJ-a odjeknule su u hrvatskom narodu i hrvatskom seljaštvu odobravanjem i oduševljenjem. I ako je netko bio, tko je prije ostajao po strani, sada je osjetio dužnost da mora braniti čast, ako hoće da ostane čestit i pošten čovjek u budućoj sretnoj republici Hrvatskoj, u Federativnoj Jugoslaviji.»

Odlučan glas Gažia i iskrene riječi, seljačke i jednostavne, usjekle su se u srca svih prisutnih.

Na govorničku tribinu izašao je Slavonac, vijećnik *Dušan Čalić*, član Srpskog kluba vijećnika ZAVNOH-a. On ima samo 26 godina, ali je iskusan borac i dobar govornik. Njegove su riječi poletne i borbene. On je iznosio primjere brat-

ske povezanosti i sloge među Srbima i Hrvatima u Slavoniji, što je izazvalo vrlo dubok utisak.

»... Okupator je, kaže Čalić, poslije neuspjelog pokušaja da s četnicima prodre u Slavoniju, pokušao razbiti jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda. Jednoga dana, kada su četnici upali u hrvatska sela kod Bijelih Stijena i počeli po svom starom načinu da se osvećuju hrvatskom narodu, da pale hrvatska sela, narod je prestrašen pobjegao u srpska sela. A protučetnički bataljon sastavljen od Srba otjerao je neprijatelja iz Bijelih Stijena, uništio ga i spasio hrvatska sela od paljevine. Time se očeličuje i učvršćuje u borbi jedinstvo srpskog i hrvatskog naroda. Kada su pak njemački okupatori, poslije mnogih neuspjeha i uzaludnih pokušaja da uguše ustanak srpskog i hrvatskog naroda Slavonije, bacili u boj jednu njemačku diviziju, izbjeglo je tada iz jednog kotara preko 700 Hrvata i njih su primili Srbi Grubišnog Polja, zaštitili ih, spasili ih od uništenja. Srbi u Slavoniji dali su mnogo u borbi. Tamo je mobilizirano skoro sve. Ima mnogo sela koja su dala 300 do 350 boraca. Tamo ima sela, kao što su na pr. Pakrani iz koga je do sada palo 60 boraca za slobodu domovine. Srpski narod Slavonije nastaviti će borbu u bratskom jedinstvu s Hrvatima do konačne pobjede...«

Tada je na govorničku tribinu došla jedna žena. Jedna od najpopularnijih žena Jugoslavije, predsjednica Antifašističke fronte žena Jugoslavije, vijećnica AVNOJ-a i ZAVNOH-a, lička seljanka iz Smiljana, *Kata Pejnović*. Ova hrabra žena, kojoj su ustaški krvnici zaklali muža i dva sina, govorila je prisutnim vijećnicima i vijećnicama velike i jednostavne riječi, koje potiču na odlučnost i na žrtvu za stvar narodnog oslobođenja. Njen je govor bio kratak. Drukarica Kata je govorila o borbi naše žene:

»Naše junačke žene Jugoslavije pokazale su da nisu pognule šiju pred fašistima. Kada je Komunistička partija pozvala narod na ustanak, one su se digle poput lavica. I tri godine se nalaze u borbi s puškom u ruci ili rade u pozadini, pomažući svoju vojsku. Hoću da naglasim, da su u Hrvatskoj najviše stradale srpske majke... Dok su ustaške zvijeri nastojale da istrijebe sav srpski narod, izdajnička vlada iz Londona poručivala je da čekamo, iako nije bilo do čekanja.

Otvoreno da kažem, stara Jugoslavija bila je tamnica naroda, a naročito nas žena...

Nisu naše srpske žene mrzile zbog ustaša hrvatske žene. One su znale razlikovati ustaše od poštenog hrvatskog naroda i pozvale su hrvatske žene u borbu pa su se one i odazvale. Kasnije su, uz hrvatske, i muslimanske majke proklele mnogo suza radi zvjerstava četnika i agenata okupatora. Još nisu prošla stradanja od njemačkog fašizma i njegovih slugu ustaša i četnika... Upadaju u naša sela, ubijaju naš narod, bacaju djecu u vatru, siluju naše žene. I danas naš narod ima puno pravo da traži, jer vodi borbu tri godine, da se otvori druga fronta od strane Saveznika, da se na taj način skрати rat i smanje bezbrojne žrtve... Ja, drugovi, mogu punim pravom da kažem, da stotine i stotine hiljada rascviljenih majki i rascviljenih srdaca ništa nije moglo umiriti, da ništa nije moglo tako zaliječiti njihove rane kao odluke II. zasjedanja AVNOJ-a i osnivanje Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Zato naši narodi, ispaćeni narodi Jugoslavije, i sve naše žene, punim pravom traže priznanje našeg Nacionalnog komiteta, naše prave istinske vlade...»

Na burno odobravanje naišle su Katine riječi kojima je tražila otvaranje druge fronte i priznanje naše prve prave i istinske vlade, Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Kata je toplo pozdravljena od svih prisutnih.

Član AVNOJ-a i ZAVNOH-a dr. Mladen Iveković održao je dokumentaran govor o plebiscitarnom karakteru, kojim je naš narod primio odluke II. zasjedanja AVNOJ-a, pa je između ostalog rekao:

»Iz govora druga Andrije vidjeli smo na kakav su silni odjek naišle u našoj zemlji i u inostranstvu historijske odluke II. zasjedanja AVNOJ-a. U Hrvatskoj je to naročito došlo do izražaja na tisućama masovnih zborova, konferencija, sastanaka, akademija... Najširi narodni redovi dali su tim putem povjerenje vrhovnom zakonodavnom i izvršnom tijelu AVNOJ-u i prvoj narodnoj vladi Jugoslavije, Nacionalnom komitetu oslobođenja... Nema sumnje, da je ogromna većina naroda Hrvatske prihvatila odluke II. zasjedanja AVNOJ-a o federativnom uređenju kao ispunjenje svojih vjekovnih težnja. Najjasnije o tome govore brojke. Ja ću

ovdje iznijeti nekoliko takvih brojki: U Slavoniji je narod na 670 zborova izrazio svoje oduševljenje i prihvaćanje odluka II. zasjedanja AVNOJ-a. Od toga je bilo 40 velikih, masovnih zborova. Još nekoliko primjera: U kotaru Slunj bilo je na zborovima 13.257 osoba, koje su prihvatile te odluke, u kotaru Vrginmost oko 8.000, u kotaru Vojnić oko 6.000. Žene sušačkog kotara uputile su Nacionalnom komitetu i maršalu Titu pismo s potpisima 3.147 žena... Tisuće brzojavnih pozdrava AVNOJ-u, Nacionalnom komitetu, maršalu Titu, ZAVNOH-u... Iz Istre, Dalmacije, Hrvatskog Zagorja, iz Like, Gorskog Kotara, odasvud stižu nam vijesti o tome kako je naš narod pravilno shvatio i odobrio historijske odluke II. zasjedanja AVNOJ-a. Kroz snijeg i kišu, dolazeći često na svoja zborovanja iz dalekih zaselaka, probijajući se često kroz neprijateljske linije, narod je dolazio da čuje tumačenja odluka, koje rješavaju o sudbini i boljoj budućnosti naše domovine... Ništa nije tačnije od riječi druga Andrije, da je prihvatanje odluka II. zasjedanja AVNOJ-a imalo u Hrvatskoj *plebiscitarni karakter*. Iza tih odluka stoji čitava naša zemlja, čitav naš narod. Odobrivši odluke, naš je narod ujedno odlučnim načinom odrekao pravo izdajničkoj »vladi« u Kairu da ga zastupa i da govori u njegovo ime. Kao jedinu zakonitu vladu nove državne zajednice, naš narod priznaje i daje puno svoje povjerenje Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije... *On traži da tu vladu priznaju »de jure« veliki naši Saveznici...* Pravo na to daju mu žrtve, što ih je podnio u borbi za zajedničku savezničku stvar, u borbi protiv fašističkih otimača... Mislim, da ću izraziti želje prvog slobodnog sabora Hrvatske, ako kažem, da je to i *zahtjev današnjeg našeg saborovanja...*

Uzeo je zatim riječ potpukovnik Šime Balen, vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a. On govori u ime boraca X. zagrebačkog korpusa NOVJ:

»... Poslije odluka II. zasjedanja AVNOJ-a pohrlile su u našu vojsku tisuće i tisuće boraca, novih drugova i drugarica, da se puškom u ruci bore za te velike i svijetle ciljeve. Okupator napada naša sela, udara na našu vojsku, ali naša junačka vojska izdržava sve te udarce i nanosi poraze neprijatelju. Požar ustanka u sjevernoj Hrvatskoj rasplamsao se u svim krajevima... Veličanstvene pobjede junačke

Crvene armije imale su silnoga odjeka u redovima naših boraca. To za nas u sjevernoj Hrvatskoj zvuči tako kao da čujemo tutanj njezinog pobjedonosnog marša i grmljavinu sovjetskih topova. Nas od nje dijeli samo mađarska ravnica. Mi Crvenu armiju osjećamo tako reći kraj sebe i to nam daje snage u svakoj borbi. Drugi momenat borbenog porasta i vedrog optimizma jesu obećanja, koja se daju u posljednje vrijeme od strane naših velikih zapadnih saveznika o otvaranju druge fronte. Naši borci i narod u sjevernoj Hrvatskoj s pravom očekuju, obzirom na ogromne žrtve koje su date, da će zaista doći do otvaranja druge fronte u najskorije vrijeme...

Kada je potpukovnik Balen odlučnim riječima iznosio stav boraca iz srca Hrvatske, dvoranom su se prolomili oduševljeni pozdravi upućeni našim junacima zagrebačkog X. korpusa. Isto to ponovilo se je kada je govorio o otvaranju druge fronte.

Potpukovnik Narodno-oslobodilačke vojske, član ZAVNOH-a i AVNOJ-a *Nikola Vidović* nadovezao je na izlaganja potpukovnika Balena. Govorio je o srpskim borcima i osvrnuo se na pomoć naših Saveznika:

»... Ta je pomoć bila korisna i dobrodošla, ali nije dovoljna. Naša je vojska do sada vodila stalno tešku i upornu borbu s daleko nadmoćnijim neprijateljem. Da je pomoć bila veća, bilo bi daleko manje gubitaka, a neprijatelju bi bili zadati mnogo teži udarci. Sa srpskim borcima borili su se i bore se i hrvatski borci protiv zajedničkog neprijatelja. Naši narodi, a naročito srpski narod, pretrpio je velike gubitke kako u ekonomskom pogledu, tako i u pogledu ljudstva. Zato srpski narod u Hrvatskoj očekuje otvaranje druge fronte od strane Saveznika i skraćenje rata... Ja, drugovi, nisam vičan da govorim na ovakvim svečanostima, u ovakvim historijskim momentima. Ja sam vičan da za vrijeme mira radim u tvornici, a sada, u vrijeme rata naučio sam da se borim s puškom u ruci i da tučem neprijatelje svoga naroda.«

Završetak njegova govora, naročito njegove jednostavne završne riječi, dočekane su vrlo burnim pozdravima našoj junačkoj vojsci i narodnim oficirima.

Pukovnik *Frane Biočić*, koji je stigao iz Dalmacije, prikazao je borbu naroda Dalmacije. Prikazao je naročito posljednje događaje: »Kada saveznički avioni bombardiraju njemačke garnizone na Jadranu, naši ljudi i pred velikih žrtava govore: »Neka bombardiraju, samo neka tuku, da se unište Nijemci!« Iako se okupator nalazi u Dalmaciji, naš narod je gospodar Dalmacije. Vodi se uporna borba. Sav narod je u borbi. Osim toga u Dalmaciji se ovih dana, kuje jedno novo bratstvo, *bratstvo između naših partizana i između savezničkih vojska Engleske i Amerike...* Nema te sile, koja može spriječiti naš saobraćaj na moru između otoka i kopna. Ja, kao sin Dalmacije, molim da se podupre traženje našeg Vrhovnog štaba, da se našim Dalmatincima vrati bivša jugoslavenska flota, koja pripada nama i nikome drugome...«

U času, kada je pukovnik Biočić iznio zahtjeve da se naša flota vrati našim junačkim pomorcima, da u njihovim rukama bude ubojito oružje, vijećnici su zanosno pozdravili taj njegov zahtjev.

*
* *
*

Stavljena su na glasanje tri važna zaključka:

1. Odluka o zemaljskom antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Hrvatske kao vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom predstavničkom tijelu i najvišem organu državne vlasti demokratske Hrvatske.

2. Odluka o odobrenju rada predstavnika Hrvatske na II. zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije 29.—30. studenoga 1943. u Jajcu.

3. Deklaracija o osnovnim pravima naroda i građana demokratske Hrvatske.

(Vidi poglavlje: *Tekst deklaracije i odluka državnog sabora*).

Glasanje je provedeno u najvećem oduševljenju, *jednoglasno*. Dvorana se orila poklicima prvom slobodnom saboru Hrvatske, maršalu Titu, prvoborcima Hrvatske, Nacionalnom komitetu, bratstvu Hrvata i Srba, Narodno-oslobodilačkoj vojsci i Saveznicima.

ORGANIZACIJA NARODNE VLASTI U HRVATSKOJ

Pukovnik Narodno-oslobodilačke vojske i član predsjedništva ZAVNOH-a *Stanko-Čanica Opačić* pročitao je opširan referat o organizaciji narodne vlasti.

Govoreći o organima stare, protunarodne vlasti, drug *Čanica* je podvukao, da su se okupator i njegove sluge oslanjali na žandarmeriju, policiju, općinske i sreske načelnike i da su ti organi vlasti bili opasni naši unutrašnji neprijatelji.

»Po oslobođenju pojedinih krajeva narod nije mogao dozvoliti da mu civilna vlast u pozadini bude zmiya u njedrima. Zato je bilo potrebno stvoriti novu narodnu vlast, Narodno-oslobodilačke odbore, koji stoje pod neposrednom kontrolom naroda. Njih je stvorio narod u vatri narodno-oslobodilačkog rata. NOO-i sazivaju selo na javnom zboru, polažu račun o svom radu. Oni vrše kritiku i nad njima se vrši kritika i narod im daje smjernice za rad...

Narodna vlast, NOO-i, usko surađuje s Narodno-oslobodilačkom vojskom i masovnim organizacijama AFŽ i USAOH-om. Odluke II. zasjedanja AVNOJ-a još jače su učvrstile NOO-e kao narodnu vlast, a ZAVNOH, kao centralno rukovodeće tijelo, čvršće je povezao NOO-e u jedan lanac i tako omogućio njihov brzi razvoj. U NOO-ima nalaze se na zajedničkom poslu pripadnici svih stranaka, Komunističke partije, HSS i SDS, rodoljubi izvan stranaka, pripadnici svih slojeva, radnici, seljaci, građani, učitelji, svećenici, omladina i žene. Narod je shvatio vrlo dobro što za njega znače NOO-i kao organi narodne vlasti, ali su to dobro shvatili i narodni neprijatelji, koji u narodnoj vlasti vide za sebe najveću opasnost. Stoga NOO-i često stoje pod prvim udarcima neprijatelja... Oni su se snalazili u svakoj situaciji. Sad su uzimali

pušku u ruke i stupali kao borci na položaj, sad su ostavljali puške i nastavljali dužnost organa vlasti...

... Odbori na okupiranom i poluoslobođenom području rade u granicama mogućnosti i imaju razvijene poslove i sređenu administraciju prema tim mogućnostima. A odbori na oslobođenom području, više ili manje, uzdigli su se u svom radu. Uspostavljeni su u njima odsjeci, dodijeljen im je znatan broj stručnih lica, liječnika, veterinarara, agronoma, inženjera i t. d. Ti NOO-i rade kao potpun radni kolektiv, te planski postavljaju i rješavaju zadatke i kada dođete n. pr. u Okružni NOO Banije i pogledate poslovanje, vidite pred sobom potpuno *organiziranu ustanovu državne vlasti*. Tako su se u glavnom razvili okružni i kotarski NOO-i Like, Korduna, Banije, Gorskog Kotara, Podravine i Slavonije. Može se reći da ne postoji ni jedno područje narodnog života u oslobođenom dijelu Hrvatske, koje ne organiziraju NOO-i kao organi naše nove državne vlasti. Oni su organizatori ekonomskog života i brige za snabdjevanje vojske, ishranu naroda, podizanje škola, održavanje kurseva, za nezbrinutu djecu, za narodno zdravlje, evakuaciju naroda iz ugroženih krajeva i t. d. Život naroda ne može se više zamisliti bez NOO-a. Da bi se mogli izvršavati zadaci gdje su mogućnosti više razvijene, stvoreni su pomoćni organi, kao gospodarske komisije, prehrambene komisije, zdravstvene ekipe i t. d. Odbori su nosioci političkog uzdizanja i prosvjećivanja širokih narodnih masa. Nema sela u kojemu se ne drže zborovi i konferencije s objašnjavanjem političke situacije i najnovijih događaja. Nema sela, ni jednog kuta, kamo ne dopiru letci i listovi propagandnih odsjeka naših NOO-a.

Na području Hrvatske imamo danas 3 oblasna, 15 okružnih NOO-a. Izvan toga imamo još 11 okruga, koji ne ulaze u ove oblasne odbore. Kotarskih NOO-a ima 105. Podaci prema pojedinim krajevima izgledaju ovako:

Istra: 1 oblasni odbor, 3 okružna, 15 kotarskih, 54 općinska i 454 seoska NOO-a, kao i 6 gradskih NOO-a i 4 rejonska.

Dalmacija: 1 oblasni, 7 okružnih, 22 kotarska, 60 općinskih i 600 seoskih NOO-a.

Slavonija: 1 oblasni, 5 okružnih, 16 kotarskih, 201 općin-

ski, 650 seoskih i 6 gradskih NOO-a, a od svega toga 425 NOO-a rade javno, a 225 ilegalno.

Lika: 1 okružni, 8 kotarskih, 36 općinskih i 264 mjesna NOO-a.

Hrvatsko Primorje: 1 okružni, 8 kotarskih, 3 gradska, 33 općinska i 215 seoskih.

Kordun: 1 okružni, 5 kotarskih, 30 općinskih, 250 seoskih NOO-a.

Karlovački okrug: 1 okružni, 2 kotarska, 1 gradski, 5 općinskih, 121 seoski NOO, od toga 30 na okupiranom teritoriju.

Banija: 1 okružni, 4 kotarska, 1 gradski, 29 općinskih i 179 seoskih NOO-a.

Pokuplje: 1 okružni, 5 kotarskih, 21 općinski, 247 seoskih NOO-a.

Zagrebačka oblast obuhvaća 5 okruga i grad Zagreb. Ima 5 gradskih, 22 kotarska, 149 općinskih i 1043 seoska NOO-a.

Gorski kotar: 1 okružni, 5 kotarskih, 20 općinskih NOO-a.

U vezi s razvojem i potrebama našega naroda, koji će uživati plodove svoje borbe, drug Čanica je predložio da se na današnjem Zasedanju donesu potrebne odluke, koje će biti zakonska baza, a u čijem okviru će se odvijati rad na daljnjoj organizaciji Narodno-oslobodilačkih odbora kao organa prave demokratske vlasti.

Obzirom na razvoj i prerastanje NOO-a u organe nove državne vlasti, kao i obzirom na to, da svaki NOO ima na svom području svu vlast u svojim rukama, narodu treba omogućiti da neposredno sudjeluje u radu NOO-a, da kontrolira njegovo djelovanje. Širokim narodnim redovima treba omogućiti što veće učešće u donošenju općeobaveznih odluka na svom području. To će se postići preko *kotarskih, okružnih, oblasnih i pokrajinskih skupština*, u koje će narod birati svoje zastupnike. Takve će skupštine iz svoje sredine birati Narodno-oslobodilačke odbore kao svoje izvršne organe i oni će biti skupštinama odgovorni za svoj rad. Time će još jače doći do izražaja demokratičnost organa državne vlasti, time će biti onemogućeno odvajanje NOO-a od naroda.

Pukovnik Čanica bio je u svom izvještaju vrlo stvaran i saslušan je neobično pažljivo. Po pažnji kojom je saslušan

ovaj referat, može se zaključiti kakvu važnost vijeće pridaje pitanju organizacije NOO-a i narodne vlasti uopće.

DISKUSIJA O REFERATU I ODLUCI

Predsjednik Nazor otvara diskusiju o referatu pukovnika Čanice Opačića. Dobiva riječ prof. Ivo Barbalić iz Hrvatskog Primorja.

Barbalić iznosi prilike u Hrvatskom Primorju, razvoju Narodno-oslobodilačkih odbora i primjere bratstva između Hrvata i Srba Gorskog Kotara i Hrvatskog Primorja, gdje su se digli prvi ustanci Hrvata, još ljeti 1941. U toku zajedničke borbe Hrvati su pomagali braću Srbe i obratno. Kad su Primorci bili popaljeni, braća Srbi iz Drežnice slali su hranu u ta sela. U proljeće 1942. Primorci su otišli u Drežnicu, žene i omladinke pošle su tamo na rad, da obrade zemlju za svoju vojsku i svoj narod.

Uzima riječ potpukovnik dr. Grujica Žarković iz Slavonije:

»... U radu na okupiranom području u Slavoniji NOO- uspješno djeluju. Ima cijelih kotareva gdje su NOO-i jedina priznata vlast od naroda. U ekonomskom radu NOO-i u Slavoniji učinili su mnogo. Oni su uspjeli da u prošloj kampanji dadu vojsci 350 vagona žita i da obrade gotovo svu zemlju. Odluka o osnivanju narodnih skupština još će bolje učvrstiti NOO-e i njihov autoritet, a s druge strane još čvršće povezati narod uz narodnu vlast i povećati njegovo povjerenje u NOO-e...

Vijećnik Vid Sokol iz Hrvatskog Zagorja iznio je prilike u srcu Hrvatske, pa je između ostalog kazao:

»... U Hrvatskom Zagorju diglo se u posljednje vrijeme sve u narodno-oslobodilačku borbu... Postoje svuda NOO-i a formirane su brigade i odredi. Odluke AVNOJ-a prihvatili su Hrvatsko Zagorje s velikim oduševljenjem i narod traži priznanje Nacionalnog komiteta. Hrvatsko Zagorje će sad, kad ima svoju narodnu vlast, dati sve od sebe, da dođe do slobode...»

Vijećnik Martin Vežić iz Dalmacije iznosi prilike i razvika tak narodne vlasti u Dalmaciji.

»Dolazim iz okupirane Dalmacije i pozdravljam vas u ime hrvatskog i srpskog naroda... Slažem se s izlaganjima druga Čanice... Danas je gotovo cijela Dalmacija okupirana i pod okupacijom narod masovno gladuje... To je najveći problem skoro čitave Dalmacije... NOO-i pod vrlo teškim ilegalnim uslovima priskaču u pomoć i rješavaju taj veliki ekonomski i vojno-politički problem. NOO-i imaju vrlo veliki ugled u narodu i narod je povezan uz svoju narodnu vlast. To se očituje u činjenicama, da je prilikom posljednje okupacije narod bio spreman da napusti svoja ognjišta i da ne dočeka okupatora. Evakuirano je preko 25.000 ljudi preko Italije u Afriku. U njihovim zbje govima, danas u inostranstvu, postoje NOO-i i antifašističke organizacije. Narod, koji živi u okupiranoj Dalmaciji očekuje, da će u najskorije vrijeme Saveznici otvoriti drugu frontu i time pomoći brzo oslobođenje Dalmacije i svih drugih krajeva. Hoću još jedanput da naglasim, da je narod Dalmacije, kao i svi naši narodi, po žrtvama koje su dali i koje danas još daju za zajedničku stvar, zaslužio i zaslužuje veću pomoć od strane Saveznika.«

Vijećnik *Ivan Skubić*, predstavnik zagrebačkog okruga kaže, da se u cijelosti slaže s izvještajem druga Čanice.

»... Hoću da naglasim, nastavlja Skubić, da u mom zagrebačkom okrugu u okolici Zagreba, gdje su čisto hrvatski krajevi, NOO-i rade pod ilegalnim uslovima. Narod je uvjeren, da su Srbi prvoborci, da su Srbi narod koji snosi danas najveći dio tegoba borbe. Narod iz okolice Zagreba vjeruje, da će se borbom izvojevati pobjeda i da će se ostvariti slobodna Hrvatska u slobodnoj federativnoj i demokratskoj Jugoslaviji...«

Vijećnik *Petar Knežević* pozdravio je Zasjedanje u ime Srba sjeverne Dalmacije, pa je između ostalog rekao:

»... U sjevernoj Dalmaciji NOO-i rade pod najtežim uvjetima. Formirani su gotovo svi općinski NOO-i, koji su povezani s narodom i vode borbu protiv izdajica kao što su četnici Đujić i njegova družina, koju narod osuđuje kao izdajice. Švapski sluga pop Đujić u svakom je selu postavio vješala na koja vješa Srbe... Narod osuđuje te izdajice i traži da naši saveznici prekinu veze s izbjegličkom vladom i da je

izvedu na optuženičku klupu kao zločince, koji našim narodima zabadaju nož u leđa...»

Time je diskusija o izvještaju pukovnika Čanice-Opačića završena. Predsjednik je stavio na glasanje izvještaj i prijedloge odluka, koje je pročitao tajnik dr. Gregorić.

Glasanje je izvršeno o prijedlogu dviju važnih odluka:

1. Odluka o ustrojstvu i poslovanju Narodno-oslobodilačkih odbora i skupština u Federalnoj Državi Hrvatskoj.

2. Odluka o osnivanju zakonodavne komisije pri Predsjedništvu ZAVNOH-a.

(Vidi poglavlje: Tekst deklaracije i odluka Državnog sabora).

Obje su odluke primljene jednoglasno i uz burno odobravanje.

IZVJEŠTAJ TAJNIKA Dra PAVLA GREGORIĆA O RADU ZAVNOH-a

JOŠ JEDNO SVJEDOČANSTVO O USPJESIMA NARODNO-OSLOBODILAČKOG POKRETA

Tajnik dr. Pavle Gregorić dao je opširan izvještaj o radu ZAVNOH-a u razdoblju između II. i III. zasjedanja. Iznio je podatke o vrlo plodnom radu ZAVNOH-a, iako se taj rad razvijao pod veoma teškim uvjetima u jeku neprekidnih borbi s neprijateljem. Dr. Gregorić iznio je između ostaloga:

»Izvršni odbor ZAVNOH-a u svome radu oslonio se je na organe vlasti na terenu, na Narodno-oslobodilačke odbore. U ZAVNOH-u, kao centru, organizirani su odjeli: *za upravu i sudstvo, za narodno zdravlje, za gospodarstvo, za prosvjetu, za socijalnu politiku i za propagandu.* U toku svog razvitka tako su organizirani i svi NOO-i, od kotarskih na više.

Rad na organizaciji *sudstva* prešao je nekoliko faza. Narodno sudstvo razvija se uporedo s razvijanjem NOO-a... Narodni sudovi imali su mnogo posla, jer život u oslobođenim krajevima postavlja na njih sve nove i nove zadatke. Sudove sačinjavaju članovi NOO-a. Prema uputama koje je izdao ZAVNOH, osnovani su općinski, kotarski, okružni i oblasni sudovi. U koliko je bilo stručnjaka pravnika oni su dodijeljeni oblasnim i okružnim NOO-ima kao stručni savjetodavci. Samo onaj pravnik, koji stekne povjerenje naroda i kojega narod bira u NOO-e, može da uđe u sud kao punopravni član toga suda. Prema tome sudstvo je potpuno u rukama samog naroda. Sudstvo nosi demokratski karakter. Suđenje se obavlja javno, tako da je omogućeno svakome učestvovati na suđenju, iznositi dokaze, stavljati prijedloge i t. d. Sudovanje je besplatno. Narod može uvijek tražiti, da

se organi suda smijene. Usvojena je dvostepenost u sudu t. j. jedna žalba protiv sudske odluke. Ugled sudstva vrlo je visok u narodu, pa narod u privremeno okupiranim područjima traži postupak naših sudova (na pr. u Slavoniji, Lici i Dalmaciji). Sudovanje se vrši u prvom redu iz oblasti privatnog prava rješavanjem sporova prema običajnom pravu... Pred sudove dolazi najviše sporova o vlasništvu stoke, o izdržavanju djece, brakorazvodne stvari, diobe zadruga, zahtjevi za povratak stvari predanih na čuvanje, za naknadu štete, sporovi iz ugovora i t. d...

Na prosvjetnom polju osnovani su prosvjetni odjeli kod svih NOO-a, ketarskih, okružnih i oblasnih. U toku 1944. god. pokazao se naročiti polet u otvaranju novih škola, čiji se rad ne prekida ni pod najtežim uvjetima. U Slavoniji su otvorene 33 nove škole, sagrađeno je 26 školskih zgrada, a popravljeno 35. Na području Like otvoreno je 37 škola, u Istri 31, u Gorskom Kotaru 20, u Kordunu 61 itd. U Gorskom je Kotaru prije bilo 27 škola, danas ih ima 40. U kotaru Korenica za vrijeme stare Jugoslavije bilo je 17 škola, danas ih ima 35... I pored nedostataka i teških prilika, pored pomanjkanju stručnih nastavnika, školskog materijala i udžbenika, kao i prostorijske, ipak škole rade. Organizirani su jednomjesečni nastavnički tečajevi, a zatim i tromjesečni. Organizirane su radionice tablica i pisaljki od kamena škriļevca, radionice školskih ploča, računala itd. Izdana je početnica. Održani su mnogi analfabetski tečajevi. Postoji i stalni 3-mjesečni tečaj za opću naobrazbu, koji daje vrlo dobre uspjehe...

Propagandni odjel posvetio je naročitu pažnju organizaciji propagandnih odjela u svim oblasnim, okružnim NOO-ima. Svaki propagandni odjel u oblasti i okrugu ima svoj propagandno-politički i kulturno-umjetnički odsjek. Rad propagandnog odjela ZAVNOH-a dijeli se na pismenu propagandu, izdavanje listova i na usmenu propagandu. Propagandni odjel pomaže izdavanje centralnih listova: »Vjesnika«, organa Narodno-oslobodilačke fronte Hrvatske, »Srpske riječi«, koju izdaju vijećnici Srpskog kluba ZAVNOH-a, zatim »Slobodnog doma«, koji izdaje Izvršni odbor HSS-a. Izdane su pjesmarice, kalendar i razne brošure. Rad se odvijao u glavnom redovno i pored nedostatka papira, kvalificirane

radne snage i drugih teškoća... Propodjel ZAVNOH-a poklanja pažnju izgradnji mreže dopisnika. On pomaže štampu okružnih i oblasnih NOO-a i daje upute i savjete uredništvima listova. Poduzeti su koraci da se izgradi što veći kadar novinara.

Gotovo svi oblasni i okružni NOO-a izdaju svoje glasnike i radiovijesti. Izlazi 15 okružnih i 3 oblasna lista. ZAVNOH daje inicijativu za masovnu usmenu propagandu, zborove, konferencije, javne diskusije, usmene novine itd.

Kulturno-umjetnički odsjek ZAVNOH-a vodi brigu o kazališnim družinama, koje su priredile na stotine i stotine priredaba. Postoji 10 okružnih kazališnih družina. Kazališne družine »Augusta Cesarca« i »Centralna kazališna družina« stoje pod neposrednim rukovodstvom Propodjela ZAVNOH-a, odnosno njegovog kulturno-umjetničkog odsjeka. Rad kazališnih družina veoma je važan za kulturno podizanje širokih narodnih slojeva i njihove priredbe su izvanredno primane u narodu i u našoj vojsci. Propagandni odjel ZAVNOH-a sakuplja narodne i druge borbene pjesme, osniva »Domove kulture« kao žarišta i stjecišta kulturnog i političkog rada. Priprema kongres kulturnih radnika...

Zdravstveni odjel razvijao je svoj rad na pomaganju svih NOO-a organiziranjem zdravstvenih sekcija, osnivanjem zdravstvenih ekipa, organizacijom borbe protiv zaraznih bolesti, zdravstvenom propagandom, odgajanjem kadrova, opskrbljivanjem lijekovima, sanitetskim materijalom itd.

Osnovane su mnoge zdravstvene ekipe za suzbijanje zaraznih bolesti. Danas ima svaki okrug po jednu takovu ekipu, a neki okruzi i više. Zdravstveni odjeli i NOO-i vode brigu o svim zdravstvenim pitanjima na svom području: o liječničkoj službi, o bolnicama, ambulantama, zaštiti djece itd. Zdravstveni odjel Oblasnog NOO-a za Slavoniju vrši sistematsko suzbijanje trbušnog i pjegavog tifusa, svraba i malarije. U svemu je održano za odgoj pomoćnog osoblja 37 tečajeva, kroz koje je prošlo 519 ljudi. Osnivaju se oblasne i okružne apoteke. Organizirana je zdravstvena zaštita djece u 9 domova s 585 djece. Suzbijanjem tifusa na pr. postignuti su dobri rezultati. Tako na pr. dok je prošle godine samo na području Like, Korduna, Banije i Gorskog Kotara oboljelo preko 30.000 ljudi, a umrlo je preko 5.000, dotle je ove godine

uspjelo ograničiti tu zarazu, budući da je bilo svega oko 1.000 slučajeva oboljenja i oko 100 smrtnih slučajeva. U razdoblju između II. i III. zasjedanja ZAVNOH-a cijepljeno je protiv tifusa 12.055 osoba. Izliječeno je od svraba 13.964, obavljeno ambulantskih pregleda 9.300, kućnih posjeta 911, raskuženo osoba 7.364, kuća 2.114. Razdijeljeno je 14.500 primjeraka brošura, letaka i drugog materijala zdravstvene propagande.

Socijalni odjel ZAVNOH-a je najmlađi. Osnovan je prošle godine. On vodi brigu o invalidima, o nezbrinutoj djeći, o žrtvama fašističkog uništavanja i terora itd. Organiziran je prvi dom za invalide u Moslavini, otvoreni su tečajevi za invalide, za rad u radionicama i u administraciji. Otvoreni su dječji domovi s preko 600 djece. Najteži problem je prehrana naroda. Prema prikupljenim podacima u Kordunu ima do 12.000 osoba bez hrane, u Lici 15.000, Gorskom Kotaru 40.000, Hrvatskom Primorju 15.000 i Dalmaciji više od 200 hiljada osoba.

Ekonomski odjel u pored s povećanjem slobodnog područja dobivao je sve veću važnost. Nije bilo potrebnog aparata ni dovoljno pomoćnih organizacija, pa se prešlo na organiziranje gospodarskih komisija kod svih NOO-a. Te komisije su pomoćni organi NOO-a, čiji su gospodarski odjeli preuzeli brigu oko organizacije narodnog gospodarstva.

Sakupljanje hrane za vojsku na dobrovoljnoj osnovi dalo je dobre rezultate. Slavonija je skupila 300, Moslavina 40, Bjelovar 50 vagona hrane. Organizirane su prehrambene kampanje u pojedinim krajevima za prehranu vojske i naroda. Prehrana vojske i siromašnog naroda u centru su pažnje NOO-a. Najteže prehrambene prilike vladaju u Gorskom Kotaru, Hrvatskom Primorju i Dalmaciji. Velika prehrambena kampanja pod devizom »Sve za frontu, sve za pobjedu« osnovni je zadatak naših NOO-a za ubrzavanje pobjede.

Na polju sjetve učinjeni su veliki organizacioni naponi. Trebalo je savladati nestašicu stoke, sjemenja, alata i stočne hrane. U Kordunu je zasijana prošle jeseni trećina ukupne obradive zemlje ozimim žitaricama, u Lici 11.000 jutara. Kampanja za sakupljanje sjemenja dala je dobre rezultate. Okružni NOO Bjelovar sakupio je preko 3.000 kg sjemenja,

Pokuplje 300 kg, Okružni NOO Moslavina sakupio je, pored veće količine sjemenja, i znatan broj poljoprivrednog alata. U radionicama NOO-a za Kordun popravljeno je 996 plugova, u Lici je napravljeno 340 novih, Banija je nabavila u Bosni 800 lemeša. U Slavoniji su učinjeni veliki naponi kod obrade napuštene zemlje, koja se stalno povećava. Danas napuštene zemlje imade već oko 40 tisuća jutara. ZAVNOH je kao pomoć izdao tri milijuna kuna za nabavku sjemenja. Sam ZAVNOH i vojska podijelili su po okruzima 2 vagona sjemenja.

U pogledu unapređenja stočarstva izdane su upute za čuvanje priplodne i mlade ženske stoke. Pojedini NOO-i osnovali su fondove za otkup mlade stoke, a u gospodarskim komisijama nalaze se veterinarski stručnjaci, koji olakšavaju savjetima rad NOO-a. U Slavoniji, Pokuplju i Lici održani su tečajevi za veterinarske pomoćnike...

Uspjelo je organizirati uzajamnu pomoć naroda, pa su mnogi krajevi dali jedni drugima pomoć u stotinama i stotinama plugova za vrijeme ovogodišnje sjetve. Tako je u Baniji pružena uzajamna pomoć Hrvata i Srba od 550 plugova a Bosanci su pomogli opustošena sela Korduna.

Narodno-oslobodilačka vlast poduzela je niz mjera da oživi privatnu inicijativu, obrt, trgovinu i razmjenu dobara i to putem sajмова, koji su uspješno organizirani u Lici, Kordunu, Baniji i Pokuplju. Trgovina je slobodna, pa je omogućen priliv na tržište i one hrane koja se inače ne bi nikad pojavila, što je narodu olakšalo prehranu i nabavu sjemenja. Međutim nedostatak nekih vrsta robe u pojedinim krajevima izaziva skok cijena. Osnovane su i komisije za kupovanje hrane i glavna nabavlačko-prodajna poduzeća, koja povezuju te komisije. Ekonomski odjel ZAVNOH-a rješavao je i ostala pitanja, koja su se pojavila u toku rada, na pr. rukovanje nekim tvornicama, te nam je uvijek uspjelo te tvornice održati kao aktivna poduzeća. U Lici ima oko 30 radionica, u Kordunu preko 80. Radionice su uspjele popraviti i proizvesti toliko poljoprivrednog alata, da je time radna stoka bila opskrbljena. Jedna kočara radi u Lici, u Kordunu je kočara u osnivanju, u Slavoniji je u posljednje vrijeme stavljeno u pogon 5 pilana, 2 kočare, 3 mlina, a u izgradnji su još 2 pilane i 2 mlina.

Pokuplje 300 kg, Okružni NOO Moslavina sakupio je, pored veće količine sjemenja, i znatan broj poljoprivrednog alata. U radionicama NOO-a za Kordun popravljeno je 996 plugova, u Lici je napravljeno 340 novih, Banija je nabavila u Bosni 800 lemeša. U Slavoniji su učinjeni veliki naponi kod obrade napuštene zemlje, koja se stalno povećava. Danas napuštene zemlje imade već oko 40 tisuća jutara. ZAVNOH je kao pomoć izdao tri milijuna kuna za nabavku sjemenja. Sam ZAVNOH i vojska podijelili su po okruzima 2 vagona sjemenja.

U pogledu unapređenja stočarstva izdane su upute za čuvanje priplodne i mlade ženske stoke. Pojedini NOO-i osnovali su fondove za otkup mlade stoke, a u gospodarskim komisijama nalaze se veterinarski stručnjaci, koji olakšavaju savjetima rad NOO-a. U Slavoniji, Pokuplju i Lici održani su tečajevi za veterinarske pomoćnike...

Uspjelo je organizirati uzajamnu pomoć naroda, pa su mnogi krajevi dali jedni drugima pomoć u stotinama i stotinama plugova za vrijeme ovogodišnje sjetve. Tako je u Baniji pružena uzajamna pomoć Hrvata i Srba od 550 plugova a Bosanci su pomogli opustošena sela Korduna.

Narodno-oslobodilačka vlast poduzela je niz mjera da oživi privatnu inicijativu, obrt, trgovinu i razmjenu dobara i to putem sajмова, koji su uspješno organizirani u Lici, Kordunu, Baniji i Pokuplju. Trgovina je slobodna, pa je omogućen priliv na tržište i one hrane koja se inače ne bi nikad pojavila, što je narodu olakšalo prehranu i nabavu sjemenja. Međutim nedostatak nekih vrsta robe u pojedinim krajevima izaziva skok cijena. Osnovane su i komisije za kupovanje hrane i glavna nabavljačko-prodajna poduzeća, koja povezuju te komisije. Ekonomski odjel ZAVNOH-a rješavao je i ostala pitanja, koja su se pojavila u toku rada, na pr. rukovanje nekim tvornicama, te nam je uvijek uspjelo te tvornice održati kao aktivna poduzeća. U Lici ima oko 30 radionica, u Kordunu preko 80. Radionice su uspjele popraviti i proizvesti toliko poljoprivrednog alata, da je time radna stoka bila opskrbljena. Jedna kočara radi u Lici, u Kordunu je kočara u osnivanju, u Slavoniji je u posljednje vrijeme stavljeno u pogon 5 pilana, 2 kočare, 3 mlina, a u izgradnji su još 2 pilane i 2 mlina.

Proizvedeno je na hiljade crijepova za popaljena sela. Pilane rade, koliko mogućnosti dozvoljavaju i nad njima se vodi stručni nadzor. Mlinovi se stalno osnivaju i njihov broj raste. Na Kordunu se u radionicama proizvode opanci, pređa od konoplje, zemljano i drveno suđe. U Pokuplju se proizvodi materijal za tkalačke stanove i platno.

Vrlo je težak problem obnova zemlje. U Lici i Kordunu, Baniji, Pokuplju, Hrvatskom Zagorju, jednom dijelu Zagrebačkog okruga i Slavonije uništeno je preko 90.000 stambenih i gospodarskih zgrada. U Dalmaciji je srušeno 17.000 zgrada. Opljačkano je u raznim krajevima 350.000 komada stoke. Prema nepotpunim podacima zapaljeno je i opljačkano 17.000 vagona stočne hrane i 10.000 vagona hrane za ljude. Ovi brojevi uslijed fašističkog terora pljačke i ustaško-četničkih zuluma danomice rastu. Da bi se doskočilo poranjanju zgrada, izgrađeno je na Kordunu 6.000, u Lici 2.600, u Slavoniji 850 bajta. Taj posao se i dalje nastavlja, da se olakša stanje našem narodu.

Raspisan je zajam narodnog oslobođenja, pa je do 15. travnja o. g. raspačano obveznica za 139 milijuna kuna. Najveći dio novčanih sredstava troši se na prehranu vojske i siromašnog naroda, i za sjetvu. U te svrhe utrošeno je do sada preko 50 milijuna.

Čitava gospodarska politika vodi se pod parolom »Sve za frontu, sve za pobjedu«, pri čemu su prehrana vojske i naroda i obnova zemlje najvažniji zadaci...

Mi smo svijesni, rekao je dr. Gregorić, da smo na sebe preuzeli tešku dužnost, da organiziramo sve oblasti javnog života na oslobođenom području Hrvatske, jer je to tražio sam život. Posao se odvijao pod uvjetima neravne borbe i mnogo jačim i mnogo bolje naoružanim neprijateljem.

Poslije II. zasjedanja AVNOJ-a ZAVNOH je sa svojim odjelima još više poprimio oblik centralnog tijela za Hrvatsku, koje upravlja svim organima narodne vlasti. Zato ovo Zasjedanje, donoseći zaključak da ZAVNOH postaje vrhovni zakonodavno i izvršno tijelo u Hrvatskoj, potvrđuje i ono stanje, koje se na oslobođenom području Hrvatske razvilo i sve se više razvija...

Razlaganja dra Gregorića, Sabor je pozdravio s odobravanjem. Referat je primljen jednoglasno.

IZBOR PREDSJEDNIŠTVA

Predsjednik je objavio, da se prelazi na petu točku dnevnog reda, na izbor Predsjedništva, i pozvao je tajnika dra Gregorića da predloži članove Predsjedništva.

Lista predsjedništva, koja je sastavljena od najboljih prvoboraca, prekaljenih u borbama i politički najiskusnijih, primljena je glasanjem uz najveće oduševljenje i burno odobravanje. U novo predsjedništvo ZAVNOH-a izabrani su:

Za predsjednika ponovno je izabran NAZOR VLADIMIR, hrvatski književnik i pjesnik, član Predsjedništva AVNOJ-a;

za potpredsjednike:

HEBRANG ANDRIJA, privatni namještenik iz Zagreba, član Predsjedništva AVNOJ-a,

GAŽI FRANJO, seljak iz Hlebina, predsjednik Izvršnog odbora HSS i

PRIBIČEVIĆ dr. RADE, odvjetnik iz Petrinje, predsjednik »Srpskog kluba«, povjerenik u Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije, član Predsjedništva AVNOJ-a;

za tajnika:

GREGORIĆ dr. PAVLE; liječnik iz Zagreba i član Predsjedništva AVNOJ-a;

za zamjenike tajnika:

PRVČIĆ STJEPAN, seljak iz Koprivnice, predsjednik Oblasnog NOO Zagreb i potpredsjednik Izvršnog odbora HSS i

ČALIĆ DUŠAN, student prava iz Smrtića, (Nova Gradiška), član Oblasnog NOO za Slavoniju.

Članovi predsjedništva:

BRKIĆ DUŠKO, diplomirani pravnik, sekretar »Srpskog kluba«, vijećnik AVNOJ-a;

BROZINA ing. NIKOLA, član Izvršnog odbora HSS, vijećnik AVNOJ-a;

ČIKOVIĆ TOMO, seljak iz Koprivnice, predsjednik Okružnog NOO za Bjelovar, član Izvršnog odbora HSS;

FROL FRANE, iz Zagreba, član Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, vijećnik AVNOJ-a, potpredsjednik Izvršnog odbora HSS;

GRŽETIĆ MACA, radnica iz Zagreba, predsjednica AFŽ za Hrvatsku, član Predsjedništva AVNOJ-a;

KOHAREVIĆ dr. ALEKSANDAR, liječnik iz Zagreba, vijećnik AVNOJ-a, član Izvršnog odbora HSS;

KOMAR SLAVKO, student iz Gospića, član Glavnog odbora USAOH-a;

KRAJAČIĆ IVAN, radnik iz Zagreba, član Predsjedništva AVNOJ-a;

KRSTULOVIĆ VICKO, radnik iz Splita, major NOV, član Predsjedništva AVNOJ-a;

KUZMIĆ IVAN, težak iz Splita, član Izvršnog odbora HSS;

LAKUŠ FILIP, posjednik iz Sesveta, član Predsjedništva AVNOJ-a, član Izvršnog odbora HSS;

MAGOVAC BOŽIDAR, publicista iz Zagreba, potpredsjednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, potpredsjednik Izvršnog odbora HSS;

MANDIĆ dr. ANTE, odvjetnik iz Opatije, bivši član Jugoslavenskog odbora u Londonu, član Predsjedništva AVNOJ-a;

MRAZOVIĆ-COFEK KARLO, radnik iz Murskog Središća, vijećnik AVNOJ-a;

OPAČIĆ ČANICA-STANKO, seljak iz Tušilovića, pukovnik NOV, član Predsjedništva AVNOJ-a;

PEJNOVIĆ KATA, predsjednica AFŽ za Jugoslaviju, član Predsjedništva AVNOJ-a;

POČUČA MILE, obrtnik iz Divosela, vijećnik AVNOJ-a, član »Srpskog kluba«;

RADAUŠ VANJA, akademski kipar;

RITIG Msgr. dr. SVETOZAR, župnik crkve sv. Marka u Zagrebu;

SREMEC dr. ZLATAN, liječnik iz Zagreba, povjerenik u Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije, tajnik Izvršnog odbora HSS;

STILINOVIĆ MARIJAN, novinar i publicista iz Zagreba, član AVNOJ-a;

ŠKARE STANKO, seljak iz Biorina (Dalmacija), seljački pjesnik, vijećnik AVNOJ-a, tajnik Izvršnog odbora HSS;

VRKLJAN ANTE, privatni namještenik iz Sušaka, tajnik Izvršnog odbora HSS, član Predsjedništva AVNOJ-a;

ŽIGIĆ RADE, komesar Glavnog štaba NOVH, vijećnik AVNOJ-a.

Ponovno se dvoranom prolamalo klicanje, kad je tajnik dr. Pavle Gregorić predložio Saboru, da sa svog III. zasjedanja pošalje pozdrave najvećem sinu našeg naroda, junaku i prvoborcu, predsjedniku Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i Vrhovnom komandantu Narodno-oslobodilačke vojske, maršalu Titu.

Pozdrav glasi:

Predsjedniku Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, maršalu Jugoslavije Josipu Brozu-Titu.

Sa III. zasjedanja ZAVNOH-a, delegati iz svih krajeva Hrvatske: Hrvati, Srbi i predstavnici nacionalnih manjina šalju Vama, mudrom vođi svih naroda Jugoslavije, svoje borbene pozdrave.

Provodeći u život historijske odluke II. zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije o izgradnji demokratske Jugoslavije na federativnom načelu, Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske postaje danas zakonodavno i izvršno tijelo Federalne Države Hrvatske.

Ovaj krupan korak naprijed u izgradnji naše domovine omogućen je velikim naporima svih naših naroda i pobjedama naše slavam ovjenčane Narodno-oslobodilačke vojske, koji se pod Vašim genijalnim rukovodstvom bore za novu Jugoslaviju.

Zavjetujemo Vam se najsvetije, da ćemo pod rukovodstvom vrhovnog zakonodavnog i izvršnog tijela AVNOJ-a i naše prve narodne vlade, Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, još pčrtvovnije prionuti na posao da mobiliziramo sve materijalne i ljudske snage naroda Hrvatske za konačnu pobjedu nad zakletim neprijateljima naših naroda i da

ćemo budno čuvati i braniti velike tekovine svete oslobodilačke borbe.

Zavjetujemo se, da ćemo učvrstiti i proširiti jedinstvo svih slobodoljubivih demokratskih snaga Hrvatske, izgrađujući slobodnu Hrvatsku u bratskoj slozi Hrvata i Srba i svih ostalih naroda Jugoslavije.

Živio vođa naših naroda maršal Jugoslavije Josip Broz-Tito!

Živjela Demokratska Federativna Jugoslavija, bratska zajednica ravnopravnih naroda!

Živio Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije — jedina narodna vlada Jugoslavije!

Živjelo Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije — vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo naroda Jugoslavije!

Živjela junačka Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije!

Živjelo borbena bratstvo i jedinstvo svih naroda Jugoslavije u borbi protiv fašističkog okupatora i njegovih pomagača!

ZAVRŠNA RIJEČ PREDSEDNIKA VLADIMIRA NAZORA

Bilo je pet sati u jutro. Zora je svitala. Predsjednik Nazor, poslije rada i intenzivnih napora kroz čitavu noć, skoro bez odmora, izgledao je svjež i raspoložen. Održao je svoju zaključnu riječ isto tako sabrano, kao što je izrekao svoje prve riječi na ovom važnom i historijskom Zasjedanju. On je rekao:

»Drugovi i drugarice, na kraju Zasjedanja kazat ću samo još nešto u vezi s idućim radom ovog vijeća za Hrvatsku.

Sudeći po mnogim znacima, veliki se rat približava svršetku, pobjeda nam je sigurna i već na vidiku. Kao što se naši veliki saveznici već sada bave mišlju, kako doskočiti što hitrije onome, što je rat poremetio, uništio, osiromašio, moramo i mi već sada misliti s kime i čime da dignemo što su ove strašne godine razorile i smrvile u zemlji Hrvatskoj.

Eto nov, velik zadatak za naš ZAVNOH.

Herojsko, junačko doba našeg pokreta nije još svršeno; mi smo još uvijek u borbi, ali naša ustanova, drugovi vijećnici, mora gledati naprijed. Dok topovi još grme, valja mobilizirati svakovrsne stručnjake za novu izgradnju upropastene svojine, oštećenog nam imanja; ništa nas ne smije zateći nepripravne. Ne živi se samo od oduševljenja. Pobjeda je samo kao slavna vrata, kroz koja se ulazi u nov, sreden život pojedinaca i naroda, a za takav se sretniji život sada borimo. Na pragu tih zlatnih vrata valja svakako da nas dočekaju novi borci, oni, koji će svojim strukovnim znanjem, svojom energijom, svojom ustrajnom marljivošću boriti se na svoj način, dok se ruševine otklone, nove ekonomske i etičke građevine podignu — ima više vrsti junaštva, mi ćemo ih trebati. Zanimajte se za takve ljude, potražite ih, osokolite i

uputite; neka se i oni već sada sprema... I korist, što će je Federalna Država Hrvatska imati od njih, bit će velika. Mnogo mogu uraditi na tom polju i članovi sada dopunjenog Izvršnog odbora Hrvatske seljačke stranke s drugom predsjednikom Gažijem na čelu. I naše žene će se u tome još više istaknuti.

Danas smo radili na političkom učvršćivanju Hrvatske, ali će, možda, već iduće naše zasjedanje baviti se ponajviše rekonstrukcijom i materijalnih uvjeta života.

Sve teče svojim tokom. Borci, koji su ispred prodirućeg neprijatelja morali i razarati, prometnut će se — u graditelje.

Zahvaljujem vam se na današnjem radu i pozdravljam na rastanku uz poklik:

Fašizam umire — Sloboda se rađa!

TEKST DEKLARACIJE I ODLUKA DRŽAVNOG SABORA SLOBODNE I UJEDINJENE HRVATSKE

Na temelju svog prava na samoodređenje, a u skladu s odlukama II. zasjedanja AVNOJ-a, hrvatski narod, u bratskoj slozi sa srpskim narodom, oživotvoruje načelo svoje najpotpunije suverenosti i dobrovoljno ulazi, kao ravnopravan činilac sa svim ostalim narodima Jugoslavije, u bratsku državnu zajednicu — Demokratsku Federativnu Jugoslaviju.

O tome najjasnije govore Deklaracija i odluke III. zasjedanja ZAVNOH-a. O dalekosežnom značenju Deklaracije i odluka bila je već riječ u prednjim poglavljima. Posebne izjave o njima dali su neki naši prvoborci (vidi iduće poglavlje). Drug *Andrija Hebrang* dao je odlukama naročito značajan komentar.

Donosimo tekst odluka onim redom, kako su od Sabora prihvaćene:

POSLOVNIK ZA RAD ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE

Član 1. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske sastaje se po sazivu Predsjedništva na redovno i izvanredno zasjedanje.

Član 2. Vijeće se sastaje na redovno zasjedanje po pravilu dva puta godišnje. Na redovnom zasjedanju Predsjedništvo podnosi izvještaj o svom radu.

Član 3. Izvanredno zasjedanje vijeća saziva Predsjedništvo po potrebi ili na zahtjev jedne četvrtine vijećnika. U prijedlogu mora biti naznačen dnevni red i konkretni prijedlozi.

Član 4. Zasjedanje vijeća otvara predsjednik Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, a sjednicama zasjedanja rukovodi Predsjedništvo zasjedanja koje se bira na samom zasjedanju.

Član 5. Radi verifikacije mandata vijećnika, ustanovljenja kvoruma i ustanovljenja da li su vijećnici pravilno pozvani, izabire vijeće između sebe komisiju od 5 članova koja podnosi vijeću svoj izvještaj i prijedloge. Na osnovu toga izvještaja vijeće odlučuje o priznanju mandata pojedinih vijećnika.

Član 6. Na svakom se zasjedanju biraju 2 zapisničara, koji vode zapisnik o sjednici zasjedanja. Zapisnik potpisuje predsjednik, koji je predsjedao zasjedanju i zapisničari.

Član 7. O svakoj točki dnevnog reda i o svakom prijedlogu raspravlja se i odlučuje zasebno.

Član 8. Svaki vijećnik dužan je da prisustvuje sjednicama vijeća, te ima pravo da učestvuje u raspravi i da stavlja prijedloge. Predsjednik ima pravo da po potrebi ograniči vrijeme govora.

Član 9. Vijeće može donositi odluke ako je na zasjedanju prisutna natpolovična većina vijećnika.

Prijedlog se smatra primljen, ako je za njega glasala natpolovična većina vijećnika. Ako su glasovi podijeljeni, smatra se, da prijedlog nije prihvaćen. Način glasanja određuje predsjednik, koji vodi sjednicu.

Član 10. Vijeće, odnosno Predsjedništvo, rješava o primanju novih vijećnika narodnih boraca i pobornika Narodno-oslobodilačkog pokreta sve dok ne budu raspisani opći izbori za vijećnike Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske.

Član 11. Vijećnici ne mogu biti zatvoreni ni predani sudu bez pristanka Vijeća, odnosno Predsjedništva u vrijeme kad nema zasjedanja Vijeća, osim u slučaju izdaje i kad su zatečeni kod vršenja zločina.

Član 12. Odluke primljene na zasjedanju Vijeća proglašuje Predsjedništvo Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske s potpisima predsjednika i tajnika.

Član 13. Ovaj poslovnik stupa odmah na snagu.

*Za Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog
oslobođenja Hrvatske*

Topusko, 9. svibnja 1944.

Tajnik:

Dr. Pavle Gregorić, v. r.

Predsjednik:

Vladimir Nazor, v. r.

**ODLUKA O ODOBRENJU RADA PREDSTAVNIKA
HRVATSKE NA II. ZASJEDANJU ANTIFAŠISTIČKOG
VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE
29.—30. STUDENOG 1943. U JAJCU**

Hrvatski je narod vjekovima težio za ostvarenjem svoje slobodne nacionalne države. Ova težnja nije mogla biti ostvarena ni u staroj Jugoslaviji, gdje je hrvatski narod bio ugnjetavan od velikosrpskog hegemonističkog režima, ni u fašističkoj tvorevini t. zv. »Nezavisnoj Državi Hrvatskoj«, koja predstavlja najcrnije doba u povijesti hrvatskog naroda.

U herojskoj borbi protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu, narodi Jugoslavije, svaki svojom vlastitom i svi zajedničkom bratskom borbom, stekli su i osigurali sebi pravo na samoodređenje uključujući pravo na otcjepljenje i ujedinjenje s drugim narodima.

Bijući okupatora i njegove izdajničke slugu narodi Jugoslavije oslobodili su veliki dio svojih nacionalnih područja, a ujedno raskinuli s reakcionarnom prošlošću i na ruševinama nekadašnje protunarodne državne vlasti i fašističke okupacije, podigli svoju istinski demokratsku narodnu vlast, svoju novu, nerazdruživu bratsku zajednicu ravnopravnih naroda, Demokratsku Federativnu Jugoslaviju.

Hrvatski narod zajedno sa srpskim narodom u Hrvatskoj, izvojevao je slobodu i samoodređenje naroda Hrvatske u teškoj borbi protiv fašističkih okupatora, njihovih ustaških i četničkih slugu, kao i protiv one reakcionarne klike, koja je propovijedanjem politike čekanja, neaktivnosti, i pozivanjem na poslušnost ustaškoj terorističkoj vlasti sabotirala narodno-oslobodilačku borbu u Hrvatskoj i razbijala jedinstvo hrvatskog naroda u toj borbi. Takvom svojom politikom ova reakcionarna klika omogućila je fašističkim okupatorima i njihovim ustaškim slugama da mobiliziraju znatan dio Hrvata za borbu protiv naših saveznika i protiv narodno-oslobodilačke borbe. Isto je tako ova reakcionarna klika svojom protunarodnom politikom zadržavala i još uvijek zadržava dio hrvatskog naroda od učešća u oslobodilačkoj borbi. Oslobodilačka borba naroda Hrvatske i svih naroda Jugoslavije okrunjena je povijesnim odlukama donesenima na II. zasje-

danju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Jajcu studenog 1943. godine, za koje su se, pored predstavnika ostalih naroda Jugoslavije, jednodušno izjasnili i predstavnici Hrvata i Srba iz Hrvatske u potpunoj suglasnosti sa željama i odlukama predstavnika naroda Hrvatske na II. zasjedanju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske održanom u Plaškom 14. listopada 1943. godine.

Zbog toga na svom III. zasjedanju, pošto se na osnovu prava samoodređenja konstituiralo kao vrhovno zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo, kao predstavnik državnog i narodnog suvereniteta i kao najviši organ državne narodne vlasti federalne države Hrvatske u sastavu federativne države Jugoslavije, Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske izjavljuje:

1. Da odluke I. zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, kao zajedničko i jednodušno djelo pravih predstavnika svih naroda Jugoslavije, prvi put u povijesti istinski ravnopravnih i stoga prvi puta zaista bratski ujedinjenih — izražavaju ostvarenje vjekovnih težnja i hrvatskog i srpskog naroda Hrvatske za svojom nacionalnom slobodom i samostalnošću, njihove težnje za životom južnih Slavena u zajedničkoj državi na osnovu stvarne demokracije i pune nacionalne ravnopravnosti, i osiguravaju hrvatskom i srpskom narodu u Hrvatskoj punu suverenost, ujedinjenje svih hrvatskih zemalja i oživotvorenje hrvatske državnosti.

2. Da je hrvatski narod zajedno sa srpskim narodom u Hrvatskoj ušao dobrovoljno s narodima Srbije, Slovenije, Makedonije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine u demokratsku federativnu državnu zajednicu, stvarajući zajedno i ravnopravno s njima zajedničku državu, Demokratsku Federativnu Jugoslaviju, svijestan da snažna državna zajednica odgovara životnim interesima svih naroda Jugoslavije, kao i životnim interesima hrvatskog naroda.

3. Uvjereni, da su u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji hrvatskom i srpskom narodu u Hrvatskoj zajamčena sva prava, koja im pripadaju kao ravnopravnim i slobodnim na-

rodima, Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, kao najviše zakonodavno i izvršno tijelo Federalne Hrvatske, svečano obećava u ime naroda Hrvatske, da će izvršavati sve obveze koje proizlaze iz njihove pripadnosti Demokratskoj Federalnoj Jugoslaviji na čelu s Antifašističkim vijećem narodnog oslobođenja Jugoslavije i Nacionalnim komitetom oslobođenja Jugoslavije.

4. Ističući nepokolebivu volju za zajedničkim životom s ostalim narodima u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, kao jedini pravi predstavnik Hrvatske, izjavljuje da je samo Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije ovlašteno pred inozemstvom zastupati Hrvatsku, te istodobno odriče izdajničkoj izbjegličkoj vladi u Kairu svaku zakonitost i pravo predstavljati Hrvatsku. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske s pravom očekuje, da će vlade naših velikih saveznika primiti do znanja odluku Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije o oduzimanju zakonitosti izbjegličkoj t. zv. vladi u Kairu, i da će, uzevši u obzir jasno izraženu suverenu volju hrvatskog i drugih naroda Jugoslavije, čim prije priznati Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije kao jedinu zakonitu vladu Jugoslavije.

5. Na osnovu svega toga Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske jednodušno i u cijelosti odobrava i potvrđuje rad predstavnika Hrvatske na II. zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije 29.—30. studenog 1943. u Jajcu.

*Za Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog
oslobođenja Hrvatske*

Topusko, 9. svibnja 1944.

Tajnik:

Dr. Pavle Gregorić, v. r.

Predsjednik:

Vladimir Nazor, v. r.

**ODLUKA O ZEMALJSKOM ANTIFAŠISTIČKOM VIJEĆU
NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE KAO VRHOV-
NOM ZAKONODAVNOM I IZVRŠNOM NARODNOM PRED-
STAVNIČKOM TIJELU I NAJVIŠEM ORGANU DRŽAVNE
VLASTI DEMOKRATSKE HRVATSKE**

Član 1. Na osnovu suverene volje i prava samoodređenja naroda Hrvatske, a u skladu s odlukama donesenim na II. zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Jajcu 29.—30. studenog 1943. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, kao jedini pravi državni sabor Hrvatske, vrhovni je organ državne vlasti, vrhovno zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo Hrvatske i predstavnik suvereniteta naroda i države Hrvatske kao ravnopravne federalne jedinice Demokratske Federativne Jugoslavije.

Član 2. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske vrši sva prava koja pripadaju Federalnoj Državi Hrvatskoj, u koliko ta prava ne spadaju u nadležnost njegovog Predsjedništva ili narodne vlade Hrvatske.

Član 3. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske sačinjavaju narodni predstavnici Hrvatske bez razlike narodnosti, vjeroispovijesti, rase i političko-partijske pripadnosti, koji su dali dokaza da su vjerni i odani Narodno-oslobodilačkoj borbi svih naroda Jugoslavije i da su nepomirljivi neprijatelji okupatora i njihovih slugu.

Član 4. Zakonodavnu vlast vrši Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske na svojim plenarnim zasjedanjima, a u vremenu između zasjedanja preko svog Predsjedništva.

Izvršnu vlast vrši Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske putem svog Predsjedništva i putem narodne vlade Hrvatske.

Član 5. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske i narodna vlada Hrvatske jesu vrhovni organi državne vlasti u Federalnoj Državi Hrvatskoj. S obzirom na sadašnje stanje razvoja Narodno oslobodilačke borbe i stupnja izgradnje vlasti u zajedničkoj državi, dok se ne ostvare svi uvjeti za obrazovanje narodne vlade Hrvatske,

Predsjedništvo Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske vršit će privremeno funkciju narodne vlade.

Član 6. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske bira svoje Predsjedništvo koje se sastoji od predsjednika, 3 potpredsjednika, tajnika, 2 zamjenika i najmanje 25 članova Predsjedništva.

Član 7. Za svoj rad Predsjedništvo odgovara Zemaljskom antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Hrvatske.

Član 8. Sve zakonske odluke Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske i njegovog Predsjedništva objavljuju se s potpisom predsjednika i tajnika Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske latinicom i ćirilicom.

Član 9. Na području Hrvatske važe zakoni Demokratske Federativne Jugoslavije i zakoni Hrvatske.

Član 10. Do obrazovanja narodne vlade Hrvatske obrazuje se pri Predsjedništvu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske potreban broj odjela za razne grane državne uprave.

Na čelu svakog odjela stoji odjelni predstojnik. Odjelni predstojnik vodi poslove odjela pod rukovodstvom, nadzorom i odgovornošću člana Predsjedništva, koji bude određen kao odgovoran Predsjedništvu za taj odjel.

Član 11. Narodna vlada Hrvatske — odnosno do njenog obrazovanja Predsjedništvo Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske u funkciji narodne vlade — donosi rješenja i naredbe na osnovu zakonskih odluka Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, a u skladu sa zakonskim odlukama Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije kao i na osnovu rješenja i naredaba Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, te nadzire njihovo provođenje u Hrvatskoj.

Član 12. Narodna vlada Hrvatske — odnosno do njenog obrazovanja Predsjedništvo Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske — ima pravo da ukida zaključke i naredbe svih Narodno-oslobodilačkih odbora, ako nisu u skladu sa zakonima Hrvatske.

Član 13. Ovim prestaju važiti sve ranije odluke i propisi Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, u koliko su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

Član 14. Ova odluka stupa odmah na snagu.

*Za Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog
oslobođenja Hrvatske*

Topusko, 9. svibnja 1944.

Tajnik:

Dr. Pavle Gregorić, v. r.

Predsjednik:

Vladimir Nazor, v. r.

DEKLARACIJA O OSNOVNIM PRAVIMA NARODA I GRAĐANA DEMOKRATSKE HRVATSKE

1. Hrvatski i srpski narod u Hrvatskoj potpuno su ravnopravni.

Nacionalnim manjinama u Hrvatskoj osigurat će se sva prava na nacionalni život.

2. Svi građani Federalne Države Hrvatske jednaki su i ravnopravni bez obzira na narodnost, rasu i vjeroispovijest.

3. Žene uživaju sva prava jednako kao i muškarci.

4. Svakom građaninu zajamčena je sigurnost ličnosti i imovine. Zajamčeno je pravo vlasništva i privatna inicijativa u gospodarskom životu.

5. Svim građanima zajamčena je sloboda vjeroispovijesti i sloboda savjesti.

6. Svim građanima zajamčena je sloboda govora, štampe, zbora, dogovora i sloboda udruživanja. Ova prava vrše građani za vrijeme rata u okviru Narodno-oslobodilačkog pokreta.

7. Izorno pravo u demokratskoj Hrvatskoj vrše birači tajnim glasanjem na osnovi općeg, jednakog i neposrednog izbornog prava.

Pravo birati i biti biran u sva izborna tijela narodne vlasti ima svaki građanin i svaka građanka, koji navrš 18 godina života. Borci Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda imaju pravo birati i biti birani bez obzira na godine života.

Od načela neposrednog i tajnog glasanja može se po od-

luci Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske odstupati za vrijeme Narodno-oslobodilačkog rata.

Maloumna lica kao i lica, koja se ogriješe o interese Narodno-oslobodilačke borbe lišavaju se prava predviđenih u točki 6. i 7. ove Deklaracije.

8. Dužnost je i čast svakog za oružje sposobnog građanina bez razlike narodnosti i vjere, da kao vojnik Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda aktivno učestvuje u oslobodilačkom ratu.

Izdajstvo domovine, služba neprijatelju i špijunaža u korist neprijatelja kažnjava se smrću.

9. U interesu osiguranja i učvršćenja demokratskog poretka i bratstva naroda Jugoslavije kao njihovih najvećih tekovina, u interesu svih tekovina Narodno-oslobodilačke borbe, zabranjuju se i progone sve fašističke i profašističke djelatnosti, jer su uperene protiv slobode, nezavisnosti i bratske zajednice naroda Jugoslavije.

10. Svakom građaninu zajamčeno je pravo žalbe na rješenje organa vlasti, na način predviđen zakonom, ako se tim rješenjima smatra oštećen ili povrijeđen u pravu.

Svaki građanin ima pravo molbe i pritužbe na sve državne vlasti.

Nitko ne može biti suđen bez prethodnog sudskog postupka.

11. Narodna državna vlast brine se za uklanjanje nepismenosti i podizanje narodne kulture, te osigurava svim građanima besplatno prosvjećivanje.

*Za Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog
oslobođenja Hrvatske*

Topusko, 9. svibnja 1944.

Tajnik:

Dr. Pavle Gregorić, v. r.

Predsjednik:

Vladimir Nazor, v. r.

**ODLUKA O USTROJSTVU I POSLOVANJU
NARODNO-OSLOBODILAČKIH ODBORA I SKUPŠTINA
U FEDERALNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ**

Član 1. U Hrvatskoj kao federalnoj državi u sastavu Demokratske Federativne Jugoslavije, sva vlast pripada na-

rodu preko njegovih izabраниh zastupnika u Narodno-oslobodilačkim odborima, i to od seoskog, općinskog i gradskog Narodno-oslobodilačkog odbora, pa preko kotarskih, okružnih, oblasnih i pokrajinskih skupština do Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske kao vrhovnog organa državne vlasti u Hrvatskoj.

Član 2. Narodno-oslobodilački odbori, koji su u toku *oslobodilačke borbe* naroda Hrvatske nastali kao organi te borbe i razvili se historijskom nuždom i voljom samog naroda u organe istinske narodne vlasti, jesu osnovica državne vlasti u demokratskoj Hrvatskoj.

Član 3. Upravnu podjelu Hrvatske na pokrajine, oblasti, okruge, kotare, općine, gradove i sela vrši Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske zakonom, imajući u vidu gospodarske, kulturne i političke interese stanovništva i vodeći računa da jedinice budu tako sastavljene, da bi se stvarno omogućilo učešće naroda u vlasti i njegova kontrola nad njom.

Broj odbornika u Narodno-oslobodilačkim odborima i broj zastupnika u kotarskoj, okružnoj, oblasnoj i pokrajinskoj skupštini određuje Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske prema broju stanovništva.

Član 4. Skupštine kotara, većih gradova, okruga, oblasti i pokrajina biraju iz svoje sredine Narodno-oslobodilačke odbore kao svoje izvršne organe.

Član 5. Narodno-oslobodilački odbori kao organi izvršne vlasti donose rješenja i naredbe u granicama prava, koje im daju zakoni Federalne Države Hrvatske i Demokratske Federativne Jugoslavije, te sprovode rješenja i naredbe pretpostavljenih izvršnih organa.

Narodno-oslobodilački odbori kao organi izvršne vlasti odgovaraju za svoj rad pretpostavljenim organima, a Narodno-oslobodilački odbori kotara, većih gradova, okruga, oblasti ili pokrajina odgovorni su i svojoj skupštini.

Član 6. Narodno-oslobodilački odbori sela, općina ili gradova dužni su sazivati najmanje jednom u dva mjeseca zbrove birača, na kojima polažu račun o svom radu i iznose pred narod važna pitanja, kako bi birači imali neposredan

uvid u poslove Narodno-oslobodilačkih odbora i kako bi mogli utjecati na njihov rad.

Član 7. Svaki odbornik seoskog, općinskog i gradskog Narodno-oslobodilačkog odbora ili zastupnik kotarske, okružne, oblasne ili pokrajinske skupštine dužan je pred svojim biračima polagati računa o svom radu, te ga može većina birača opozvati svojom odlukom na način, koji je za to propisan.

Član 8. Narodno-oslobodilački odbori i skupštine dužni su naročito: podizati, ujedinjavati i organizirati u suradnji s vojnim vlastima sav narod za borbu protiv okupatora i njegovih pomagača;

organizirati čvrstu pozadinu i nerazdvojnu vezu naroda u pozadini s Narodno-oslobodilačkom vojskom i partizanskim odredima;

mobilizirati narod za pomoć vojsci i podizati u narodu borbeni duh poštivosti i discipline.

Opširnije propise i upute o ustrojstvu i radu Narodno-oslobodilačkih odbora i skupština propisuje Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske.

Član 9. Izborni red svih Narodno-oslobodilačkih odbora i skupština propisat će Predsjedništvo Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske.

Član 10. Do konačnog uređenja sudstva u Hrvatskoj sudovanje se vrši u okviru Narodno-oslobodilačkih odbora.

Član 11. Ova odluka stupa na snagu danom objavljivanja.

*Za Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog
oslobođenja Hrvatske*

Topusko, 9. svibnja 1944.

Tajnik:

Dr. Pavle Gregorić, v. r.

Predsjednik:

Vladimir Nazor, v. r.

**ODLUKA O OSNIVANJU ZAKONODAVNE KOMISIJE PRI
PREDSJEDNIŠTVU ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG
VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE**

Član 1. Osniva se zakonodavna komisija pri Predsjedništvu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske.

Član 2. Zakonodavnu komisiju sačinjavaju predsjednik i 6 članova koje imenuje Predsjedništvo Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske.

Član 3. Zakonodavna komisija pretresa i daje mišljenje ili i sama izrađuje zakonske prijedloge na inicijativu Predsjedništva Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, narodne vlade ili pojedinih vijećnika Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske. Svoj izvještaj o pojedinim zakonskim prijedlozima podnosi zakonodavna komisija Zemaljskom antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Hrvatske odnosno Predsjedništvu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske.

Član 4. Ova odluka stupa odmah na snagu.

*Za Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog
oslobođenja Hrvatske*

Topusko, 9. svibnja 1944.

Tajnik:

Dr. Pavle Gregorić, v. r.

Predsjednik:

Vladimir Nazor, v. r.

ŠTA MISLE NAŠI PRVOBORCI O ODLUKAMA III. ZASJEDANJA ZAVNOH-a

Poslije svršenog Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a vijećnici su napustili dvoranu s novim mislima, novim nadama i novim snagama u sebi. Na zasjedanju su donešene odluke od ogromne važnosti, a pri tomu je došla u najvećoj mjeri do izražaja potpuna jedinstvenost pogleda svih narodnih predstavnika bez obzira na narodnost, na vjeru, na stranačku pripadnost. Iz stvarnih činjenica, koje su iznesene, svi prisutni su mogli steći dojam, da za borce Narodno-oslobodilačkog pokreta, bez obzira borili se oni u junačkoj vojsci ili izvan nje, nema zapreka na putu k slobodi.

Svanuo je dan. Vijećnici nisu otišli na spavanje. Svi su bili pod silnim utiscima velike noći, u kojoj su se odigrali tako značajni, historijski događaji.

Poslije podne vijećnici su imali prilike pogledati nekoliko filmova, naročito sovjetski film o borbama kod Staljingrada i engleski film iz ratova u Italiji, na Istočnoj fronti, u zraku i na moru.

U razgovoru s pojedinim narodnim predstavnicima, uvijek je došlo do izražaja puno zadovoljstvo i oduševljenje, koje se može zapaziti kod ljudi poslije uspješnog svršenog važnog i značajnog posla.

O tome svjedoče izjave političkih predstavnika koje su dali poslije ovog historijskog zasjedanja. Evo nekoliko takvih izjava:

DR. IVAN RIBAR, PREDSEDNIK AVNOJ-a:

»Vrlo sam se rado odazvao pozivu Izvršnog odbora Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja

Hrvatske da prisustvujem kao predsjednik AVNOJ-a Trećem zasjedanju...

Osjetio sam ovdje da se odnosi između Hrvata i Srba kao dva ravnopravna naroda postavljaju pravilno u duhu prave narodne politike. Jedni i drugi čine sve moguće napore, da se jedinstvo Hrvata i Srba Hrvatske izdigne na takovu visinu da može služiti kao primjer jedinstvenog bratskog zajedničkog rada i borbe u službi domovine. Osjetio sam, da je došla do izražaja čvrsta volja članova Izvršnog odbora HSS da u duhu svoje donijete rezolucije porade odmah nakon Zasjedanja na terenu, na oslobođenom i na okupiranom području u neposrednom dodiru sa selom i seljacima, a uz to da populariziraju i potpomažu u svakom selu i naselju zaključke i odluke III. zasjedanja ZAVNOH-a.«

VLADIMIR NAZOR, PREDSJEDNIK ZAVNOH-a

»Proživio sam dva zasjedanja našeg vijeća za Hrvatsku, ZAVNOH-a: jesenje u Plaškom (dne 14.-16. X. 1943.) i proljetno u Topuskom (dne 8.-9. V. 1944.), prvo nakon kapitulacije Italije, ustanka u Istri, novih prilika u krajevima hrvatskog i dalmatinskog Primorja i jačanje naše vojne snage, drugo poslije historijskog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu.

Već zbog toga, ta su dva sastanka vijećnika ZAVNOH-a morala praviti različit utjecaj. U Plaškom je uz raspravljanje i određivanje praktičke naravi moralo izbiti zadovoljstvo, pače oduševljenje, što je jedan od glavnih naših neprijatelja ispao iz borbe što nam se raširilo, uz more, oslobođeno područje. Srce, osobito mlađih partizana moralo je tom prilikom naći oduška čestim klicanjem i pijeskanjem. Bilo je vijećnika i drugih rodoljuba, koji su u tom času i u tom ambijentu osjećali neodoljivu potrebu da pričaju što se sve zbilo u njihovom kraju; i svi su na tom Zasjedanju rado slušali njihovo prolazno udaljavanje od strogog dnevnog reda. Mladost je progovarala, mladost, koja sve naprijed tjera i svojim djelima u borbi daje pobjedu. To živo talasanje rodoljubnih osjećaja sjećalo je često na iskričavu uznemirenost našeg Jadrana. Drukčije je bilo na Zasjedanju u Topuskom. Visoka važnost odluka u Jajcu zamislila je i uozbiljila vijećnike ZAVNOH-a na proljetnom Zasjedanju u Topuskom. Proglašenje Federalne

Države Hrvatske i stvaranje pravog sabora morali su nastaviti i teći što više parlamentarno. A to se i dogodilo. Već izgled dvorane, u kojoj se sjedilo, bio je drukčiji. Stariji ljudi — među kojima mnogi vijećnici prvaci Hrvatske seljačke stranke — sjedili su skupa u prvim redovima, ozbiljni i pažljivi. Vrijeme se nije rasipavalo, govorilo se stvarno, kratko i jezgrovito, bez dizgresija, iako je mnogima ležalo na srcu, treptalo im na jeziku. Sređen, topao ali miran, parlamentarni način, nametnuo se sam, u važnu času, bez određena pravilnika.

Još nešto da se ovdje istakne.

Na zasjedanju u Topuskom, bez završnih fraza, umjereno i dostojno, našla je iskren izražaj sveopća sloga. Spontano priznanje sviju Komunističkoj partiji Hrvatske za njezin rad u našem narodnom ustanku; bratstvo između Hrvata i Srba, jednodušnih u svemu; hvala našoj borbenoj omladini, a nad svima harnost velikom maršalu Titu, njegovim generalima i hrabroj mu momčadi. Složno se klicalo i prisutnim članovima misija naših velikih saveznika kao i predsjedniku AVNOJ-a dr. Ribaru, koji održa govor.

Zasjedanje je obavilo svoj rad u potpunom redu i slozi.

Hrvatski sabor stoji na čvrstim temeljima. Tcm se utisku ne može nitko oteti...«

ANDRIJA HEBRANG, POTPREDSJEDNIK ZAVNOH-a, ČLAN PREDSJEDNIŠTVA AVNOJ-a

»Velik je i dalekosežan politički i povijesni značaj odluka Trećeg zasjedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske. Na temelju prava samoodređenja, u skladu s odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ-a, donešene su povijesne odluke koje rješavaju sudbinu i budućnost Hrvatske.

Prvo. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske postalo je najviša zakonodavna i izvršna vlast i predstavnik suvereniteta naroda i države Hrvatske. Time je Hrvatska dobila svoj toliko očekivani sabor. *A to znači, da Hrvatska preko svog Sabora kao nosioca suvereniteta, sama slobodno odlučuje o svojoj sudbini.* Drugim riječima rečeno to znači, da samo hrvatski sabor, kao izraz demokratske volje Hrvata i Srba u Hrvatskoj, može donositi mjerodavne odluke

kako o unutarnjem uređenju Hrvatske tako i o njenom odnosu prema drugim narodima i državama.

Sabor slobodne i ujedinjene Hrvatske razlikuje se od svih naših prijašnjih sabora. On se od njih razlikuje ne samo po načinu i vremenu u kome je nastao, nego i po svom sastavu i svojim suverenim pravima. Kolika li je ogromna i nepremostiva razlika između njega i nemoćnog, u svojim pravima skućenog i ograničenog velikaškog sabora u doba Austro-Ugarske, koji je ovisio o dobroj volji »njegovoga kraljevskog i apostolskog veličanstva cara i kralja...«

Narodni i demokratski karakter novog sabora, njegova moć i veličina ukazuje se u punoj svijetlosti kad pomislimo na onu propalu lakrdiju od ustaškog sabora, nastalu voljom Hitlera i Musolinija, koji je imao prikriti i uljepšati fašističko ropstvo i ustašku tiraniju.

Stvoren slobodnom voljom naroda Hrvatske, kao plod ujedinjenih napora i zajedničke borbe svih naroda Jugoslavije, sabor slobodne i ujedinjene Hrvatske nije skućen i ograničen u svojim suverenim pravima. On ovisi jedino i isključivo o demokratskoj volji Hrvata i Srba u Hrvatskoj.

Drugo. Kao predstavnik suvereniteta naroda i države Hrvatske, Sabor je jednodušno odobrio rad predstavnika Hrvatske na Drugom zasjedanju AVNOJ-a i u cjelini je usvojio odluke tog Zasjedanja a naročito odluku o izgradnji nove Jugoslavije na načelu federacije.

Povijesno nas iskustvo uči, da su imperijalističke sile, koje nas okružuju, uvijek nastojale da međusobno zavade Hrvate, Srbe, Slovence i ostale narode slavenskoga juga i da ih drže odvojene jedne od drugih. One su to činile zbog toga, da svaki narod pojedinačno lakše podjarme i održe u zavisnosti i nacionalnom ropstvu. To je iskustvo najkrvavije potvrdio i sadašnji rat. Fašistički su okupatori raskomadali našu zemlju i njene narode gurali u bratoubilački rat, čim je njihova priljava čizma zakoračila na naše tlo.

Ali, povijesno nam iskustvo pokazuje i to, da ni Hrvati, kao ni ostali mali narodi slavenskoga juga, ne mogu odvojeni jedni od drugih izvojevati i osigurati svoju nacionalnu slobodu i svoju državnost. I to veliko iskustvo najsajjnije potvrđuje trogodišnji oslobodilački rat svih naroda Jugoslavije.

Svi su narodi Jugoslavije — pa i Hrvati — svojim vlastitim skupo plaćenim iskustvom došli do spoznaje, *da samo ujedinjeni u jakoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji, izgrađenoj na načelu nacionalne slobode i ravnopravnosti, mogu svi zajedno i svaki narod posebno, osigurati svoju nacionalnu slobodu i ljepšu budućnost.* Oni su došli do spoznaje, da federativno uređenje rješava i pitanje nacionalne slobode i ravnopravnosti svakog pojedinog naroda i pitanje njihovog jedinstva kao cjeline u moćnoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.

Ostvarujući vjekovne težnje hrvatskog naroda za nacionalnom slobodom i državnom zajednicom južnih Slavena, sabor je na temelju prava samoodređenja donio odluke o stvaranju *slobodne i ujedinjene države Hrvatske. Slobodna i ujedinjena Hrvatska, po zaključku sabora, ulazi dobrovoljno, kao ravnopravan član, u Demokratsku Federativnu Jugoslaviju.* Time slobodna i ujedinjena Hrvatska postaje saveznom zemljom, t. j. federalnom državom.

Nije potrebno naročito isticati, da nova Demokratska Federativna Jugoslavija nema ništa zajedničkog sa starom, propalom centralističkom velikosrpskom Jugoslavijom. Nova Jugoslavija predstavlja demokratsku zajednicu ravnopravnih i slobodnih naroda. Stara je Jugoslavija bila tamnica naroda s diktaturom reakcionarnih velikosrpskih klika. Takva je, ukratko, razlika između nove Jugoslavije koja se sada rađa i stare propale Jugoslavije.

Treće. Odluke Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a postavljaju kamen međaš, koji označuje kraj vjekovnog robovanja tuđincima (Nijemcima, Mađarima i Talijanima, a kasnije reakcionarnoj velikosrpskoj kliku) i početak slobodnog nacionalnog života i razvitka u ujedinjenoj federalnoj Hrvatskoj, ravnopravnoj članici Demokratske Federativne Jugoslaviji.

Kao što cijelu Jugoslaviju poslije Drugog zasjedanja AVNOJ-a ne će iznenaditi i zateći nespremnu nikakvi događaji, tako i Hrvatska, naoružana velikim tekovinama Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a, ide sigurnim koracima u susret predstojećim događajima.

Četvrto. Treće je zasjedanje proteklo u znaku velikih manifestacija bratstva i jedinstva svih naroda Jugoslavije, a osobito jedinstva i bratstva Hrvata i Srba u Hrvatskoj.

Odluke Trećeg zasjedanja razbijaju u prah i pepeo četničke klevete, da je Narodno-oslobodilački pokret protusrpski, velikohrvatski i ustaški pokret. One će otvoriti oči i onom malom broju Srba u Hrvatskoj, koji su nasjedali četničkoj propagandi.

U prvoj se točki Deklaracije kaže: *Hrvatski i srpski narod u Hrvatskoj potpuno su ravnopravni». Time su položeni zakonski temelji za ravnopravan i sretan zajednički život Srba i Hrvata. Srbima je u ujedinjenoj Federalnoj Hrvatskoj zajamčen i osiguran slobodan nacionalni, gospodarski, politički i kulturni razvitak Odluke Sabora ističu jedinstvo i ravnopravnost Srba i Hrvata kao najveću tekovinu oslobodilačkog rata, izvojevanu njihovim zajedničkim žrtvama i zajedničkom borbom protiv okupatora, ustaša i četnika.*

Odluke Sabora, koje su jednodušno donijeli predstavnici Hrvata i Srba, najrječitije govore o tome, da su zauvijek pokopana sva nastojanja ustaša i četnika, da za račun svojih tuđinskih gospodara i svojih mračnih planova izazovu bratoubilački rat i međusobno istrebljenje Srba i Hrvata.

Peto. Odluke Trećeg zasjedanja razbijaju i ustaške klevete, da je Narodno-oslobodilački pokret velikosrpski, hegemonistički pokret, i daju jasan odgovor onim Hrvatima, koji strahuju pred budućnošću i pitaju: što će biti s Hrvatskom sutra, kad propadne Hitler i njegova tvorevina NDH? Sutra će se — kažu odluke Sabora — na ruševinama NDH podići ona velelebna zgrada, slobodna i ujedinjena Federalna Država Hrvatska, čiji su čvrsti temelji položeni na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a.

Odluke Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a daju zaslužen i odlučan odgovor i onim mlitavcima i malodušnicima, koji propovijedaju kukavičluk, pokornost, čekanje i mir. »Mi Hrvati, kao mali narod«, — govore ovi malodušnici — »ne možemo ništa. O našoj će sudbini odlučiti oni veliki«. Odluke našeg sabora pokazuju, da o našoj koži i o našoj sudbini odlučujemo mi sami, a ne oni veliki, kako to tvrde ovi propali proroci.

Te odluke onemogućuju pokušaje i onih natražnjaka i sabotera oslobodilačke borbe, koji Narodno-oslobodilačkom pokretu, po Göbbelsovom receptu, podmeću komunističke

ciljeve. Odluke narodnog sabora najjasnije pokazuju, da je Narodno-oslobodilački pokret zaista narodni i demokratski pokret.

U tim će odlukama naći jasan odgovor i oni zanešenjaci, koji još uvijek tapkaju u magli i fantaziraju o nekakvoj »drugoj etapi«. Te fantazije — i pogrešan rad, koji ih prati — samo pothranjuju i pomažu klevete Göbbelsa i njegovih natražnjačkih prijatelja. Jasno je, da te fantazije, dopunjene štetnom sektaškom praksom, ometaju pokretanje u borbu onih koji još stoje po strani, sprečavaju proširenje jedinstva i jačanje Narodno-oslobodilačke fronte.

Poslije odluka Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a s većim pravom no ikada možemo reći svima, koji su pod bilo kakvom izlikom sabotirali oslobodilačku borbu, razbijali jedinstvo hrvatskoga naroda ili mirno stajali po strani: *ako u vama nije ugasnula težnja za slobodom, ako u vašim srcima ima još nešto rodoljublja, priključite se odmah, bez kolebanja borbi za nacionalno oslobođenje.* Ako to ne učinite danas, vi se izlažete opasnosti, da već sutra budete žigosani kao kukavice, pomagači fašističkih okupatora i izdajnici svoga naroda.

Nitko nema prava da stoji po strani i da očekuje, da će i bez učešća u teškoj borbi za nacionalno oslobođenje uživati njene velike plodove.

IZJAVA BRITANSKOG MAJORA U IME ANGLO-AMERIČKE MISIJE PRI GLAVNOM ŠTABU NOVH

Veoma me veseli, da sam imao čast zastupati Veliku Britaniju na III. zasjedanju ZAVNOH-a.

Savezničke vojne misije došle su na vaše oslobođeno područje, da pomognu svim sredstvima kojima raspolažemo, pad našeg zajedničkog fašističkog neprijatelja. Došli smo također da bi postigli potpunije razumijevanje problema, koji očekuju vašu zemlju kada okupacione snage budu konačno protjerane s vašeg tla, tako da bismo mogli učiniti sve što je u našoj moći da unaprijed pripremimo potrebnu materijalnu pomoć za obnovu od pustošenja, koje je nastalo u tri godine ugnjetavanja i razaranja. Svakome, tko je imao takav cilj, bilo je III. zasjedanje ZAVNOH-a izvor velikog pod-

streka. Prvo, činjenica da je vaš slobodno izabrani parlament održao svoje III. zasjedanje u srcu Evrope okupirane od nacista, na domet neprijateljskim topovima, izgleda mi samo po sebi kao sjajno utjelovljenje onog duha, otpora i odlučnosti, koji je uvijek obilježavao vaš pokret. Drugo, jer je jednodušnost svih naroda i stranaka, i realizam, kojim raščlanjavate i uočavate vaše buduće probleme, dokaz da želite prenijeti ovaj duh odlučnosti u teške godine koje predstoje. Preostaje mi jedino, da vam zaželim u ime svog američkog kolege i vaših savezničkih drugova u oružju, koje imademo čast zastupati, brzu pobjedu nad fašističkim neprijateljem i brzo ostvarenje onih ideala jedinstva, slobode i demokracije, za koje se svi borimo.

Dr. JOŽA RUS, POTPREDSJEDNIK AVNOJ-a,
ČLAN IZVRŠNOG ODBORA OSVOBODILNE FRONTE
SLOVENSKEG NARODA:

Izvanredno sam zadovoljan, da sam mogao, kao zastupnik Izvršnog odbora Oslobođilne fronte slovenskog naroda, prisustvovati III. zasjedanju ZAVNOH-a, koje je od historijske važnosti za razvoj novoga državnog života naroda Jugoslavije...

Slom Jugoslavije, zaražene podrumskim vanjskim i izdajničkim unutrašnjim uplivima značio je potpuno prelom s prošlošću i prelaz u novo doba južnoslavenskih naroda. Razbjesnile su se neprijateljske sile. Hrvatskom i srpskom narodu u Hrvatskoj bio je namijenjen najpodliji i najokrutniji udarac, da bi se uništila i u temeljima srušila sloga naroda Jugoslavije...

Najdublji dojam na mene je učinila sloga i jedinstvo, koje se ispoljilo na zasjedanju, a to je najsvjetliji i najviši izraz moralnih sila naroda Jugoslavije, najdragocjeniji uspjeh njegove jedinstvene borbe protiv paklenskog plana razdvajanja, najvažniji i najznačajniji temelj jugoslavenske zajednice. Mi Slovenci iskreno se radujemo ogromnim uspjesima, koje je postiglo političko vodstvo oslobodilačkog pokreta Hrvatske organizirano u ZAVNOH-u, svijesni, da iskrene i žive težnje slovenskog naroda za bratski život s ostalim južnosla-

venskim narodima ne mogu biti zadovoljene, ako bratstvo hrvatskog i srpskog naroda nije osigurano temeljnim narodnim snagama u slobodnoj narodnoj državi.

Zaključci III. zasjedanja su pretvorili ZAVNOH u vrhovni organ državne vlasti Hrvatske. Jednodušnost, silno oduševljenje i jedinstvenost, kojim su odluke bile primljene, govorili su o potpunom zadovoljavanju narodne volje i ciljeva oslobodilačkog pokreta Hrvatske. Nezaboravni su ostali izrazi neograničenog povjerenja i dubokog poštovanja prema velikim sinovima hrvatskog naroda, prema maršalu Jugoslavije drugu Titu i prema sijedom predsjedniku ZAVNOH-a, pjesniku drugu Nazoru, kao i prema cijelom vodstvu ZAVNOH-a. U vrlo kratkom vremenu, pored Slovenije, i Hrvatska je oživotvorila zaključke II. zasjedanja AVNOJ-a stvaranjem slobodne i ujedinjene Hrvatske u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Taj rad je od neprocjenjive važnosti za daljnju izgradnju nove Jugoslavije, savezne države slobodnih naroda po njihovoj slobodnoj odluci. Slovenija i Hrvatska, koje združuju privredne veze i osjećaji posrednog bratskog susjedstva, postale su slobodne narodne države u Federativnoj Demokratskoj Jugoslaviji...

MARKO VUJAČIĆ, POTPREDSJEDNIK AVNOJ-a I ČLAN ZEMALJSKOG VIJEĆA CRNE GORE

Ponosam sam, što sam Crnu Goru predstavljao na III. zasjedanju, kad je hrvatski i srpski narod donio jednu historijsku odluku i vijeće proglasio saborom države Hrvatske, te time krunisao sve viteške borbe od Gregorića, Matije Cupca, braće Radića, do slavne veličanstvene herojske oslobodilačke borbe hrvatskog naroda pod rukovodstvom najhrabrijeg predvodioa Komunističke partije.

Mi smo Crnogorci ponosni, što na čelu ustanka svih naših naroda vidimo sina hrvatskog naroda, maršala Tita.

Kad smo mi Crnogorci ponosni na njega i pod njegovu komandu dajemo najbolje sinove za ostvarenje naših vjekovnih težnja, koliko je tek ponosan hrvatski narod, koji je od njihao takvog vojskovođu i vođu naroda!

Naročito sam radostan što sam vidio čvrsto bratstvo i jedinstvo Srba i Hrvata ostvareno u Hrvatskoj. U hrabroj

Narodno-oslobodilačkoj vojsci Hrvatske, koja broji oko 100.000 bajuneta, Hrvati, zagrljeni sa Srbima, najveća su nam garancija za srećnu buduću zajednicu Srba i Hrvata u državi Hrvatskoj.

Ne mogu propustiti, a da svoje simpatije ne iskažem prema vašem omiljelom hrabrom predsjedniku, najvećem hrvatskom živom pjesniku i književniku, Vladimiru Nazoru, koji nije samo zadičio i okitio naš sabor Hrvatske, no je zadičio sve narode, koji su se digli u borbu...

Još me jedna stvar naročito obradovala, a to je, što su borci Hrvatske seljačke stranke odbacili staro vodstvo na čelu s Mačekom, a stvorili izvršni odbor HSS, koji će raditi na izgradnji divne i sretne hrvatske države u Federativnoj Demokratskoj Jugoslaviji...

MONSIGNOR Dr. SVETOZAR RITIG,
ČLAN PREDSJEDNIŠTVA ZAVNOH-a:

...Politički govori velikog stila, održani na III. zasjedanju ZAVNOH-a, sadrže jasne smjernice naše vanjske i unutrašnje politike...

Htio bih nešto reći o jednoj ideji, koja je spomenuta na Zasjedanju i to o ideji neke federacije katoličkih država u Podunavlju i srednjoj Evropi. Ta ideja spada u srednji vijek, kada su religije predpostavljale velike državotvorne moći i uslove. Danas se to preživjelo. Katolička crkva, kao vjerska zajednica najširih narodnih područja, vrši misiju kad povijeda bratstvo među narodima, a blok katoličkih naroda u centralnoj Evropi značio bi za susjedne države više izazov nego osjećaj smirenja...

Uostalom, hrvatski narod već unaprijed odbija ulazak u ovakav blok, jer bi njegovu jezgru činile Austrija i Mađarska, dakle dvije države i nacije, koje su vjekovima tlačile i u potčinjenom položaju držale hrvatski narod...

Primljeni zakoni i odluke na prvoj cjednici hrvatskog sabora, po mom uvjerenju najsnažnija su osnova za nacionalni, politički, socijalni i prosvjetno-vjerski razvitak hrvatskog naroda i najbolja podloga za ekonomsko blagostanje (uslijed pripadnosti velikom i bogatom gospodarskom po-

dručju gotovo cijeloga Balkana). Sigurno će trebati mnogo truda i rada u našem još vrlo neprosvijetljenom narodu. Nadasve je bila značajna mjerodavna izjava druga Hebranga, kako su ciljevi Komunističke partije u oslobodilačkoj borbi isti kao i ciljevi svih ostalih borbenih stranaka u Narodno-oslobodilačkoj fronti, a to je nacionalno i političko oslobođenje svih naroda Jugoslavije, zaštita osnovnih ljudskih prava, sloboda savjesti i religije, narodnog imena, unutrašnje i vanjsko smirenje, izvoštenje ravnopravnosti, načelo privatne imovine i individualne inicijative, jednom riječi, potpuno provedenje narodne demokracije...

Iz donesenih odluka i mjerodavnih izjava rukovodećih čimbenika vidi se, kojom državničkom mudrošću pristupaju nove vlade Jugoslavije i Hrvatske velikom zadatku da pravilno urede nacionalne, političke, socijalne i vjeroispovijedne prilike u svojim zemljama...

FRANE FROL, ČLAN NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE, ČLAN ZAVNOH-a:

U Plaškom, na II. zasjedanju ZAVNOH-a, doneseni su na temelju borbom stečenih prava zaključci, da hrvatski i srpski narod Hrvatske imaju puno pravo da odlučuju svojom sudbinom preko svojih političkih predstavništava ZAVNOH-a i AVNOJ-a. Naši narodi su odlučili da se suprotstave svakom pokušaju koji bi htio nametnuti bilo kakvu vlast i režim, koji nije u skladu s voljom naroda.

Hrvatski narod i ostali narodi Jugoslavije nisu nikada bili za komadanje Jugoslavije, kao što su to učinili okupatori... Na III. zasjedanju ZAVNOH-a, u duhu odluka II. zasjedanja AVNOJ-a, udareni su temelji i donešene odluke — kojima se ostvaruje slobodna i demokratska Hrvatska kao federalna država i ravnopravna članica Demokratske Federativne Jugoslavije. To je došlo do izražaja u odluci, kojom je riješeno, da ZAVNOH postaje pravi narodni i državni sabor Hrvatske i vrhovni organ zakonodavne i izvršne vlasti, kao i predstavnik suvereniteta naroda i države Hrvatske. Ono, što nije mogao hrvatski narod sa srpskim narodom u Hrvatskoj kroz vjekove izvojevati u bivšoj Austriji i staroj Jugoslaviji, a najmanje u Pavelićevoj tzv. državi, to on ostva-

ruje u novoj demokratskoj federativnoj državi po prvi puta u svojoj povijesti ujedinjenjem svih hrvatskih zemalja u slobodnu i demokratsku Hrvatsku. Pri tome se ostvaruje istodobno i težnja hrvatskog naroda za hrvatskom državnosti, koja danas dobiva najjači izražaj u postajanju ZAVNOH-a državnim saborom.

Konačno na tom pravom narodnom saboru Hrvatske bačena su u prah sva nastojanja lažne propagande, da je Narodno-oslobodilačka borba komunistička stvar. Mi smo sada, prema donešenim zaključcima, vidjeli potpunu demokraciju za koju rade svi oni koji vole slobodu. Za nju se bori i Hrvatska seljačka stranka...

Dr. PAVLE GREGURIĆ, ČLAN PREDSJEDNIŠTVA AVNOJ-a, TAJNIK ZAVNOH-a:

Odluke, koje su donijete na III. zasjedanju ZAVNOH-a, a koje našem narodu daju najšire demokratske slobode i omogućuju mu slobodan razvitak u bratskoj zajednici naroda, u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji, rezultat su trogodišnje borbe, koju vodi hrvatski i srpski narod u Hrvatskoj u zajednici s ostalim narodima Jugoslavije. Ove su odluke rezultat borbenog jedinstva hrvatskog i srpskog naroda i na osnovi tog jedinstva su one i izgrađene. Te su odluke najveća pobjeda, koju je do danas izvojevaao naš narod, jer su one postavile temelje slobodnoj i ujedinjenoj Hrvatskoj. Time se ostvaruju vjekovne težnje hrvatskog i srpskog naroda. Mi znamo, da je naš narod došao do ove velike pobjede uz cijenu ogromnih žrtava, ali danas svatko vidi da ove žrtve nisu bile uzaludne i da ih je naš narod dao za svoje prave ideale.

Ove odluke govore o nepokolebivoj odlučnosti našeg naroda da se bori za svoju slobodu do kraja — do pobjede.

Što znače odluke donesene na III. zasjedanju ZAVNOH-a, što one znače u današnje vrijeme?

1. Ove odluke jasan su dokaz da je naša narodno-oslobodilačka borba zaista prava narodna borba, borba za slobodu, borba za samostalnost i sreću naših naroda. Ove su odluke jasan dokaz da se narodno predstavništvo sakupljeno na prvom hrvatskom saboru u Topuskom sastoji od

pravih narodnih ljudi, koji se u svojoj politici rukovode jedino interesima i težnjama naših naroda.

2. Ove su odluke u isto vrijeme probni kamen za sve one koji su do danas bili izvan našeg pokreta radi toga, što nisu imali povjerenja u rukovodstvo pokreta ili što im nisu bili jasni ciljevi Narodno-oslobodilačke borbe. Puna demokratska sloboda, ravnopravnost svih naroda u bratskoj zajednici i ostale slobode izražene u donesenim odlukama, obaraju i posljednju laž, koju narodni neprijatelji šire o tobožnjim protunarodnim ciljevima našeg pokreta i otvaraju oči onima, koji do danas još nisu bili na čistu sa ciljevima naše Narodno-oslobodilačke borbe.

Zato su ove odluke moćan instrumenat za mobilizaciju narodnih masa, pogotovo hrvatskih masa, koje su djelomično stajale, a stoje još i danas, pod utjecajem propagande Hitlerovih plaćenika, ustaša, i pod utjecajem protunarodne politike klike dra Mačeka i drugih reakcionarnih grupa u Hrvatskoj. One su isto tako moćno sredstvo u borbi protiv četničke propagande koju vode agenti londonske izbjegličke vlade među Srbima u čitavoj Jugoslaviji. Ove odluke raskrinkavaju sve reakcionarce, sve prikrivene narodne neprijatelje i sve političke špekulante i onemogućuju njihovu štetnu protunarodnu rabotu, jer sada je svakome jasno da je dužnost svakog rodoljuba stupiti u narodno-oslobodilačku borbu, kojom već danas ostvarujemo uvelike prave narodne ciljeve i iskonske težnje naših naroda. Svatko tko danas ustaje protiv Narodno-oslobodilačke borbe u Hrvatskoj, poslije ovih odluka što su donesene na III. zasjedanju ZAVNOH-a, otvoren je narodni neprijatelj.

4. Ove odluke omogućuju daljnji razvitak naših Narodno-oslobodilačkih odbora kao organa prave narodne vlasti i njihovo učvršćivanje kao temelja na kojem se izgrađuje naša nova država.

5. Konačno su ove odluke — koje jasno i nedvosmisleno govore o potpunoj ravnopravnosti Srba i Hrvata u Hrvatskoj — još jedan moćan zalog za jačanje borbenog jedinstva hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj, te osnove naše današnje pobjede i zalog naše zajedničke slobode i sreće.

Poslije historijskih odluka AVNOJ-a, donesenih u mje-

secu studenom prošle godine u Jajcu, i odluka III. zasjedanja ZAVNOH-a, poslije odluka donesenih na Moskovskoj i Teheranskoj konferenciji, kojima naši veliki Saveznici garantiraju svim narodima pravo na slobodan razvitak, ne smije biti niti jednog Hrvata, niti jedne Hrvatice, niti jednog Srбина, niti jedne Srkinje u Hrvatskoj izvan Narodno-oslobodilačke borbe.

Danas je zaista nastupio čas, kada možemo slobodno reći: tko nije uz Narodno-oslobodilački pokret, taj je protiv slobode svog naroda.

**FRANJO GAŽI, ČLAN PREDSJEDNIŠTVA ZAVNOH-A,
PREDSJEDNIK IZVRŠNOG ODBORA HSS-A:**

Nikada u životu nisam vidio kod drugih, a ni kod sebe osjetio ovakvo silno oduševljenje, koje nas je sve obuzelo na III. zasjedanju ZAVNOH-a u onom času prošle noći, kada je predsjednik Vladimir Nazor izrekao da se stvara pravi državni i narodni sabor Hrvatske. Nije ni čudo. Ta ovim činom ostvarile su se vjekovne težnje hrvatskog naroda o kojima su sanjali toliki najbolji sinovi i umovi našeg naroda. Tim činom istodobno se dokazalo što može učiniti bratska sloga seljaka, radnika i poštene inteligencije, koji u ovoj teškoj borbi, odbacivši od sebe razbijače narodne sloge, grade svoju novu narodnu državu, državu reda i rada, u kojoj će imati najviše pravo oni koji rade, državu, u kojoj će se odražavati bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda, koje su vjekovno razni špekulanti razdvajali radi svojih mračnih ciljeva...

**Dr RADE PRIBIČEVIĆ, ČLAN NACIONALNOG KOMITETA
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE, ČLAN PREDSJEDNIŠTVA
ZAVNOH-a, PREDSJEDNIK SRPSKOG KLUBA:**

Na III. zasjedanju ogledava se oduševljeno bratstvo i jedinstvo Hrvata i Srba povodom proglašenja ZAVNOH-A kao vrhovnog zakonodavnog i izvršnog predstavničkog tijela i proglašenja Federalne Države Hrvatske u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Srpski narod u Hrvatskoj prigrlio je te odluke iz svega srca, jer mu one garantuju slobodu i ravnopravnost...

Iz svih govora i razgovora vidjelo se, da hrvatski narod masovno pristupa u redove Narodno-oslobodilačkog pokreta...

Mnogo je bilo zapaženo stvaranje Izvršnog odbora HES s predsjednikom Franjom Gažijem na čelu, njihova rezolucija, odlučan nastup svih vijećnika, prvaka Hrvatske seljačke stranke, što je pokazalo da hrvatsko seljaštvo ide stopama slobodarske i slavenske politike braće Radića, osuđuje Mačekovu kliku i listom prilazi u redove Narodno-oslobodilačke borbe...

ANTE VRKLJAN, ČLAN PREDSJEDNIŠTVA ZAVNOH-a,
TAJNIK IZVRŠNOG ODBORA HSS-a
(HRVATSKO PRIMORJE):

U ovom teškom ratu, koji znači veliku prekretnicu u životu čovječanstva, u borbi s mrskim fašizmom i hitlerizmom, narod je Hrvatskog Primorja među prvima, odmah nakon napadaja na Rusiju, pristupio u Narodno-oslobodilački pokret, jer je osjetio da je to njegova borba. Nitko se ne će radovati više od naroda u Hrvatskom Primorju, jer će u historijskim odlukama donesenima na III. zasjedanju ZAVNOH-a, koji je postao narodni i državni sabor Hrvatske, vidjeti ostvarenje svojih težnja. U odlukama, naročito onima o organizaciji narodne vlasti, narod će gledati realizaciju svoje suverene volje i prave demokracije za koju se uvijek borio.

Nosim u srcu duboke impresije sa Zasjedanja. Raduje me što su se braća Srbi najiskrenije založili kod stvaranja Federalne Države Hrvatske i u tome gledam zalog naše bolje budućnosti, jer ne može biti slobodne Hrvatske bez potpune sloge i ravnopravnosti Hrvata i Srba, a pitanje sloge i bratstva Srba i Hrvata u Hrvatskoj uvjet je opstanka zajednice ostalih naroda Jugoslavije. Svi mi, članovi Izvršnog odbora Hrvatske seljačke stranke, svjesni smo, da smo prošle noći izvršili veliko djelo i da će se poslije ovoga i oni čestiti i poštteni Hrvati, koji još stoje po strani, uklopiti u Narodno-oslobodilačku frontu Hrvatske.

**PUKOVNIK STANKO-ČANICA OPAČIĆ, ČLAN
PREDSJEDNIŠTVA AVNOJ-a I ZAVNOH-a.**

Nema sumnje da je 9. maj najveći dan naroda Hrvatske. Za srpski narod u Hrvatskoj, to je najveći dan otkako je došao u ove krajeve.

... Odluke donesene na III. zasjedanju u Topuskom, udarile su zdrave temelje slobodnoj demokratskoj federalnoj državi Hrvatskoj.

Tim je odlukama zajamčena potpuno ravnopravnost Srba i Hrvata u Hrvatskoj.

U svim ustanovama zastupani su ravnomjerno Srbi i Hrvati. Mislim da nije potrebno naglašavati koliko Srbi u Hrvatskoj ljube svoju domovinu Hrvatsku, jer su to oni u ove tri godine krvavog rata dokazali i još uvijek dokazuju herojskom borbom i besprimjernim žrtvama. Federalna demokratska Hrvatska odraz je slobodarskih težnja i plod zajedničkih napora i Hrvata i Srba. Riječi ljubavi i bratstva, koje su se čule na Zasjedanju, bile su samo potvrda onoga, što su na bojnopolju naše hrabre divizije već stvorile...

Kroz odluke II. zasjedanja AVNOJ-a i III. zasjedanja ZAVNOH-a jasno je izražen stav naših naroda prema svima onima, koji su prouzrokovali bratoubilačko klanje i ništa nas više ne može pokolebati u tome, da se borimo, dok ne stigne sve krivce zaslužena kazna. Naši junački narodi, koji su pokazali čitavom svijetu šta mogu učiniti s puškom u ruci, pokazat će isto tako kako znaju urediti svoju državu i u njoj bolji i sretniji život...

**MACA GRŽETIĆ, ČLAN PREDSJEDNIŠTVA ZAVNOH-a,
PREDSJEDNICA ANTIFAŠISTIČKE FRONTE ŽENA
HRVATSKE**

Stvaranje našeg pravog narodnog sabora imade ogromno historijsko značenje za sretnu budućnost, za nov i slobodan život naših naroda. Taj veliki dan spada u najsvjetlije i najslavnije stranice povijesti naših naroda. To je plod krvavog i žilavog trogodišnjeg oslobodilačkog rata i nadčovječanskih napora, boli i patnja naših naroda, to je plod velikih historijskih odluka II. zasjedanja AVNOJ-a, čime smo udarili kao

granit čvrste temelje za izgradnju naše nove demokratske Hrvatske u Federativnoj Jugoslaviji.

Sada kada treba napreći sve snage za odlučujuću bitku koja dolazi, i obnavljati opljačkanu i opustošenu domovinu, postavlja se pred nas žene zadatak, da još veća i svestranija bude naša aktivnost na svim područjima života, da pomognemo učvrstiti našu novu demokratsku vlast. Na taj ćemo način i svoju ravnopravnost potpuno i na djelu ostvariti i osigurati zajedno sa svim ostalim tekovinama ove svete borbe. Naš narodni sabor, naš parlamenat i naša herojska Narodno-oslobodilačka vojska imat će i dalje oslonac u nama ženama. Mi ćemo sve svoje dužnosti časno i do kraja ispuniti...

ANTUN CEROVAC, VIJEĆNIK ZAVNOH-A, ČLAN OBLASNOG NOO-A ZA ISTRU:

Hrvatski narod Istre prihvatit će historijske odluke III. zasjedanja ZAVNOH-a o stvaranju ujedinjene federalne države Hrvatske s onim istim bezgraničnim oduševljenjem, s kojim je primio i odluke II. zasjedanja ZAVNOH-a o pripojenju Istre svojoj matici Hrvatskoj, i potvrdu te odluke na II. zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu. Ove su odluke rezultat borbe hrvatskog naroda i ostalih naroda Jugoslavije i dat će nam još jačeg podstreka za borbu i izgradnju Federalne Države Hrvatske u istinski demokratskoj federativnoj Jugoslaviji.

U odlukama III. zasjedanja ZAVNOH-a i u deklaraciji o osnovnim pravima naroda i građana demokratske Hrvatske vidjet će i talijanski živalj Istre jamstvo, da će mu njegova borba, koju danas vodi uz bok hrvatskog naroda, donijeti konačnu — onu pravu i istinsku — slobodu i demokraciju, za kojom teži. Ova će odluka doprinijeti još više zbliženju i učvršćenju jedinstva Hrvata i Talijana Istre, koje se danas kuje u zajedničkoj borbi i krvi.

MARTIN VEŽIĆ, VIJEĆNIK ZAVNOH-a (DALMACIJA):

Odluke III. historijskog zasjedanja ZAVNOH-a prostrujat će kroz srca svih čestitih Hrvata u Dalmaciji. One će postati neoborivi zakon za svakog onog, kome je savjest čista i ko se

nije okrvavio u nevinoj narodnoj krvi, a teška optužba za one, koji su tu krv prolijevali i učestvovali u mnogim zločinima izvršenim nad nevinim narodom.

Odluke III. zasjedanja ZAVNOH-a najveća su politička pobjeda za čitavi narod Hrvatske od njegovog opstanka pa do danas, jer su u njima ostvarene vjekovne težnje hrvatskog i srpskog naroda.

Za narod Dalmacije odluke će značiti: još jaču aktivizaciju širokih narodnih masa u borbi protiv okupatora i domaćih izroda ustaša i četnika, kao i okupljanje svih antifašista u jedinstvenu Narodno-oslobodilačku frontu i preko nje mobilizaciju novih boraca u redove Narodno-oslobodilačke vojske.

DUŠAN ČALIĆ, ČLAN PREDSJEDNIŠTVA ZAVNOH-a (SLAVONIJA):

Odluka, koja govori o ravnopravnosti Hrvata i Srba, još više će učvrstiti bratstvo Srba i Hrvata u Slavoniji, gdje Pavelić nije uspio zavaditi Srbe i Hrvate. Ovo Zasjedanje pokrenut će hrvatski narod, da još masovnije pođe u Narodno-oslobodilačku vojsku, kao što su učinili Hrvati virovičkog i novskog kotara već ranije i kao što je učinilo prije nekoliko dana stotinu hrvatskih radnika iz tvornice vagona u Brodu...

Srpski narod u Slavoniji vidi u tim odlukama osiguranje tekovina borbe u koju je on do danas mnogo uložio...

Odluke III. zasjedanja ZAVNOH-a znače također velik događaj za nacionalne manjine. Česi imaju svoju brigadu. Mađari svoj bataljon, Nijemci svoju četu. Ove jedinice bit će okvir za stvaranje novih bataljona i brigada tih manjina, koje oružjem u borbi stiču svoja prava. Ta prava su im zašamčena, na osnovu njihovog dosadašnjeg učestvovanja u borbi, odlukama III. zasjedanja ZAVNOH-a. Te će odluke okupiti sav narod Slavonije u borbu. Stupit će novi borci u naše jedinice, nastavljajući slavni put VI. korpusa naše Narodno-oslobodilačke vojske.

LJUBAN ĐARIĆ, VIJEĆNIK ZAVNOH-a (MOSLAVINA):

Naš put iz Moslavine bio je vrlo naporan. Kad smo prelazili preko pruga na nas su pucali iz mitraljeza. Ali nije bilo prepreka, koje mi ne bi savladali na tom putu. Ovo što smo tu vidjeli vrijedno je i najvećih napora, jer su ovo rijetki časovi, koji se ponavljaju jednom u stotinu i više godina. A ja tvrdim u isto vrijeme, da se ovakav događaj koji smo mi sada doživjeli, po svom značaju može ocijeniti kao najveći događaj u historiji našeg naroda. Ja sam sada pro-lazio kroz mnoga popaljena sela, ali nisam našao kuknjave. Narod se očeličio u borbi, oduševljen je borbom. Kad iza našeg ZAVNOH-a stoji ovako organiziran narod, mi vedro možemo gledati u svoju budućnost.

NADA SREMEC, VIJEĆNIK ZAVNOH-a, ČLANICA GLAVNOG ODBORA AFŽ:

Zasijedao je prvi slobodni državni sabor Hrvatske, a na njemu su zajedno s Hrvatima učestvovali i Srbi koje je Pavelić sahranjujući hrvatsku slobodu, naumio istrijebiti i poklati. U vatri borbe stvorena je nova Jugoslavija, u kojoj uskrsava država Hrvatska, izgrađena na temeljima bratstva i sloge srpskog i hrvatskog naroda.

Doživjeli smo noćas stvaranje Federalne Države Hrvatske, u kojoj će biti slobodan hrvatski i srpski narod. Noćas su i žene, polovina naroda, dobile od prvog narodnog sabora Hrvatske ista prava kao i muškarci.

Odluke III. zasjedanja ZAVNOH-a u Topuskom pozdravljene su i prihvaćene oduševljeno. Svaki od vijećnika gleda u tim odlukama ostvarenje stoljetnih zahtjeva i težnja hrvatskog naroda. U ostvarenju pravog državnog sabora Hrvatske prisutni su vijećnici osjetili, da je konačno pobijedila suverena volja hrvatskog i srpskog naroda, koji su, kao izvor i nosilac cjelokupne državne vlasti, predstavljeni u tom saboru.

NARODNI VIJEĆNICI

Povijest naših naroda ne pozna slavnijih dana, nego što su današnji. Stvoren je prvi slobodni sabor Hrvatske. U njemu su najboiji sinovi i kćeri naše zemlje. Vijećnici Hrvati i Srbi, predstavnici nacionalnih manjina, brat do brata, radnici, seljaci, narodni intelektualci, rješavaju sva pitanja i vode narod, koji im je dao svoje povjerenje.

Narodno-oslobodilačka borba složila je ljude raznih stranaka, sve koji vole svoj narod. To je jasno izraženo u narodnom saboru Hrvatske. Komunisti, pristaše HSS-a, SDS-a, izvanstranački rodoljubi, zajednički rade na korist i sreću čitavog naroda. Njihova borba dokaz je njihove ljubavi prema domovini.

Predsjednik ZAVNOH-a Vladimir Nator neumorni je borac za bratsku ljubav i saradnju među našim narodima. Vedar i svjež, neustrašivo se bori u najtežim danima. Kroz teškoće, napore i opasnosti četvrte i pete ofenzive prošao je nesalomljiv i odlučan. Hrvati su ponosni na Vladimira Nator. Srbima drhti junačko srce, kad čitaju »Majku pravoslavnu«, pjesmu prepunu ljubavi za patnički srpski narod.

Komunista Andrija Hebrang, seljački borac Franjo Gaži, poznati kordunaški narodni borac pukovnik Čanica Opačić, stari istarski političar dr. Ante Mandić, Msgr. dr. Svetožar Rittig i drugi vijećnici jedinstveni su u svojoj žarkoj ljubavi prema narodu, u svom predanom radu za narodnu stvar.

A kako to, da narodni vijećnici tako složno i s tolikim uspjehom rješavaju i najkrupnije probleme? Otkud im divovska snaga da uklanjaju sve zapreke, koje stoje na putu boljeg života zemlje Hrvatske, na putu napretka zajedničke domovine Jugoslavije?

Odgovor je jasan i potpuno shvatljiv. Snagu oni crpu iz

svoga naroda. Narodne želje izražavaju, narod im je dao povjerenje, koje su oni opravdali i opravdaju.

Evo nekoliko letimičnih sličica:

Vijećnik *Josip Cetina* radnik je iz sela Jardasi kod Kastva. Njegovu junačku Istru nije moglo pokoriti ni strijeljanje, ni logori, ni zatvori. Istra se bori herojski. Ona pobjeđuje. Hrabrost Istrana jača je od švapske surovosti. Jednom prilikom druga Cetinu opkolilo je 60 Švaba. Uspjeli su da ga uhvate. Odlučio je da radije pogine, nego da se mirno prepusti zakletim dušmanima svoje ponosne, junačke Istre. Podivljali švapski ljudožderi već su se podmuklo cerili nad svojom žrtvom. Ali Josip Cetina stvorio je odluku. Istrgavši se iz obruča, jurnuo je naprijed i spasio se. Dvije rane, koje je pri tom zadobio, svjedočanstvo su njegove hrabrosti i mržnje prema neprijatelju.

Ivan Skubić, seljak iz Preseke kod Dugog Sela, došao je na III. zasjedanje s nezacijeljenom ranom na nozi. Ranjen je nedavno kod Oborova. Ležao je u krvi, kad su ustaše i Nijemci prišli k njemu. Mirno je gledao kako dolazi smrt. A strvinari mu svukoše odjeću i ostaviše ga, misleći da je mrtav.

Pred državnim saborom Hrvatske govorio je Ivan Skubić o svojoj pitomoj Posavini. Iz njegovih riječi izbija plamena mržnja prema fašistima. Ta mržnja rasplamsava se i u samom Zagrebu i u njegovoj najbližoj okolini.

Dušan Čalić-Cule, bio je mladi student prava, kad je njegovom Slavonijom zahujala oluja fašizma. Ljubav prema domovini ponijela ga u borbu. Na Psunju je Cule organizirao prve partizanske odrede. Iz tih teških dana ima i uspomenu. Tada je ranjen u ruku. Doista, to je bila teška situacija. Neprijatelj je nadirao i trebalo je pod svaku cijenu skloniti neki dragocjeni materijal. Cule je preuzeo na sebe taj zadatak. Zasuli su ga metci, život mu je bio u opasnosti. Ali ipak materijal je bio spašen, zaliven njegovom krvlju.

U Donjim Pištanima kod Našica, orao je svoju zemlju seljak *Ivo Marinković* sve do okupacije. A onda je uzeo pušku i pošao u borbu. Nezaboravan je njegov podvig iz 1941. godine. U jednom selu ugniježdilo se 80 ustaških koljača. Marinković je jednog dana sam sameat ušao u selo. Držao je u pripremi pištolj kad je prelazio prag jedne kuće. Za čas su

odjeknuli pucnji njegovog pištolja i dvojica ustaša platila su glavom. Hrabri partizan izvršio je svoj zadatak i napustio selo. On je podpukovnik NOV i njegove jedinice istrijebile su bezbroj fašističkih pasa. Danas je on vijećnik državnog sabora Hrvatske.

Na III. zasjedanje došao je i stari vijećnik *Mate Sorić*, član **Izvršnog odbora iz Perušića**. On je ponosan na svoje sinove. Jedan od njih junački je pao kao borac narodne vojske u borbama kod Karlobaga, prošle godine. Drugi je vodnik u VI. diviziji. Mate ne žali žrtava. On se probija kroz zasjede i diže narod u borbu. Svojim vlastitim primjerom pokazao je kako se treba boriti, a ne čekati dok kuća gori.

Ponosna Dalmacija nije se nikad pokorila fašističkim zavojevateljima. Makarsko Primorje od prvih je dana teško podnosilo fašistički teror i spremalo osvetu. Narodno-oslobodilački odbor u Bristu organizirao je 23. januara 1942. napad na neprijateljsku posadu i oslobodio sedmoricu zatvorenih ljudi. Tri dana vodile su se borbe za kasarnu. Ustanicima je palo u ruke nešto oružja i dva broda s 9 vagona hrane.

Četiri vagona ostala su za partizane, a pet vagona podijelilo je Narodno-oslobodilački odbor siromašnom narodu. Predsjednik toga NOO-a bio je tada *Martin Vežić*, domaći sin, radnik. On neumorno radi u pozadini i vijećnik je ZAVNOH-a iz Dalmacije.

U našem državnom saboru učestvuju i žene, ravnopravno s muškarcima. To pravo izvojevale su svojom borbom.

U Kalniku se pjevaju pjesme o *Milevi Cvjetušić*. U prvim borbenim linijama i u pozadini Mileva je među prvima. 1942. god. vršili su Francetićevi legionari ofenzivu na Kalnik. Među sedmoricom opkoljenih partizana nalazila se i Mileva. U najtežem času uzela je ona puškomitraljez. Na čelu opkoljene grupe, preko ustaških lješina, probila je obruč. I ona je vijećnik Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske.

I tako redom. U jurišima, u borbama na život i smrt, u neumornom radu izdizali su se junački sinovi i kćeri naših naroda. Prvi put u svojoj povijesti naši narodi imaju takve zastupnike, istinske i junačke rukovodioce, izabrane u oslobodilačkom ratu.

Član 3. odluke o ZAVNOH-u, kao vrhovnom zakonodavnom i izvršnom tijelu i najvišem organu državne vlasti Hrvatske, kaže: »ZAVNOH sačinjavaju narodni predstavnici Hrvatske bez razlike narodnosti, vjeroispovijesti, rase i političko-partijske pripadnosti, koji su dali dokaza da su vjerni i odani Narodno-oslobodilačkoj borbi svih naroda Jugoslavije i nepomirljivi neprijatelji okupatora i njihovih slugu.

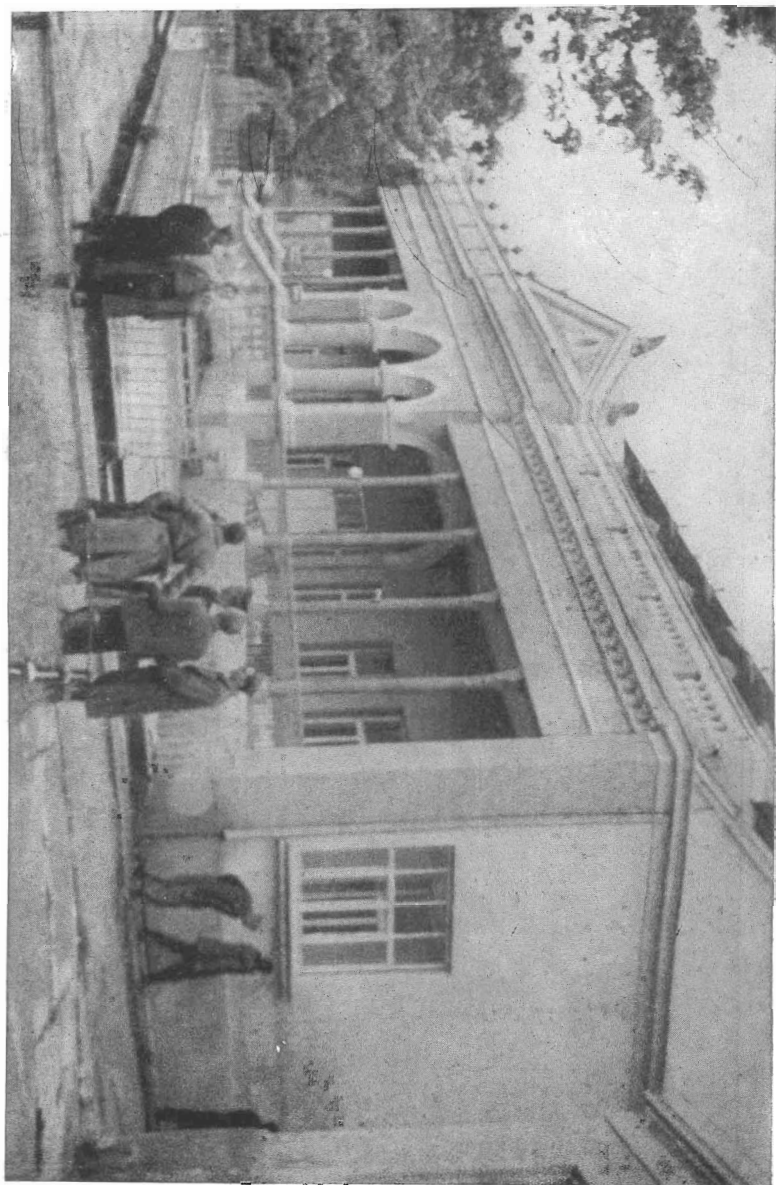
Naši vijećnici to jesu i u tome je jamstvo, da se sav njihov rad razvija na sreću naših naroda, za bolju budućnost naše nepokorene domovine.

S A D R Ź A J

	Str.
Kako je došlo do stvaranja prvog narodnog Sabora slobodne i ujedinjene Hrvatske	3
Uoči III. zasjedanja ZAVNOH-a	13
Tok zasjedanja — govor Vladimira Nazora	19
Primanje poslovnika, izbor radnog predsjedništva i izvještaj Stanka Škare	24
Govor Andrije Hebranga	26
Organizacija narodne vlasti u Hrvatskoj	43
Izvještaj dra Pavla Gregorića o radu ZAVNOH-a	49
Izbor predsjedništva	55
Završna riječ Vladimira Nazora	59
Tekst Deklaracije i odluka Državnog sabora slobodne i uje- dinjene Hrvatske	61
Šta misle naši prvoborci o odlukama III. zasjedanja ZAVNOH-a	92
Narodni vijećnici	92

ŠTAMPARIJA „VJESNIK“

Zgrada u kojoj je održano historijsko zasjedanje sabora u Topuskom

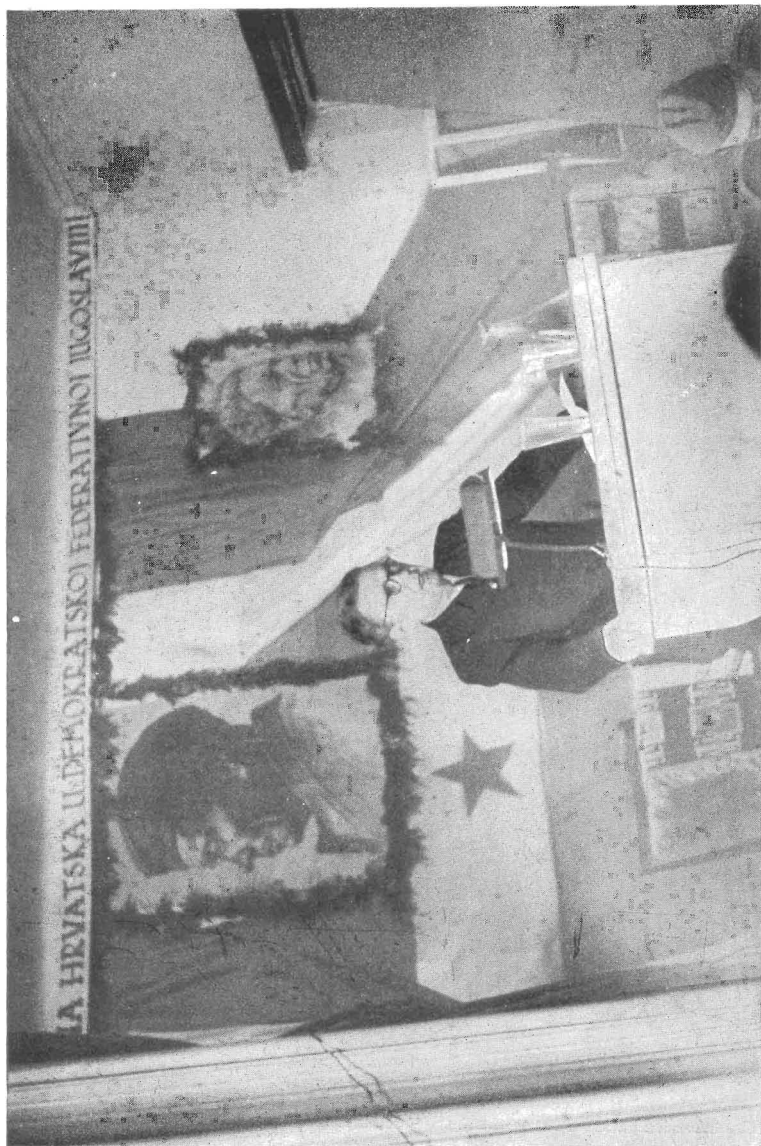

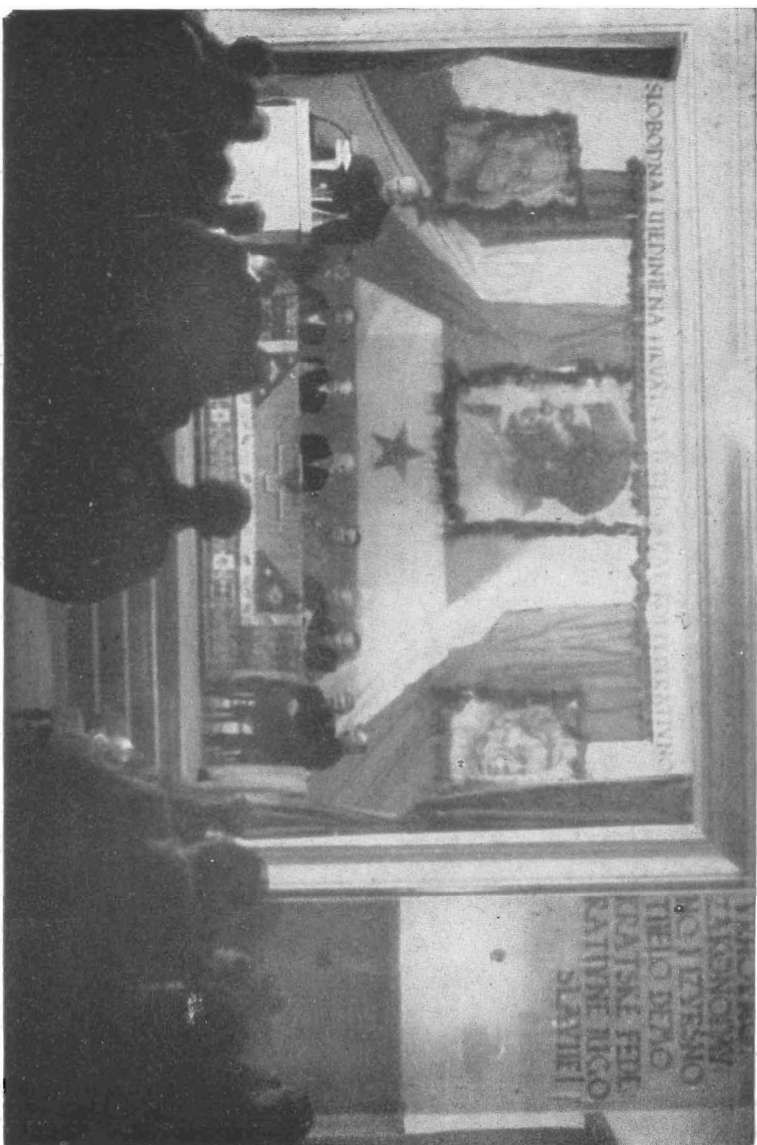
Vijećnici predaju svoja ovlaštenja verifikacionoj komisiji

Predsjednik ZAVNOH-a Vladimir Nazor otvara zasjedanje

Predsjednik AVNOJ-a dr. Ivan Ribar pozdravlja prvi slobodni sabor Hrvatske

Radno predsjedništvo sabora

Vijećnik Stanko Škare podnosi izvještaj o radu predstavništva Hrvatske na II. zasjedanju AVNOJ-a

Potpredsjednik ZAVNOH-a Andrija Hebrang podnosi referat o političkoj situaciji

Dr. Rade Pribićević, član Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i predsjednik Srpskog kluba vijećnika ZAVNOH-a

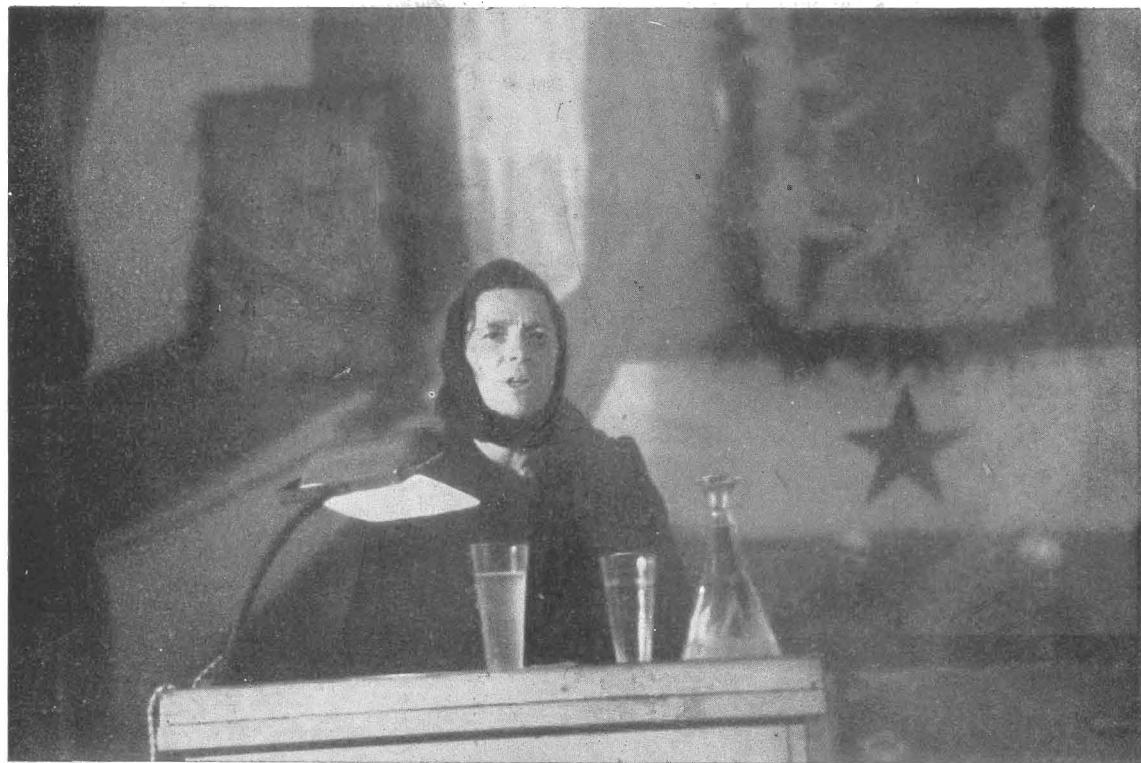
Vujo Kosovac, član Srpskog kluba ZAVNOH-a

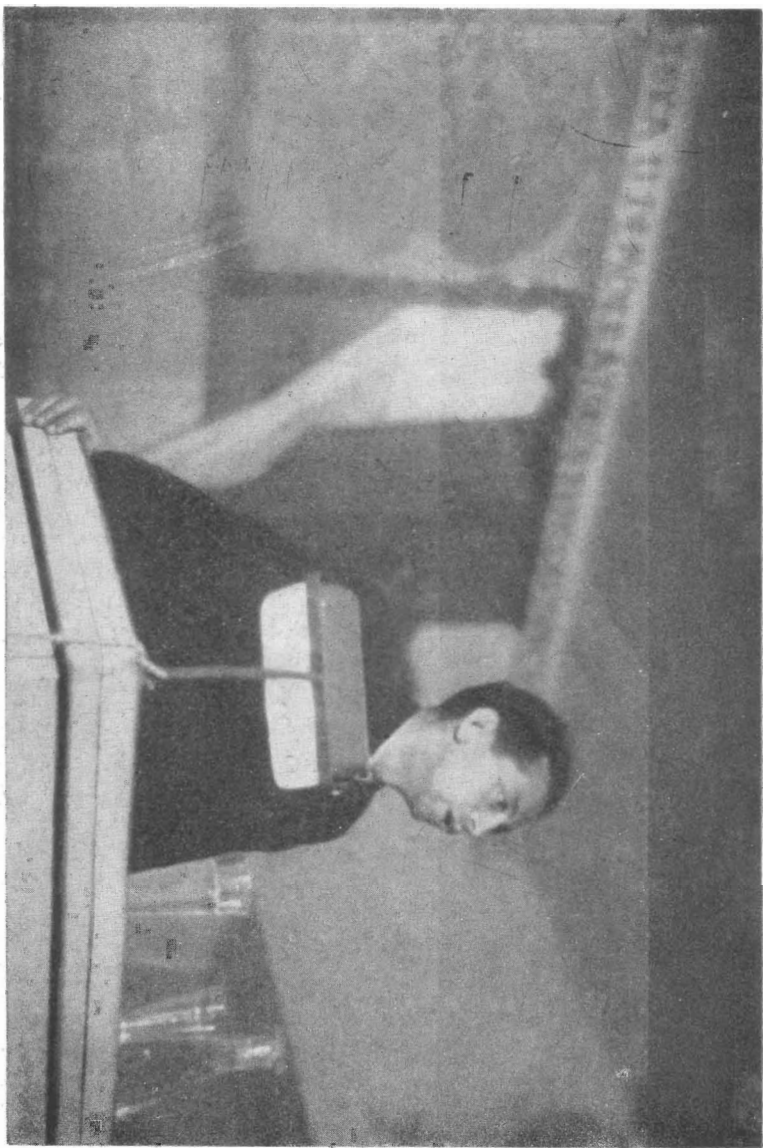
Pavao Krce, član Izvršnog odbora Hrvatske Seljačke Stranke, vijećnik ZAVNOH-a

Franjo Gaži, predsjednik Izvršnog odbora Hrvatske Seljačke Stranke, član Predsjedništva ZAVNOH-a

Kata Pejnović, predsjednica Antifašističke Fronte Žena Jugoslavije, vijećnica ZAVNOH-a

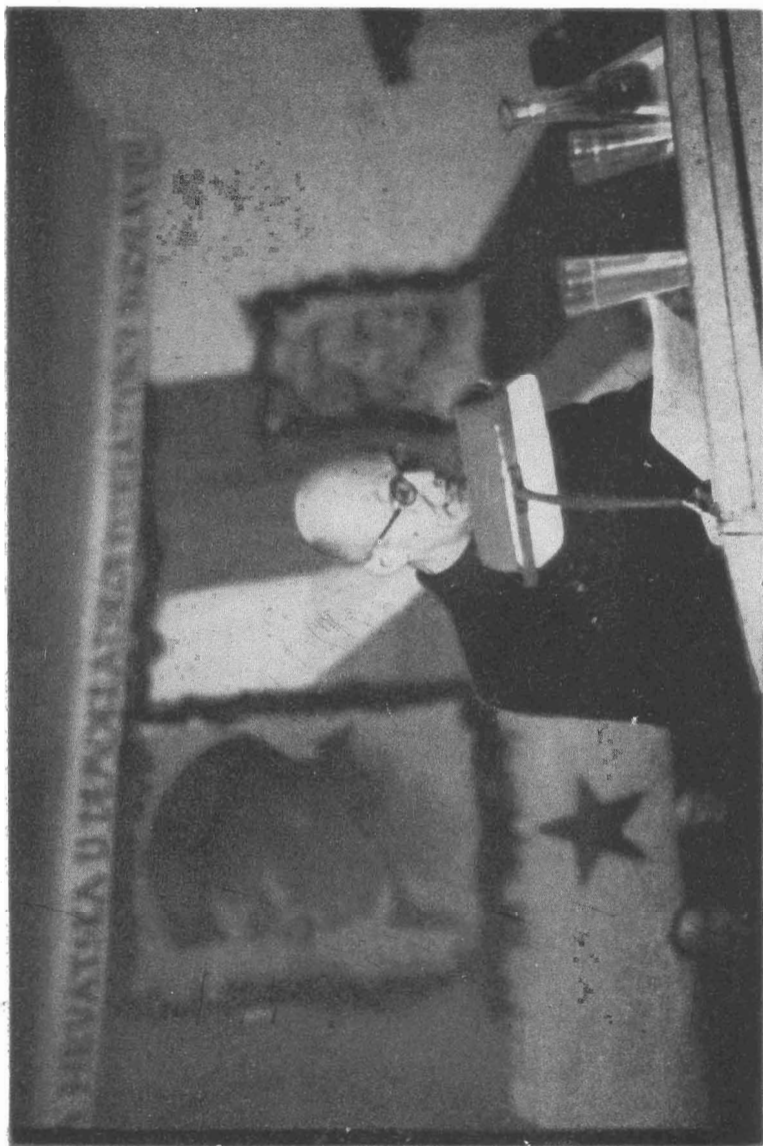
Dr. Mladen Iveković, vijećnik ZAVNOH-a

Potporučnik Šime Balen, vojničnik ZAVNOH-a

Pukovnik Stanko Čanica Opačić, član Predsjedništva ZAVNOH-a, podnosi referat o organizaciji narodne vlasti.

Dr. Pavle Gregorić, tajnik ZAVNOH-a, podnosi izvještaj o radu ZAVNOH-a u razdoblju između II. i III. zasjedanja

Predsjednik AVNOJ-a dr. Ivo Ribar, Joža Rus, Marko Vujčić i Moša Pijade na zasjedanju.

Vijećnici za vrijeme zasjedanja

Radno predsjedništvo za vrijeme pjevanja državne himne

Saveznička vojna misija

Predsjednik ZAVNOH-a Vladimir Nazor u razgovoru sa članom savezničke vojne misije

Dr. Ante Mandić u razgovoru sa članom američke vojne misije kod Glavnog štaba Hrvatske

*Dr. Ante Mandić, član predsjedništva AVNOJ-a u razgovoru s komesarom IV. korpusa
Većeslavom Holjevćem*

Dekoracije na zidovima dvorane, u kojoj je održano III. zasjedanje ZAVNOH-a